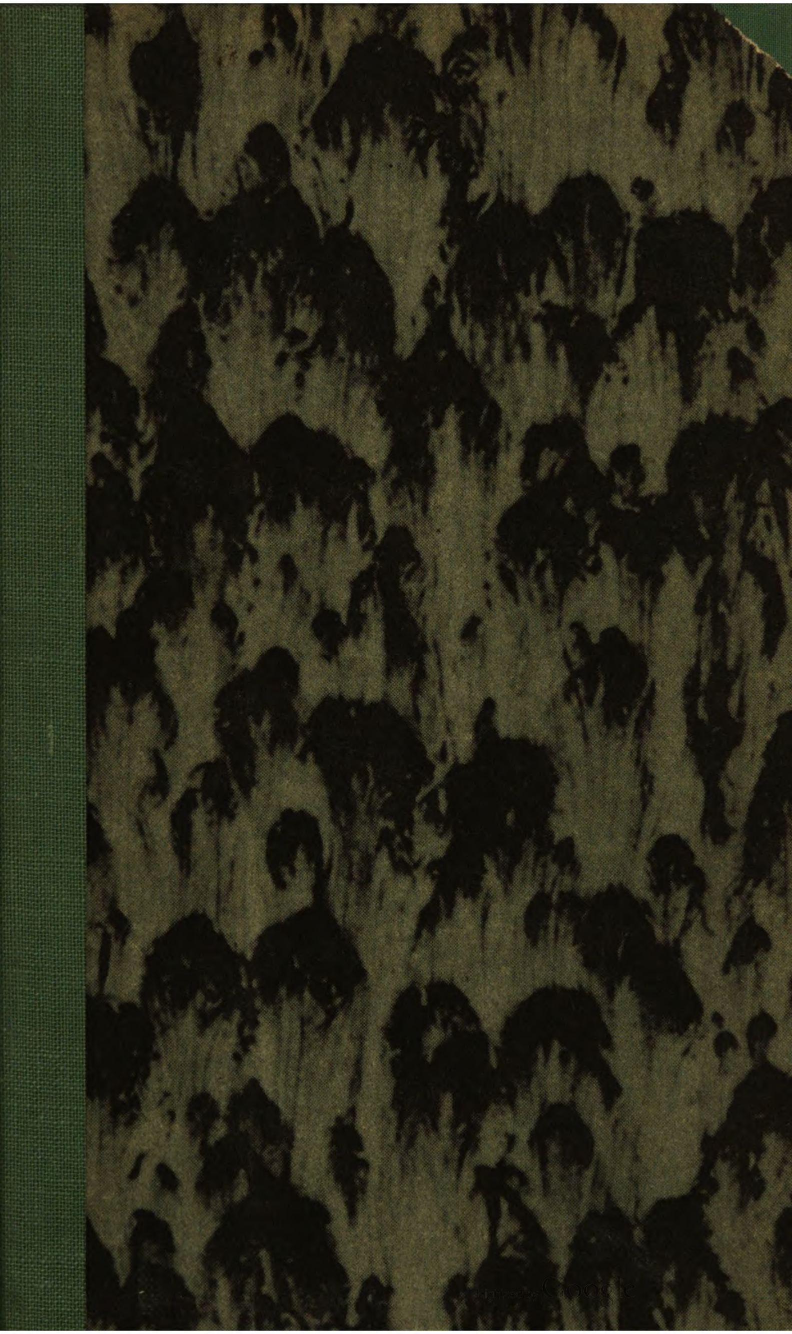

1906

ZABAVNO ŠTIVENJE

U

HERVATSKOM JEZIKU

ZA

MLADEŽ DALMATINSKU

SLOŽIO

J. ŠUTINA.

U ZADRU
BRATJA BATARA TISK.-IZD.
1851.

ZABAVNO ŠTIVENJE

U

HERVATSKOM JEZIKU

ZA

MLADEŽ DALMATINSKU

SLOŽIO

JERKO ŠUTINA.

U ZADRU

Bratja Batara Tiskari Izdatelji.

1851.

Teško onomu narodu, koga se učeni srame u svom materinskom jeziku slavni biti.

HERDER.

Mladeži Dalmatinskoj.

Izdao sam ne davno na svitlost slovnicu, kao književni temelj, za uputjenje i razvijanje materinskoga našeg' jezika. Riči najpotribitije u svagdanjemu životu biše ondi perve, ali razlučito, postavljene. Poznavajući jih Ti jurve, pripravio sam za štivenje ovu pervu knjižicu, u kojoj one riči sdružene odkrivaju Tebi blago naričja svake verste, kao rudu neizcerpivu. Ali ne samo najti ćeš ovdi, Mladeži, bogatstvo naričja, dali jošter i stvari saderžavajuće u sebi sime, iz koga će izniknuti kriposti, koje usrićuju čovika. Srićna Mladeži, i srićnia od onih, koji Ti pridhodiše! Sad su Tebi otvorene učionice u materinskom jeziku, Tebi su otvoreni vrutci, iz kojih ćeš cerpiti znanja — Ti ufanje sadašnjeg' i došastog' vika! Tebi priporučujem ovi jezik, koi je duh naroda, i s' koim ćeš često ulaziti u utrobu našeg' naroda, i s' njim ćeš probudjivati u njemu svako ćućenje ljudsko. On je hitar i pun, jak i tih, mlad jošter, ali silne mladosti i vične. Vidićemo i njega malo po malo gorostasna uzpeti se na verh književne sjajnosti,

o kojoj visi došasta slava i ures otačbine naše. Uči ga dakle, o Mladeži, bez pristanka, da Te ne zapita starost, gdi Ti je bila mladost. S' njim se diči i slavi. Kad ga budeš dobro poznavatî, tada bolje ćeš razumiti i druge jezike. Spomeni se vazda časti naših stariih i otacah. Oni su priminuli, ali imena njihova su neumerla u književnim dilima po ciloj Europi, što ćeš ti poznati kasnie, kad budeš napridovala u današnjemu jeziku.

U Zadru na 20 sičnja 1851.

J. Šutina.

POGLAVJE I.

OPIS SVITA.

---

1. Bog.

Bog je sam po sebi Bitje priizversno (perfettissimo). Bog je vikovit: on je vazda bio, on jest, i vazda biće. Bog jest svemoguć: on je stvorio nebo, zemlju, i sve što se nahodi, i ne ima stvari, koju učiniti ne može. Bog jest neizmirno (infinitamente) dobar prama svomu stvorenju: od njega imamo svako dobro. Bog je svuda: on je na nebu i na zemlji i na svakom mistu. Bog je sveznajuć: on zna sva prošasta, sadašnja i došasta: on poznaje naše najskrovitie misli, i radi toga ne može biti privaren. Bog je neizmirno svet: on hoće i ljubi dobro, a merzi na zlo. Bog je neizmirno pravedan: on nadariva dobro, a pedipsuje zlo. Bog je neizmirno miloserdan. On je stvoritelj, upravitelj i uzderžitelj svih stvarih, koje jednom ričju svit nazivamo.

2. Svit.

Na nebu su svizde. Oblaci vise u zraku. Ptice lete iz pod oblakah. Ribe plivaju u, i po vodi. Na zemlji ima berdah, gorah, poljah, divje zviradi i ljudih. Svit sastavljaju: zrak, oganj, voda i zemlja.

3. Nebo.

Čini se, kao da se nebo okretje, i obhodi zemlju u sridi stojeću: ali kad se dobro pazi, zemlja se oko sunca verti. Sunce, bilo ono gdi mu drago, vazda sjà, prem da ga oblaci kad kad sakriju, ono nam sa svojim zracima svitli, a svitlost nam dan tvori. Suncu na protiv je tama, koja noć čini. Obnoć sja misec, a zvizde treple (scintillare). U večer biva sumračje, u jutru je zora i svîtanje.

4, Zrak (aria).

Zrak ili uzduh tiho popuhuje. Vitar jako puše. Bura rûši (abbattere) stabla. Vihar se okretje na okolo. Podzemni vitar uzbudjuje potres ili trešnju zemlje (terremoto). Potres rûši i obara.

5. Oganj.

Oganj svitli, pali i žeže. Ognjena iskra, s'kresivom iz kremena izbijena, i od trudi primljena, užiže sumporaču, a ona sviću ili dervo, i proizvede plamen, koi se sgradah prihvati. Od tuda izhodi dim, koi uhvativši se za dimnjak postaje čadjom. Od glavnje biva ugarak, od žerave ugljevje, od živoga mertvo ugljevje.

6. Voda.

Voda iztiče iz vrila (fonte), i leži u jezeru, teče rikom, okretje se u vartlog (vortice), i ostavlja gdi gdi za sobom blata. Rika ima obale. More ima žala, zalive, pridgorja, otoke, poluotoke, a ima i oštre sike.

7. Oblaci.

Iz vode izlazi para. Od ove postaje oblak, a kad je blizu zemlje, magla. Iz oblaka kaplje i pada kiša nagla. Smerznuta kiša zove se grad, (krupa), polusmerznuta snig, ugriana medena rosa. Na oblaku, koi je protivu suncu, ukazuje se dùga koja od sunčanih zrakah postaje, kad na kišne kapljice sjaju Kaplja u vodu padajuća načini vodene mihuriće. Mnogo mihurićah načini pinu. Od smerznute vode biva led. Smerznuta voda zove se slana. Od sumporne pare postaje grom, koi udarivši s' munjom iz oblaka, siva, germi i udara.

8. Zemlja.

Na zemlji su visoke planine i nizke doline, uzvišene planine, ravna polja, sinaste gore, u zemlji pak šuplje špilje.

9. Zemaljski plodovi.

Livada nosi travu s' cvitjem i zeljem, koja pokošena sjenom postaje. Oranica donosi žito i plodove. U gorama rastu pečurke (funghi), jagode i kupine. Pod zemljom rastu rude, kamenje i ostala.

10. Rude.

Olovo je mekano i teško. Gvozdje je tverdo, a mazia je još tverdja. Zanatlie (artefici) prave od kositera sudje; od mida kotlove, od tuča svitnjake, od srèbra talire. Zlato je najskuplje, od njega se kuju zlatnici (zecchino). Živo srebro (argento vivo, mercurio), je vazda tekuće, i grize rude.

11. Kamenje.

Peržina i pisak (ghiaja) sitno su kamenje. Kamen je komad litice. Brus, kremen i mramor, to je neprozračno kamenje. Gvozdoteg (calamita), priteže k' sebi gvozdje. Drago je kamenje prozračno (diafano); kao bili demant (alem), cerljeni rubin, modri zafir, zeleni smaragd, žuti gjacint i t. d.; ovo se kamenje sja, kad je ugladjeno (appuntito). Sitni biser raste u lusturama. Koralj raste u moru u prilici malih granah. Jantar (ambra) nahodi se na morskim brigovima, osobito u Pruskoj. Caklo prilično je krištalu (biljuru).

12. Stabla.

Iz simena izlazi razsad. Rastje biva germ. Germ postaje stablom. Stablo se hrani od žilah. Iz žilah se uzdiže stablo. Stablo se razdiluje na grane, na kojima je listje. Verh je najviši. Panj se derži žilah. Podsičeno stablo obdilava se za grede. Ono pak ima koru, liku (buccia), dervo i serdce. Lipak (vischio) raste na granama, iz kojih curi bistra, tavna i cerna smola.

13. Voćje.

Voćje se sa stabalah bere. Jabuka je okrugla. Kruške i smokve su duguljaste. Trišnja visi na dugaškoj petlji, šljiva na kratjoj, praska na najkratjoj. Orah, lišnjak i kesten imaju koru i ljupinu s' kojom su obloženi. Neplodna su stabla, jela, javor, breza (betula), cempres, jasen, verba, lîpa i t. d., ali jih je najviše hladonosnih. Nego smrika, borovica i javori plode s' jagodama; bor do-

nosi borovično zernje, bukva bukviće, a hrast žir i šišku (galla).

14. Cvitje.

Medju cvitjem najpoznatije je kad prolitje počimlje: ljubica, gjacint, gjurgjic (narciso), nadalje bili ljiljan, žut i modar; pak onda ruža, karanfil i t. d. Od ovih se vežu vinci i kitice. Još se k' tomu i mirisne trave uzimaju, kao: majuran, rutvica, levanda, ruzmarin, metvica, kadulja i t. d. Medju poljskim cvitjem je najpoznatije: kukurik, gjurgjic, romanika, žutenica i t. d. Medju travama: diteljina, pelin, kopriva, kunjirep i t. d. Lala je gizda od cvitja, al nikakva ne ima mirisa.

15. Zelje.

U vertlima raste loćika, salata, cerni i bili luk, ripa, rodakva, dinje, lubenice, sparoge, kumpiri i t. d.

16. Žito ili poljski plodovi.

Nikoja žita rastu na sternu. (gambo), kao psenica, raž, pîr i ječam. Klas ili ima osje (resta), ili je bez osja. Zernje pak uvik u plivi nosi. Drugo žito na misto klasa ima rese, u kojima se zernca u skupu zaderžavaju: kao zob, proso i elda. Od svih ovih je različan kukuruz. Sočiva imaju ljuske, koja u razdilcima zernje saderže, kao: loznac (pisello), bob, grah, slani grah; i od ovih sitnije leće i grahovica; ali mak ima glavicu, i to okruglu.

17. Ptice.

Ptice živu, ćute i miču se, legu se i ginu, stoje ili ležu, hode ili lete. Ptica je s' perjem po-

krivena, a leti s' krilima; ima dva krila i dvi noge, rep i kljun. Ženska nese u gnjizdu jaja, i ležeć na njima izleže piliće. Jajce je s' ljupinom obloženo, pod kojom je bilance, a u ovom žumance.

18. Domaća živina.

Pivac, koi kukuriče, ima krunu i ostroge (sprone). Kad je ujalovljen zove se kopunom, pak u kokošinjaku hrani se da odeblja. Kokoš čeperka po gnoju, i traži zernacah, kao i golubovi, koji se u golubinjaku odhranjuju, i tukac sa svojom tukom. Lipi paun oholi se sa svojim perjem. Roda (cicogna) na krovu gnjizdo vije. Lastavica, vrabac, čavka (mulacchia) i slipimiš (pipistrello) lete okolo kućah.

19. Ptice pivajuće.

Slavić medju svima pticama najlipše piva. Ševerljuga (lodola) po zraku leteći piva, a prepelica sideć na zemlji, druge na granama od stabalah, kao: kanarin, zeba (fringuello), čižik (calderino), konopljenka ili linar (fanello), cerljenopersnica (pettirosso), pinica (capinera) i t. d. Šarena papîga (papagallo), kos (merlo), jeina (gufo), svraka i čavka nauče se ljudskim glasom govoriti. Najviše od ovih bìvaju u ptičaricama (gabbia) zatvorene.

20. Poljske i gorske ptice.

Noj (struzzo) je najveća ptica, a tertak ili carić (scricciolo) najmanja; sova (nottola) je najružnia; gospin pivac (uccello del paradiso) najridji, Fazan, droplja (ottarda), jarebica, terčka, bena i bravenjak derže se za izversno jiće. Medju ostalima

pticama, koje ovamo spadaju, osobite su: bdeći žerjav, gukajuća gerlica, kukavica, divji golub, ditelj, sojka, vrana i mnoge ostale. Feniks i Pelikan, o kom su stari pripovidali, da je svojè mladiće poklane od zmije, vlastitom kervlju oživljavao, to su izmišljene ptice.

21. Grabežljive (rapaci) ptice.

Oral, kralj medju pticama, u sunce gleda. Jastreb (avoltojo) i gavran hrane se mercinom (carogna). Kobac (smeriglio) proganja mladu pilad. Sokol (falcone), kragulj (sparviero) i orlić hvataju male ptice. Orlaš (aquila grande) hvata golubove i veće ptice.

22. Vodene ptice.

Bili labud, guska i patka plivaju. Ronac (mergo) roni pod vodom. K' ovim se pribrajaju liska (folaga) i morska guška široka kljuna. Morski orao i galeb love ribe hitro sletajući, a čaplja stojeć na kraju. Bukač (tarabuso) metne kljun u vodu, pak riče kao vol. Vertorepka (cutrettola) verti s' repom.

23. Leteći zarizniei (insetti).

Pčela pravi med, koga osinci (pecchioni) troše. Osa (vespa) i steršen ubadaju sa žaokom (pungolo). Marvu (animali, bestiame) napastuju osobito obad (tafano), a nas muhe i komar (zanzara). Popak (grillo) piva. Lepir (parpaglione) je krilata gusinica. Skarambež pokriva svoja kožna krila s' tjupronom. Svitnjak (lucciola) sja obnoć.

24. Četveronožne živine, i najpervo domaće.

Pas je za štenetom kućni čuvar. Mačak čisti kuću od miševah, štono i s' mišolovkom biva. Vi-

verica, muna i morska maška, derže se u kućama za razkošje. Pacov (ratto) i ostali većji miši, kao: lasica (donnola), kuna (martora), tvorić (faina) i puh (ghiro) kućama, stajama i hambarima ćine štetu.

25. Goveda.

Bak (toro), krava i tele pokriveni su s'dlakama, i imaju rogove kao i vol. Ovan i ovca s' janjetom nose na sebi vunu. Jarac s' kozom i s' kozletom imaju kostret i brade. Kermak i prasica s' prasčićima imaju štetinje, ali neimaju rogovah, imaju dva papka kao i druga goveda.

26. Tovari (animali da soma).

Magarac i mazga nose brimena. Konj, koga griva kiti, nosi nas iste. Deva (camello) nosi tergovca i njegovu robu. Slon (elefante) privlači k' sebi hranu s' trubljom (proposcide), ima dva izrasla zuba, i može do trideset ljudih nositi.

27. Divja Zvirad.

Tur (bissonte) i bivol (buffalo) jesu divji volovi. Los (alce) koga je koža na ledjih neprobojna većji je od konja, i ima granaste rogove, kao i jelen, i serna (capriuolo) sa serndaćem ne ima gotovo nikakvih rogovah. Kozorog (capricorno) ima verlo velike rogove. Divokoza (camoscio) verlo malene, ali natrag zavernute rogove, s'kojima se o pećine viša. Inirog (unicorno, liocorno) ima samo jedan al priskup rog, ako nije možebiti ova živina izmišljena. Divji prasac (verro) bisnì za zubima. Zec je plašljiv. Kunac i kunica prokopaju zemlju, kao i kert, koi kertine uzdiže.

28. Divje zviri.

Divje zviri imaju oštre nokte i zube, i mesožderne su, kao: grivasti lav, kralj četveronožnih živinah skupa s' lavicom; šaroviti leubart (pantera); rîs (tigre), najljutji medju svima, divji medvid (orso), razdirajući vuk (lupo), oštrovid (lince), koi ima oštar vid, dugorepa lisica, najhimbenia od svih. Jež (porcospinoso) je bodljiv, jazavac (tasso) se rado zavlači i krije.

29. Zmije.

Zmije plažu (strisciare) vijući se; velika zmija u gori; vodena zmija u vodi; ljutica zmija u pećinama; poljska zmija u poljima; domaća zmija u kućama; Slipić (anfisbena) je slip. Noge imaju gušterica, ognježnik (salamandra), o kom su stari mislili, da u ognju raste i živi. Zmaj (dracone), to je krilata zmija, koja svojom parom (alito) ubija. Otrovni rogač (scorpione) otrovnim repom; ali samim pogledom ne ubije ni gledotrovni zmaj, prem da su to stari o njemu mislili.

30. Plažuća živina.

Cervi grizu stvari. Glista (lombrico) zemlju; gusinica zelje, kobilica (cavalletta) žita, žižak (punteruolo) pšenicu, dervotok (tarlo) dervo, molj haljine, grizica (tignuola) knjige, cervi meso, preglji sir, perut kosu. Buha, uš i smerdljiva čimica, one nas ujidaju. Kerpuša izpija kerv. Buba (filugello) svilu prede. Mrav (formica) je radin. Pauk (ragno) tka (tessere) paučine, mriže muhama. Puž svoju kuću na sebi nosi.

31. Vodozemne živine (amfibî).

Na zemlji i u vodi živu: psoglavac (coccodrillo), velioma veliki i grabljivi zvir, koi u rici Nilu, i još u nikima rikama živi; dabar (castoro), koi za plivanje guščie noge i ljuskav rep ima. Vidra (lontra) i krekćuća žaba sa kraslačom. Kornjača, koja je ozgo i ozdo s' korom, kao sa štitom, pokrivena.

32. Rične i jezerske ribe.

Riba ima perja, kojima pliva, i branče (ribije uši), kroz koje diše; nadalje ima krila misto kostih; sverhu toga je mliko u muškoj, a ikra (uova di pesce) u ženskoj. Nikoje imaju ljusku (squama), kao: šaran (carpione), štuka (luccio), i mnoge druge. Druge su opet gladke, kao: jegulja, moruna (morena), glamoč i t. d. Nozvica (sterione) je bodljiva, i naraste više putah veća nego čovik. Širokousti som (usone, pesce) veći je od njega, al je najveća samarnjaća. Mrenice, koje jatomice plivaju, one su najmanje. Drúge su ove verste ribe: kesega (ghiozzo), mrena (barbio), karas (remolo), pasterva, glavač (erescione), linjak. Rak je korom pokriven, ima klišta, i grede naprid i natrag. Pijavica kerv izpija.

33. Morske ribe i lusture.

Medju morskima ribama je najvećji kit (balena), naiberžji dupin, obliš (rombo) najsporji. Ima takodjer i krilatih ribah. K' ovim još pridaj renge (aringa), sardele, skuše, lokarde, inćune, koje posoljene, i morskoga smugja (štokfiš), koi osušen,

šalju se u daleka mista. Takodjer i morske nakazi (mostri): morsko tele, morski pas, morski konj e t. d. Školjka (conchiglia) ima koru. Kamenica (ostrica) daje ukusno meso onim, koji ju rado jidu. Grimiz (porpora) daje cerljenu boju, a školjke biser. Morske divojke su izmišljenja pismarah.

34. Čovik.

Adam, pervi čovik, biaše šesti dan po stvorenju svita stvoren od Boga na božju sliku od grude (limo) zemlje. A Eva, perva žena, učinjena je od čovičiega rebra. Ova dva stvorenja biahu privarena od djavla u zmiskoj sliki, te su jili ploda od zabranjenog' stabla, i s' toga sa svim njihovim potomstvom (posterità) osudjeni na nuždu (miseria) i smert, i izagnani iz raja zemaljskoga.

35. Izvanjska čovičanska uda.

Glava je ozgo, a ozdo su noge. Pridnja strana vrata zove se podvoljak, stražnja zatiljak. Persi su sprida, ledja od zada. Na persima imaju žene dvi sise za dojenje s' bradavicama. Pod persima je terbuh, a u njegovoj sridi pupak. Na ledjima su pleća, o kojima vise ramena, a na ramenima podramenik s' laktom, pak onda s' obe strane su ruke, to jest desna i liva. Za ramenima i bocima slide bedra sa stegnima. Noga ima: stegno, kolino, gnjat, na komu je list i civ, nižje glezno, peta i taban, najposli nožni palac i ostala četiri nožna persta.

36. Glava i ruke.

Na glavi su kose, koje se češljem češljaju; i dva uha, slipe uši i lice. Na licu su: čelo, oči,

nos s' dvima nosdervama, usta i podvoljak. Usta su ogradjena s' ustnama. Jezik i nebo obgradjeni su zubima, koji su u desnama i vilicama utverdjeni. Muški je podvoljak bradom sakriven, gornju ustnu pokrivaju berci. Oko, u kom je bilina i zenica, pokriva se s' trepavicama i obervama. Stisnuta ruka zove se pest, otvorena šaka. U sridi je dlan, na kraju je palac s' četiri ostala persta, koji se zovu: kažiput, sridnji, persteni i ušnjak, ili mali perst. Na svakom su perstu tri sglavka (nodo) i toliko članakah i nokat.

37. Meso i unutarnja (interiora).

Na tilesnu sgradu spada: koža i opna (membrana), meso i mišići, živci, erskavica (cartilagine), kosti i criva. Kad se odre koža, vidi se meso i s' njim mišići, s' kojima se uda giblju. Unutarnja se zovu: u glavi mozak, koi je obkružen kožicom, u persima serce obvijeno opnicom, i pluća kojom se diše; u terbuhu pak želudac i criva. Dalje jetra, a pram njima na livo slezina; takodjer i dva bubriga s' mihurom. Persi se od terbuha odiljuju s' debelom kožom, koja se zove priserdje (diaframa).

38. Žile i kosti.

Civi (tubi) tilesne jesu žile, kroz koje se kerv iz serca po svemu tilu razliva; i kervne žile, kroz koje se ona ista kerv opet u serce vratja. Tu su još živci, kojima ćutimo. Ove su tri verste žilah svagda zajedno. Dalje od ustah je gerkljan, kao put, kojim jiče i pitje u želudac slazi; a pokraj gerkljana dušnik, kroz koi se diše. Od že-

ludca do zadnjice ima medju ostalim debelo crivo, i guzno crivo, kroz koja nečist izlazi. Od jetre do mihura ide mokraća (urina). Kosti su: na glavi tikva (lubanja), dvi vilice (celjusti) sa trideset i dva zuba, dalje ertenjača (spina dorsale), tilesni stup sastojeći iz trideset i cetiri članka, da se tilo gibati može, rebra, kojih ima dvadeset i cetiri, persnik, dvi lopatice, ramenice, lakat i podlaktica, bedreni gnjat, stegnena kost, čašica od kolina, desni i livi gnjat. Ruka ima dvadeset i sedam kostih, a noga dvadeset i šest. U kostima je mozak.

39. Izvanjska ćućenja.

Izvanjskih ćućenjah ima pet: vidjenje, čuvenje, mirisanje, okušenje i ticanje. Oko vidi boje: što je bilo, što li cerno, zeleno ili plavo, cerljeno il žuto. Uho čuje zvukove, koliko naravne, kao glas i riči, toliko umotvorne, to jest: skladnozvuk (musica). Nos mirisi miris ili smrad.

Jezik s' ustnim nebom kuša što je sladko, što li gorko, ljuto ili kiselo; ugodno ili neugodno. *Ruka* poznaje s' ticanjem veličinu stvarih, i njihovu kakvoću, teplo i hladno, vlažno i suho, tverdo i mekano, gladko i rapavo, teško i lagano.

40. Rodstvo.

Čoviku su na uzhodećoj grani srodni: otac i mati. Did i baba. Pradid i prababa; šukundid i šukunbaba; prapradid i praprababa; prašukundid i prašukunbaba. Oni, koji se još dalje rodjakaju, zovu se stari ili praroditelji. U slazećoj grani:

Sin i kći, unuk i unuka. Praunuk i praunuka. Šukununuk i šukununuka. Prapraunuk i prapraunuka.

Prašukunak i prašukunuka. Što dalje slidi zovu se potomci. Na ogranku (in linea laterale): stric i strina, tetka i tetak. Ujac i ujna. Brat i sestra. Bratić i sestričina. Ujčić i ujčićna. Tetić i tetičina. Sinovac i sinovka. Netjak i netjaka.

Rodstvo ženitbeno:

a) Za muža:

Ženin otac i mati: tast i punica. Ženin brat i sestra: šura i svast. Ženina brata žena: šurnaja, ženine sestre muž: svak.

b) Za ženu:

Mužev otac i mati: svekar i svekerva. Mužev brat: diver, muževa sestra: zava. Muževa brata žena: jeterva; muževe sestre muž: svak. Zet i snaka. Ostala se zovu prialelji i prialeljice.

41. Gerdobe i nakaze (mostri).

Nakaze i gerdobe su ono, kojih su tilesa različita od običnih slikah (spodobah), kao: priveliki gorostas (gigante), malasni patuljak; ali dvotilac, dvoglavac, žive najviše samo dva tri sata ili dana. K' ovim se pribrajaju: debeloglavac, velikonosac, velikoustnik, škiljavac, krivovratac, gušavac, gerbavac, krivonožac, siloglavac. Ove riči nemetju se ovdi, da se s' njima drugima ko ruga, nego da po njima stvari poznaje.

42. Vertlarstvo.

Dosad govorili smo o čoviku; sad prihodimo na njegovu hranu, i na to spadajuće vištine. Najperva i najstaria hrana bili su zemaljski plodovi. Za to je vertlarstvo pervi Adamov posao i bio. Vertlar kopa u vertlu s' motikom, ili lopatom, pak

načinja lihe. U ove sije sime i razsadjuje razsad. Vertlar sadi u vertlu stabla i naverće. Pomnja ogradjuje vertlove ili sa zidom, ili s' obkopom, ili s' plotom. Ili jih ogradjuje narav s' obalama i gernjem. Vertao se ukrašuje s' prohodicama i sinicama, a zaliva se s' bunarskom vodom iz škropaljke.

43. Zemljotežanje.

Težak upreže volove u plug, deržeć livom rukom ralo, a desnom otik (bastone da nettare l' aratro), s' kojim grude uklanja; ore zemlju, koja je prie nagnojena, s' lemesem (vomere) i certalom, i pravi brazde. Onda sije sime, i brana. Želeoci žanju, ili kose sazrilo žito sa serpom (falciuolo); sabiraju ga u rokoveti, i vežu ga u snopove. Mlatilac mlati s' mlatilom žito na pojatnom gumnu, ili ga verši s' konjima, baca ga za tim s' vijačom u visinu, i tako, kad se pliva (guscio di biade) i slama razluči, sipa ga u vriće. Kosac u livadi spravlja sjeno, koseć kosom travu, i kupeći ga s' grabljama, pravi s' vilima plastove (mucchi di fieno) i u kolima ga vozi u sjenik.

44. Gojenje Životine.

Zemljotežanjem i gojenjem životine bavili su se u starodavna vrimena isti kralji i vojvode; danas je to posao prostoga puka. Govedar poziva goveda trubeć u rog, i goni ga na pašu. Ovčar pase stada imajuć sfiralu, torbu i štap, uza se pak ovčarskog' psa, koi je protiva vucima s' bodljivom ogorlicom oboružan. Kermci (majale) se u svinjcima iz korita hrane. Stanarica ili seljanka muze kravi vime nad kablićom i pravi u stapki (reci-

piente da burro) mlado maslo od skorupa (fior di latte), a od mlika sir. Ovcama se vuna sastriže, i od nje prave se različite haljine.

45. Pčelarstvo.

Pčele se roje, a roj (sciamo) ima svoju maticu (kraljicu). Kad roj hoće da odleti, onda se natrag dozivlje sa zvekom midenog' suda, i u drugu se košnicu spravlja. Pčele sagrade šesterokutne prigradke (celle), napune jih doverha i načinjaju sati (favo), iz kojih mêd teče. Voština, na ognju rastopljena, postaje voskom.

46. Mlinarstvo.

U mlinu se verti jedan kamen na drugom, okretan od kola; melje zernje, koje je u livak (imbuto, pevera) nasuto, i razlučuje mekinje, koje u milinicu propadaju, od brasna (muke), koje se kroz kesu izprašuju. Takvi je mlin najpervo bio ručni mlin (žarvan), posli suvača (molino a cavallo), onda vodenica (ad acqua) i plavica (a barca) a najposlie vitrenjica (a vento) i parom gonjena.

47. Pećarstvo.

Pećar (fornajo) sije brašno sitom, i sasipa ga u kopanju (madia); onda naliva vodu na njega; načini tisto, i misi ga, zatim pravi hlibe, kolače, varenjake i t. d. Poslie jih stavlja na lopatu, i metje jih u peć kroz pećna vrata; al prie izgerne s' ogreblom oganj i ugljevje, koje prid peć sgerne. I tako se kruh peče, koi izvan koru, iznutra sridinu (polpa) ima.

48. Ribanje.

Ribar lovi ribu ili na brigu s' udicom, koja o prutu na koncu visi, i na kojoj je namama nataknula; ili privlakom, koja se na motki viseć u vodu spušlja; ili na brodu s' mrižom; Ili s' veršom, koja priko noći u vodi položena leži.

49. Ptičarstvo.

Ptičar pripravi gumnance (uccellaja), postavi sverhu njega mriže, pospe ga s' namamom, i sakrivšise u kolibu navabljuje ptice s' pivanjem vabacah, od kojih nikoje po gumnacu terču, nikoje pak u ptičarnicama zatvorene stoje, pak tako s' mrižom poklopi mimoleteće ptice, kad padnu na namamu. Ili namisti zamčice, u koje se same ptice zapletu, obise i zadave. Ili nazabada s' lipkom pomazanih šibicah na ptičarsku granu: gdi se ptice s' perjem zapletu, da ne mogu odletiti, nego na zemlju padnu; ili jih hvata u pruglo (carruccola), ili u klonju ili sklopicu (schiaccia).

50. Lov.

Lovac lovi zvirinje obastervši goru mrižama, koje se o koceve obise. Lovački pas nahodi trag od zvirinja, ili ju nanjuši. Hert goni zvirenje. Vuk upada u jamu; bižeći jelen u mriže. Vepar ubija se lovačkim kopjem. Medvida psi prikolju, pak se ubija s' batom. Što se pak promakne, ono uteče, kano zec, i lisica.

51. Mesarstvo.

Mesar ubija marvu ugojenu, meršava nije dobra za klanje; ubija ju batom, ili zakolje mesar-

skim nožem; onda sadcravši kožu, izsiče ju; za tim unese meso u mesarnicu na prodaju. Kermka opaljuje na ognju, ili ga opari vrilom vodom, i pravi butove, pleća, i slanîne; sverhu toga svakovêrstne kobasice: veliki kulen, kervavîce, jêtrenice, nadevenice i mesnatîce (mesne kobasice.) Sâlo i loj iztopi se.

52. Kuharstvo.

Ključar iz kliti (spreme) izdaje stvari za jiće, koje kuhar prima, i spravlja različita jića (jistbine). Ptice naj pervo operuša i drob jim izvadi. Ribi ljusku čisti i raztvori ju. Niko meso slaninom proizbada, provlačeć ju slaninskom iglom. Zeca odre. Posli on ovo na ognjištu u loncima i kotlovima kuha (vari), i šupljačom opini. Kuhanje začinja korenjem, koje tucalom u stupi (mortajo) stuče, ili ga satare na trenici. Nika peče na ražnju, i na okrećalu, ili na pećme (gradella), i perži u tavi na tronogama. Kuhinsko posudje zove se: vatralj, lopatica, vidro za pranje dubokih i plitkih pliticah; klišta, sicalica, cidilo, koš i metla.

53. Terganje (vendemmia).

Vino radja u vinogradu, gdi se tersje plodi, i s' verbovim prućem, i.i šašjem (carice) o terklje privezano biva. Kad je vrime od terganja, onda berač grozdje terga, i snaša ga u kertolima, pa sasipa u badanj, onda ga nogama masti i cidi ga u točilu; izcidjeni sok zove se mast, koi se iz točilnog' suda grabi, pa u vinsko posudje saliva, čepom začepljuje, i metje u konobu, i tada postane vinom. Iz suda ili se na teglicu vadi, kad

je bačva načela, ili se na slavinu toči, na kojoj je čepić.

54. Pivarstvo.

Gdi neima vina, ondi se pivo (birra) pije, koje se od ječma i hmelja (luppolo) u kotlu kuha, onda se saliva u badnje, pa se ohladi, nosi se u vidrima u konobu i u bačvice se saliva. Rakia se čini od vinskog' dropa, šljivah i drugoga voća u kotlu, svarhu koga je pokrivalo, i po vatrenoj moći kaplje rakia kroz civ u caklo. Kad se vino i pivo uzkvasi postane kvasinom. Od vina ili piva, i od meda kuha se medica (pitje sladko).

55. Obid.

Kad se gosba spravlja, onde terpezari na terpezu čisti terpežnjak prostru, nanj pak plitice, žlice, nože s' vilicama, ubruse i kruh sa solnicom postave. Jića se u zdilama nose; pite u tepsijama. Gosti od domaćina uvedeni, običavali su u staro doba ruke iz midenice nad zdilom prati, i terli su ih ručnikom, i tako su se posadjivali na stolice k' terpezi. Razdiljivaoc razdiljuje jića i stavlja ih prid goste. Izmedju pečenja stavljajuse u sdilicama svakoverstne omake (salse). Pivničar toči u čaše pitje; ovo je posudje u naše doba najviše od cakla i stoji na stolu, pa ponudja gostima. U staro doba običavao je domaćin svojim gostima sam napijati, t. j. nazdravljati.

56. Obradovanje lana.

Lan i konoplja, kad se u vodi razkiseli i opet se osuši, onda se tare tarlicom i kad opada

kora, češlja se češljem; te se razluči od kučinah (stoppa). Čist lan priveže prelja na kudilju, pa prede vlas livom rukom, a desnom verti vreteno. Onda se predja na motovilo mota; a s' motovila na klupka, ili na pasma (kančela).

57. Tkalstvo.

Tkalac snuje osnovu, i mota ju na vratilo; te sideć za krosnama pritiskuje nogama podnožke (predella). S' nitama razdiljuje osnovu, pa probacuje čunak, u kom je civ s' potkom, sbija s' berdom, i tako tka postav. Tako i suknari prave sukno od vune.

58. Postav.

Postav se, polivajuć ga vodom, dotle bîli, dokle se neubili. Od njega švalja šije košulje sudare za vrat i za nòs, noćne kape, i više takovih stvarih. Ove stvari kad se ognuse, opet uzme pralja i pere jih u vodi ili u lužnici sa sapunom.

59. Krojač.

Krojač kroji sukno s' nožicama, a šije ga s' iglom i koncem; pa onda sbija šav vrućim gvozdom, i tako pravi kožuhe na kojima je pràm (fregio di pelliccia); kabanice i odiću s' rukavima; kao takodjer haljine s' pucima i rukavima, benevreke (calzoni), peršnjake, rukavice i oplećke. Tako pravi i kožuhar kožuhe i t. d.

60. Crevljar (postolar).

Crevljar pravi sa šilom i osmôlenom dretvom (spago) na kalupu od kože, koja se nožem kroji, papuče, čižme, crevlje.

61. Dervodiljac (teslar).

Vidili smo kako se ljudi hrane i odivaju, sada slidi njihovo stanovanje. Najprie su stanovali ljudi u špiljama, pa onda u kolibama (capanna) od granah ili slame; a po tom pod čadorima, i najposli u kućama. Dervar sa sikirom podsica i okresuje stabla, od kojih okresci ostaju. On čvoravo dervo razcipljuje s' klinom, koga s' batom u razcipotinu zabija; i slaže herpe od dervah. Dervodiljac diže gradju na podvaljke s' vitlom, utverdi ju s' gvozdenom sponom i miri je s' koncem; pa onda teše dervo s' bradvom, gdi odpada iverje (scheggia); pila ga pilom gdi pilotine odpadaju. Onda sastavlja zidove i pribija grede (šlimena) s'dervenima klinima.

62. Zidar.

Zidar stavlja temelj i zida zid, ili od kamena, koga kamenar iz kameništa vadi, a kamenik po koncu miri u četverouglje opravlja; ili od opekah koje se od zemlje s' vodom smišane grade, i u vatri se peku. Posli jih s' mazom zamazuje, uzevši zidarsku žlicu, i obili jih klakom.

63. Različiti hitroslozi.

Sprave (makine) i ratila (alati).

Što dva čovika na motki ili na nosilama mogu nositi, toliko može jedan u kolicima (carretto) s' kaišem okolo vrata prid sobom goniti. Još više može onaj, koi metnuvši brime na valjak, prid sobom ga s' polugom valja. Motovilo je stupac, koi se obhodeć okretje (verti). Vertoteg ima šuplje kolo, u komu kogod hodeć, tovare iz broda

vadi, ili jih u brod spušlja. Mali tucak potribuje se da se s' njim kolci zabijaju; njega dižu na konopu kroz valjak, ili ga rukama podižu ako ima uši.

64. Kuća (dom).

Prid kućnim vratima je ulazak. Vrata imaju prage. S' desne su strane stožeri (arpione), na kojima vrata stoje. Na livoj je ključanica ili zaperlo. Pod kućom je medju zidovima otvorena sinica cetverouglo našarana, naslonjena na stupove, na kojima je glavica i podmet. Po stepenima ide se na gornji tavan (pod). Izvana vide se prozori, prohod, podstrihe i stupovi, od ozgo je krov, pokriven s' kupama (embrice) ili šimblom, a dosta putah i sa slamom, terskom, ili ševarom, koja na žiokama (pertika), a žioke leže na rogovima. Na krovu stoji žljiba (grondaja), u koju voda pada.

65. Rudarstvo.

Rudari se ili uzjašivši štap na konop svezan ili po stepenima sa svitnjakom u rudnički žlib spušljaju, pa motikom kopaju rudnu zemlju, koja se sipa u koševe, i na užetu motovilom izvlači, i u topionište donosi, gdi se na ognju topi; od tud se onda ruda izcidjuje. Rudni se izvarci na stranu sasiplju.

66. Kovač.

Kovač u kovačnici uzpiri oganj s' mihom, koga s' nogom pritiskuje i tako gvozdje usjajiva. Posli ga vadi s' klištima, stavi na nakovanj (incudine), kuje s' mlatom, da sve iskre vercaju. I tako se

prave čavli, podkove, šine, lanci, ploče, ključanice s' ključima. Usjano se gvozdje u kopanji gasi.

67. Stolar i tokar (tornitore).

Stolar blanja daske s' blanjom na strožnici; izgladjiva jih malom opet blanjom, verti jih sa sverdlom i izrizuje jih s' rizlicom; slipljuje (spojava) jih s' keljom pa napravlja stole (terpeze), skrinje i t. d. Tokar izdiljava s' dlitom na vertači (točilu) loptice (oblice, palle), koljke (brilli zoni) lutke (bambola), i prilične izdiljane stvari.

68. Lončar.

Lončar sideć nad lončarskim kolom, pravi od gnjile lonce, bakre, zdile, peke, poklopce i ostalo zemljano posudje. Onda jih peče u peći, i oblije jih màzom (vernice). Od razbijena lonca crip ostaje.

69. Kućni razdilci.

Kuća ima više stajah; kao: priddvorje, sobu, kuhinju, spremište (dispensa) i spavnicu s' pristavljenim nužnikom (cesso). Koši su, da se u njima stvari raznose. Skrinje, koje se ključem zatvoraju i otvoraju, služe da se u njima različite stvari sahranjuju. Pod krovom je tavan: u dvorištu je bunar, konjušnica (stalla), dervara, kolnica i t. d. Pod kućom je pivnica (konoba).

70. Soba i spavnica.

Soba se ukràsi s' kitjenim podpodištem, svodima (soffitto), a često se i šaraju; prosvitljuju se kroz prozore; loži se kroz peć, koja je iz peć-

njakah sastavljena. Pokućje (mobili) su: stolice, stolovi, zercala (ogledala) i t. d. I šarenice (tapeto) se pro- i ra-zastiru. Za lako počivanje nalaži se u spavnici postelja, namistjena sverhu slamnice u krevetu, na kojoj su platenice i pokrivač. Uzglavje (blazinja) je pod glavom. Postelja se pokrije sa zastorom. Noćna verčina služi za pustiti vodu.

71. Bunari.

Gdi neima izvorah, ondi se bunari kopaju, koji se s' naslonom ograde da u nji nitko ne upadne. Iz njih se voda cerpi vidricom, koja ili o dugačkom prutu, ili o konopu, ili o lancu (catena) visi, i izvlači se ili s' cerpalom, ili na puž, škripac (bovolo), ili s' okretalom, koje ima ručnicu (manubrio), ili sa šupljim kolom (koje čovik ili životina gazi), ili najposli na šmerk (tromba).

72. Kupanje.

Tko se u hladnoj vodi želi kupati, taj ide u more ili u riku. U kupalištu oprostimo se nečistoće, ili sideć u kupaonici, ili se popevši na znojilište, pa tarući se spugom ili vunenom kerpom. U sobi od kupanja svučemo haljine (odiću), i opašemo se zapregom (ogertačem). Glavu pokrijemo pletenom kapicom, a noge metnemo u kamenicu (vasca). Kupaonička poslužiteljica donosi u vidrici vodu, cerpeć ju iz kamenice, koja se saliva iz kupaoničkog' žliba. Kupaočnik metje kupice (coppette da taglio), probije kožu s' nožićima, i stavivši kupice izteže kerv izmedju kože i mesa, što posli otare spugom.

73. Brijačnica.

Brijač striže u brijačnici kose s'nožicama a bradu s'britvom (ustrom) brije, koju iz britvenih korah vadi. Dakle, prie nego počme jih brijati, tare nad zdilicom sa sapunikom. Pa onda otire ručnikom. Kose češlja češljem i verči (ruda) jih s' rudaljkom. Kadkad puštja kerv s'nožićem. Od kud onda kerv poteče. Rukolikar (chirurgo) liči rane.

74. Konjska staja (stalla).

Konjušar čisti gnoj iz staje, sveže konja s'ularom (cavezza) za jasle; ili ako ujida metne mu nagubnik (musoliera). Onda prostire postelju od slame; rešeta zob u rešetu, i miša ju sa sičkom, pak tim kao takodjer i sa sjenom hrani konja; posli toga vodi ga na bunar, i napoji ga; pak onda ga tare sa suknom, i češe s' češagjom; pokrije ga s' pokrovcem, i pazi na kopita, jesu li podkove dobro prikovane s' čavlima.

75. Sati (ure).

Sati pokazuju čase (ure). Sunčanici biliže s' pokazateljovom sinom, koliko je urih. Oni su ili na stini (zidu) naslikani, ili su u gvozdotegnoj zaklopčici (scatola). Piskarice ukazuju četiri dila jednog' sata sipanjem piska, a u staro doba kapljanjem vode. Ure bijačice pokazuju i obnoć časove s' okrećanjem kolesah, na najvećem kolu visi preteg od olova, a ovi poteže i druga mala kolesa za sobom. Takve ure s' kolesima pokazuju časove ili zvoncem, u koje mlatić udara, ili kazaljkom, koja se na satnom kazalu vidi i obhodeć čase (ure) pokazuje.

76. Slikotvorstvo.

Slike ugadjaju očima, i kite pribivališta. Slikar sverhu slikarske kobilice, na daski ili na ugladjenom postavu sliku s'kicicom slika, a u livoj ruci derži dašćicu s' bojama, koje je učenik samlio na kamenu. Kipodilci (scultore) i kamenari iztešu ili izdiljaju od derveta ili od kamena kipove. Midorizci (incisori) i kalupari (modellatori) izrizuju s' dlitom u mĭdu, u dervetu, ili u drugoj kojoj rudi različite slike (figura), i slova.

77. Zercala.

Ogledala ili zercala grade se za to, da ljudi viditi mogu sami sebe, naočare (occhiali) da bistrie vidi onaj, koi ima slab vid. Kroz očnik (canochiale) vide se udaljene stvari, kao da su blizu; u sitnozoru (microscopio) vidi se buha kao prase velika. Kroz paleće caklo (lente di vetro) upaljuju sunčani zraci dervo. Ima još i velikih palećih zercalah (specchi ustorii), koja je iznašao Čirnhuz, s' kojim se i ruda istopiti može.

78. Bačvar (bottajo).

Bačvar s' kožnom zapregom opasan pravi od liskovoga pruća na diljači s' obručnjakom obruče; a od derveta duge, od dugah gradi sudje, bačve i badnje sa dva dna; po tom kace, čabrove i vidra s' jednim dnom. Posli jih veže s' obručima, koje (ako nisu zasićeni i sjedinjeni) veže s' verbovim vezovima, i s' batom i s' nabiačem nabija.

79. Konopčar.

Konopčar plete konope od stupe ili konoplje okretjući kolom. Tako se gradi najpervo verbca

(spago) pa onda konopi, a najposli jedeci, (veliki brodarski konopi, gomene). Remenar riže od volovske kože remenje (kaiše), uzde, kolane, ćemêre, paseve za oružje, sabljene i pušćane kaiše, torbe, i ovim prilične stvari.

80. Putnik.

Putnik nosi na ledjima što mu ne može u torbu stati: zaogerne se s' plaštom (kabanicom), u ruci derži štap na koi se naslonja. Od potribe mu je putni trošak kao i viran i razgovoran drug. Cestu neka ne ostavlja s' utervene staze. Stranputice i razputja (raskeršća) varaju, i zavode u neprohodna mista, višekrat i krivoputja, i kerstoputja, za to nek pita susritnike kojim putem da ide, i nek se čuva od lupežah koliko na cesti, toliko i u gostionici gdi prinoći.

81. Konjanik.

Konjanik osedla konja, metnuvši sedlo na njega i opaše ga poprugom, pokrie ga takodjer s' ca-pragom (gualdrappa), naresi ga konjskom opravom, počeljem (frontale), opersinom (pettorale) i podrepinom, kuskunom (groppiera). Onda uzjaši na konja, metne noge u stremen (staffa); livom rukom uhvati za uzdu, kojom upravlja i ustavlja konja; onda ga obode s' ostrogom, mamuzom (sprone), i potira šibicom. Kubure (gdi stoje male puške) vise o jabuci od sedla. Konjanik jahačku odiću ima; plašt za kišu, sveže ozada za sedlo. Ulak (poštarski sluga), verlo hitro jaše.

82. Kola ili kočia.

Na saonama ili saonicama (slitta) vozimo se po snigu i ledu. Kolica s' jednim točkom, (ruota) zovu se taljige, s' dva točka dvokolice, s' četiri točka, kola. Kolni su dilovi, ruda, jaram (prikorudje), spojnici, pritege, za tim osovine, okolo kojih se kolesa okretju, prid koje se zabiju klini i zapor. Kolu je temelj glavčina, iz koje dvanaest spicah (raggio) izhodi; okolo ovih je vinac, koi je iz dvanaest naplatakah, i iz toliko ili malo manje šinah sastavljen. Na kola se lesice metnu.

83. Vozenje (carriaggio).

Kočiaš (cocchiere) upregne rudnjaka k' jahaćem konju uz rudu, s' remenjem ili lancima. Onda uzjaše na jahaćega konja, goni pridnjake s' bičem i svratja jih s' uzdama. Osovine (sale del carro) maže iz kolomaznice s' kolomazom; i zapne kolo sa zavreticom, kad niz berdo ide; te se tako vozi obkoračivši kolosik (rotaja). Velika se gospoda voze na šest konjah s' dva kočiaša na visećim kolima, koja se zovu kočie, drugi se voze na dva konja u kočijama. Priko neprohodnih planinah upotribljava se misto kolah životina.

84. Privoz (tragitto).

Tko želi neskvasivši se priko rike proći, za onoga je izmišljeno: mostovi za kola, i prilazi za pišake. Rike, koje imaju gaz, mogu se prigaziti. Takodjer se prave splavi od spojenih kladah, ili mostine od dobro sbijenih pomostnicah ili gredi-

cah, da u nji voda ulizti nemože. Nadalje se izdube čunovi (ladje, sciatta), koji se s' veslima voze. U novije doba iznašli su mostove od ladjah graditi, i bakrene mostnice, po kojima i velike vojske priko rike prolaziti mogu.

85. Plivanje.

Običavaju takodjer ljudi priko vode na snopiću od sile ili na dobro napuhanim volovskim mihurima plivati, a napokon i prosto mičući ruke i noge. Najposli su niki u vodu gaziti naučili hodeći do pasa po vodi, a odiću na glavi noseć. Ronac može kao riba i pod vodom plivati.

86. Brod na veslima.

Ladja veslarica (brod) ima jednu, dvi i više vozarskih klupah (sidalištah) na kojima veslari kod palacah side, gdi s' veslima vodu zahvalaju, tako voze. Upravitelj broda (timoniere) sideć na kermi upravlja brodom. Ovo je ovako na moru, a na rikama ozad jedan samo upravlja, a voda brod sama sa sobom nosi. Tko želi da berže ide, onaj stavi i veslare da voze. Uz riku vuku ladju konji ili ljudi. Parobrodi su nedavno izmišljeni i potribuju se na moru, na jezerima, na rikama, i goni ih sila pare, koju vrijuća voda iz sebe izpustja.

87. Galie (bastimenti da trasporto).

Galie se ne gone s' veslima nego samo silom vitra. Na njima se svuda po krovu od ladje, po jedan jidrenjak (katarka, albero di nave) s' konopima utverdjen uzdigne. Za ovaj se privezuju

pa razapnu jidra protiva vitru, koja se konopom amo tamo potežu. Tri su jidra: veliko jidro, jidarce (pervo jidro) i sridnje jidro. Na pridnjoj je strani od ladje kljun (prova) a na stražnjoj, koja se zove kerma (poppa), stavlja se barjak. Na katarki je koš, kao stražara (izgledaonica) od ladje, a na verhu stoji bariačić, koi kazuje kud vitar puše. Sa sidrom ustavlja se ladja. S' gruzilom (olovnicom) kušaju se dubljine vode. Putnici se šetaju po mostu. Mornari terče po krovu (coperta). Ovako se putuje morem.

88. Brodolomje.

Kad se na jedan put bura (oluja) uzdigne, onda brodari jidra saviju, da brod na sike ne udari, ili ne nasučese. Ako nemogu tomu ukloniti se, a oni se potope. Tada ljudi, roba i sve što je na brodu tužno propane. Tu ne pomaže veliko sidro (speranza), koje se na debelom konopu spustja. Niki se spasu plivajući na kakvojgod dasci. Robu i mertve ljude voda izbaci na kraj.

89. Učionica.

Učionica je dilaonica, u kojoj se mlade ćudi na kripost podučavaju, i razdiljuje se na razrede. Učitelj sidi na svom uzvišenom stolu, ili obhodi medju svojima učenicima, koji na sidalištima side. On uči, a učenici se uče. Nike jim se stvari s' bilicom (creta) po cernoj daski (tabella) pridpisuju. Drugi štiju iz kojegod ručne knjižice. Gdikoji pri stolu side, pa pišu: učitelj popravlja pogriške. Drugi stoje i kazuju, što su na pamet naučili. Niki se razgovaraju, i nemirno se sabavljaju. Ovi bivaju na različne načine pedipsani.

90. Gudbena orudja (strumenti da musica).

Gudbena (glasbena) su orudja, koja od sebe glas daju, pervo: Kad se u njih udara, kao polububanj (cembalo) s'gvozdenim tucalom; praporac iznutra s' gvozdenim usjičkom; zverčaljka s' vertenjem; drombulja (spassapensiero) pritisnuvši ju k' ustima s' perstom, bubanji sa šipkama, a tako i prigudnica (saltero) i slamni polububnji i tronožac (triangolo), koi je iz tri gvozdena štapića sastavljen. Po tom orudja na koja se žice nategnu i zadirkuju, kao prigudnica i poludrica (gravicembalo) obedvima rukama; desnom se rukom samo udara u tamburu, na kojoj je vrat, pod, i obertačići (bischero), na koje se žice nad konjicem navijaju i citara (cetera). Gusle glade se gudalom, a lira kolesom koje se iz nutra okretje. Kod svakog' od ovih orudjah pritiskuju se s' livom rukom perdetà. Najposli ona orudja, u koja se puše, i to s' ustima; kao svirala, dunduk (cennamella), dvojnice, gadlje, rog i truba; ili s' mihovima, kao civnik (organo) i ostala.

91. Vojnik.

Kad nastaje rat, tada se kûpe vojnici. Njihovo je oružje: šlem (elmo), koi se perjanicom nakiti; oklop, koi slideće dile ima, kao: gvozdeni ovratnik, gvozdeni napersnik, naramenike, nanogvice, narukvice, skupa s' košuljom od gvozdene žice i štitom (scudo). To je oružje za odbranu. Napadajuće je oružje ovo: mač, sablja, koje se u korice stavljaju, pa na pasu ili viseć o kaišu nose, za tim velikì mač (spadone), i bodilo (stilo);

ovo oružje ima: rukobranu elsa) i ostri verh; plosnica je s' jedne strane tùpa, a s' druge strane oštra. Ostalo je oružje: kopje, buzdovan i t. d. Vojnička pripaska služi za ukrašenje. Iz daleka se boj bije s' topovima (cannone) sa ognjenim zernima (granata), pa onda iz velikih i malih pušakah, koje se pune s' prahom iz roga i s' olovom iz višekluka.

92. Grad.

Iz mnogo kućah biva selo, varoš, ili grad. Gradovi se utverdjuju zidom, nasapom, mirom i zaoštrenim stupovima obhvataju. U unutarnjoj strani zidovah su prizidja; u izvanskoj gradski obkopi. Na zidovima su bedeni. Stražare stoje na uzvišenim mistima. U grad se ulazi iz pridgradja na vrata, najviše priko mosta. Vrata imaju spustne rešetke, obratni most krila, gvozdene ključanice i zapore (catenaccio), kao takodjer pričnice. U pridgradju su vertli, i stanovi, kao takodjer i grobje.

93. Unutarnjost grada.

U gradu su ulice, koje su popločene; tergovišta (piazza) na gdikojim mistima s' pokrivenim hodnicima i ulicama. Obćinski su stanovi u sridini grada: cerkva, učionica, vićnica gradska, tergovačka kuća, i t. d. Kod zida i vratah: oružarnica, žitnica, kerčme, gostionice, kazalište (teatro) i bolnica (spedale). Na strani: smradna jama (u koju se zahodi stiću) i tamnice. Na najvišjem zvoniku su sati i stražarovo pribivalište. Na ulicama su bunari. Rika ili potok, koi kroz grad teče, prima u se nečistoće. Tverdjava je na najvišjem mistu od grada.

94. Sud (tribunale).

Najbolji je sud i pravica mirovno poravnanje, koje parničari, ili sami iz medju sebe, ili kroz prosudnika (arbitro) učine. Ako poravnanje srićno za rukom nepodje, onda se ide na sud, gdi sudi sudac. U staro doba sudilo se na tergovištu, ili pod stablom, ili kod vratah; a sad u sudionicama, gdi sud sudi sudac s' dva prisidnika; sudbeni pisar piše glasove (voti). Tužitelj tuži krivca i dovodi protiva njemu svidoke. Krivca brani njegov zaštitnik (avvocato), a ovomu protivoslovi (contraddire) tužiteljev zaštitnik. Tada sudac izrekne odsudu (sentenza) odpuštajući pravednoga, a krivca odsudi ili na novčanu, ili na tilesnu, ili na smertnu pedipsu.

95. Pedipsanje zločinacah.

Zločinici bivaju od tamničarah iz tamnice na misto od pogubljenja izvedeni; i ondi sa dostojnom pedipsom pedipsani. Razbojnici (assassino), ubojice (omicida), palikuće i njima prilični bivaju smertju pedipsani, na višala obišeni, glava jim odsičena i t. d. Čarovnice su u staro doba na speržnicama (rogo) sažizali, prem da čarovnicah neima. Kojima se život oprosti, oni se metnu u klade (gogna), terče kroz šibe, žig (marchio) jim se udari, iz otačbine se protiraju, na gālije ili na vičnu rabotu budu odsudjeni.

96. Tergovina.

Roba, koja se iz drugih mislah dovozi, ili se u mitnici (dogana) ili na pazaru promiinjuje za drugu

robu, ili se u dućanima na prodaju izstavi, pa se za novce na lakat ili na mirilima izmiri i prodaje. Prodavaoc prodaje robu, i kaže cinu po što je. Kupac se cinka i ponudja cinu, koliko bi dao. Ako se nadje još jedan kupac, onda se roba onomu proda, koi više plati.

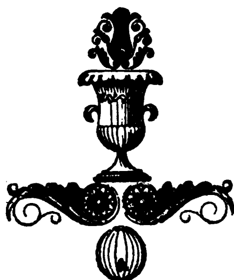
97. Mire.

Nepriterzive stvari mire se na lakat, kao na primer: sukno, postav, svila i t. d. Tekuće stvari mire se na oke, kvartuče, kao: vino, ulje, ocet, rakia, mliko, pivo i ostala. Suhe se stvari mire šinikom (stajo), kvartom, varićakom, okom, kao: pšenica, ječam, kukuruz, zob, raž i t. d. Težinu stvarih iztražujemo na mirilima s' priležcima. Na mirilima je najpervo popričnik, u polovici osčić, na verhu je kućica (ravnik), u kojoj se jezik miče, s' obe strane su zdilice, koje na uzicama ili lancima vise. Kantar (stadera) teži ono što se na kuku zakvači ili na pliticu metne: jaje s' druge strane pokazuje, je li sa obe strane jednomirje? Polovica jedne litre zove se po litre. Ali novci, oni se broje a ne mire, kao što je u starodavna vrimena bivalo.

98. Pogreb.

Mertavce su u staro doba sažizali, a pepel jim u žaru (urna) stavljali. Mi naše mertve metnemo u skrinju, stavimo jih na nosila, i nosimo s' mertvačkim sprovodom u greblje, gdi jih mertvokopci u greb stavljaju i zemljom pokriju. Ali je verlo pogibeljno mertavce odmah ukopati. Više putah još živi onaj, za koga mislimo da je mertav.

Kad se mertavac nosi, onda se po starom običaju mertvačke pisme pivaju, i zvona zvone, ali ovi običaj nije svuda uveden. Greb se pokrije grebnim kamenom, uresi se sa spomenicim, i opiše se s' nadgrebnicama.

POGLAVJE II.

RAZGOVORI

ZA ODGOJENJE SERCA I DUŠE.

Sin. Dobro jutro, otče! Pogledaj kako je nebo vedro, nigdi ni najmanjeg' oblaka neima. Kako teplo grije sunce s' istoka i ni odkuda vitra. Čuješ li, kako umiljno ptice pivaju? Pogledaj samo na ona tamo gladna stada, kako sladko pàsu. Bože moj! kuda god pogledam, sve sama milina i krasota!

Otac. Jest, sine, Bog je ovu zemlju našu sa svačim nadario i ukrasio. Sve to, što tebe tako veseli, od njega je. On je tako dobar i blag prama čoviku, da se ričima dovoljno izreći nemože. Nego mi kaži, sine, jesi li jutros Bogu se molio?

Sin. Jesam, otče, i to iz sveg' serca.

Otac. Lipo i krasno, moj dobri sine. A jesi li i svist tvoju ispitao? Da te nije u čem nakarala? Da nisi što sagrišio? Jer, sine, valja da ti je duša čista, kad se u molitvi s' Bogom razgovaraš.

Sin. Mili otče, ja tvoje pitanje ne razumim dobro. I da ti pravu istinu kažem, ja neznam šta je to svist, nili znam, kako valja svist ispitivati.

Otac. Zar se nespominješ, sine, šta si mi tu niki dan kazivao, kako je krava u vertal susida

našeg' ušla, a od čeljadi njegove nitko nebiaše doma da je istira, pa si ti igru tvoju pritergao, te kravu iz vertla izagnao. Zar nisi onda ćutio, da je ništo u tebi govorilo? i zar nisi bio radostan?

Sin. O jesam, otče, jesam bio radostan, i biaše mi drago da ti neumim kazati. I ništa nisam mario, što me je družina korila, zašto sam igru pritergao, jer me je ništo iznutra hrabrilo i pohvaljivalo, da sam dobro dilo učinio, i da je tako valjalo učiniti.

Otac. A spominješ li se, što si mi prie nikog' vrimena govorio, kako si s' družinom tvojom pošao bio da tražiš gnjizda, pa si pod jednim hrastom našao kesu punu cvancikah i htio si jih zatajati i s' družinom tvojom podiliti, i nitkom na svitu nekazati da si jih našao. Zar nisi i onda čuo, da je ništo u tebi govorilo?

Sin. (Zarumenivši se od stida). Jesam, sladki otče. Tek što sam cvancike digao i pun radosti u sebi rekao da jih pritajim i nitkom na svitu nekazujem da sam jih našao, nego da jih s' družinom podilim, odmah me je ništo iznutra prikorilo da to nije slobodno, i nepuštaše mi da to činim. I ja sam se odmah pokajao i zastidio i tebi svu stvar odkrio i kazao. I sada me je upravo stid, kad pomislim, kako sam se polakomio bio, da zatajim ono što je tudje.

Otac. Eto, vidiš, sine, čuo si niki glas u tebi, kad si dobro dilo učinio, a tako isto čuo si glas niki u tebi, kad si htio zlo da učiniš; a taj glas u tebi nije ništa drugo, nego glas svisti. To je svist. Vidiš, kako je ona pravedan sudac!

Sin. Daj mi otče ruku, da je poljubim, kad

me tako lipo učiš. Tako i jest. Kad sam kravu iz susidova vertla istirao, onda me ništo iznutra pohvaljivaše i bio sam pun radosti; a kad sam htio da zatajim onu tudju jaspru, onda me je ništo iznutra korilo i bio sam neveseo. Nego mi kaži, molim te otče, još i to, govorili svist ovako u čoviku samo dok je kao dite, ili ostaje u njemu i posli dogod je živ? I ima li svaki čovik u sebi svist?

Otac. Sine, dogod je čovik živ, sve dotle je i svist u njemu. Pa bio on star ili mlad, muško ili žensko, je li on samo čovik, on ima svist, i ona govori u njemu tako isto, kao što si je čuo, da je u tebi govorila. Ovaj glas svisti u čoviku jest samog' Boga glas, i blago onom, koi glas njezin sluša. To je oni svakom čoviku prirodjeni zakon, koi mu kazuje, šta je dobro i pravo, šta li zlo i nepravo, i koi ga uči, da čini ono, što je dobro i pravo, a da se kloni svega, što je zlo i nepravo.

Sin. Kaži mi, molim te, otče, kako ću moći najlakše raspoznati pravo od nepravoga?

Otac. Evo ovako, sine: kadgod što misliš ili radiš, pa kriješ to od svita i nisi nikako rad, da ljudi doznadu šta misliš, ili šta radiš, onda znaj pouzdano, da je to nepravo. A kad tvoje misli i tvoja dila nekriješ, onda znaj, da je to pravo.

Sin. A da li je i ono pravo, što ja tek kad-ikad mogu učiniti, na primer, u nevolji slagati?

Otac. Samo je ono pravo, sine, što vazda i u svakoj prilici slobodno otvorenim i čistim čelom učiniti možeš; a što tek po kad i kad, ili samo jedanput u životu smiš učiniti, to je nepravo.

Sin. O kako mi je drago, kad i to znam. Ali molim te, otče, može li se čovik vazda po tom pravilu upravljati? je li volja njegova slobodna?

Otac. Sine, mnogi ljudi misle, da je sve ono pravo i dobro, na što im serce zija, i da je po tome slobodno svašta činiti, samo da se tilu i željama njegovima ugodi. Jednom ričju, oni misle, da je to slobodna volja, kad čovik čini štogod hoće. Ali ljuto se varaju. Sloboda je, sine, ondi, gdi čovik bira izmedju dobra i zla, izmedju pravog' i nepravog', pa posli čini ono što je dobro i pravo, a odbacuje ono što je zlo i nepravo. Opomeni se samo kako ti je bilo, kad si ono prie igru prikinuo, da kravu iz susidova vertla istiraš. Je li, da ti je na volji stojalo, da biraš jedno i drugo? Dakle bio si slobodan. I ti si na glas tvoje svisti izbrao ono, što je bilo pravo i dobro. Viruj mi, sine, samo je oni čovik slobodan, koi svist svoju sluša; a koigod tilu i njegovim željama slipo ugadja, taj nije slobodan. On je rob tila svoga.

Sin. Dakle je vazda bolje prie poslušati svist nego tilo?

Otac. Da kako, sine. I koigod radie sluša svist svoju, nego tilo, taj vazda ćuti u duši svojoj niku osobitu milinu i radost, koja se obično zove ćudoredno ćućenje. Samo pazi na sebe, te ćeš poznati sam na sebi, je li istina, što ti velim. Vidiš to ovako biva. Kad što naumiš raditi, odmah će ti svist svitom svojim na pomoć priteći. Ona će ti kazati, je li to, što si raditi naumio. dobro i pravo, ili je zlo i nepravo. I onda valja da je poslušaš; jer ako izbereš ono, što ona ne-

odobrava, kajaćeš se. Dalje, kad se tako daš već u posao, i poznaš na sebi, da si dobre volje i da li je serce veselo, onda znaj da pravim putem ideš i da dobro dilo radiš. Ako li pri dilovanju tvom ćutiš u sebi stid i strah, onda znaj, da si erdjavim putem pošao i da zlo radiš. Najposli kad već sveršiš priduzeto dilo, i onda će ti se svist javiti, i znaćeš, je li dilo, koje si doveršio, dobro i pravo, ili je zlo i nepravo.

Sin. A zašto valja prie poslušati svist nego tilo?

Otac. Po tomu, sine, što svist po sebi nemože nas nigda i ni u jednom dogodjaju privariti, a želje i zahtivanja tila našeg' ne samo da nas varaju, nego nas još i na najveće grihe i bezakonja navesti mogu. Viruj, sine, s' kojim čovikom tilo njegovo upravlja i zapovida, taj je do vika u tami i mraku; on stranputicom ide, i sam nezna kuda; on i sam nezna šta radi.

Sin. A može li čovik ovog' svita srićan biti, ako vazda svist svoju slušao bude?

Otac. Sine, ne samo da može, nego i mora srićan, pa još i onog' svita blažen biti; jer sve što svist čoviku veli, da čini, sve to ide na sriću njegovu, a sve što mu zabranjuje činiti, smeta srići njegovoj.

Sin. Da li je slobodno, otče, kadkad i protiv svisti što učiniti; na primer, onda, kad se koristi kakovoj otuda nadamo; ili kad smo u strahu, da se kod starešine našeg' nezamirimo i milost njegovu neizgubimo?

Otac. Nije slododno, sine, nikako. Pošten čovik vazda će ostaviti i odbaciti svaku onu korist,

koju svist njegova neodobrava, ako bi ona koliko mu drago za njega koristna bila. On će rado pustiti svaku nečistu dobit, i radie će biti bez mnogog' koječega, samo da protivu svisti svojoj neučini, i dušu svoju neogriši. Zato, sine, nek ti je vazda prie svega sveto ono, što ti svist veli da činiš, i odbaci svaku onu korist i želju, koju ti svist tvoja zabranjuje. Šta više, do potribe i sami život namini, samo da svist tvoju neokaljaš.

Sin. Kako se zove oni čovik, koi na sami glas svisti čini ono što je dobro, a kloni se svega onoga šta je zlo?

Otac. O ovakovom čoviku kažemo da je kripostan. — Vidiš sine, slabi ljudi obično ovako misle: Ja neću da kradem, jer s' kradje mogu veliku sramotu dočekati. — Neću da lažem, jer lažljivog' čovika mnoge nevolje snalaze i svaki ga se kloni. — Ako komu rič moju dam, hoću da je oderžim, da me neprogoni. — Neću da se opijam, da me glava neboli. — Ali kripostan već neće tako reći, nego ovako: ja neću da kradem, jer kradja je grih na nebo vapiući. — Neću da lažem, jer to je sasvim protivu svisti. — Hoću da oderžim danu rič, jer to je sveta dužnost svakoga poštenoga čovika. Neću da se opijam, jer je pjanstvo veliki grih. — Hoću da pomažem iskernjem u potribi i nevolji, jer to je dužnost, koju mi i Bog i svist moja zapovida.

Sin. Može li svaki čovik biti kripostan, ili je to tek nikim ljudima dano?

Otac. Svaki čovik, sine, može biti kripostan, samo ako hoće. To do njega stoji; jer svist njegova ništa nezahtiva od njega, što je priko nje-

gove snage i moći, negò samo ono, što on može učiniti ako hoće. Rekao sam ti, da je glas svisti u čoviku samog' Boga glas, a Bog kao stvoritelj naš zna, šta smo i koliko smo kadri (*capace*), pa zato ti i veli da možemo sve ono ispuniti, što svist naša od nas ište. Ako li sumnjaš, sine, da li ima svist toliku moć nad čovikom, a ti se opomeni samo, koliko si putah dobro dilo učinio na sami glas svisti tvoje! Poslušaj me, da ti pripovidim jedan dogodjaj, koi se tu niki dan sgodio u selu našem. Poznaješ dobro Ljuticu Nemirovića, da je pijanica, kradljivica, ubojica i šta hoćeš. Jesi li čuo, šta je tu niki dan učinio onom dobrom Mirku Ljubimiroviću? Razbio mu je glavu, a Mirko ga nije ništa dirao, nego išao mirno iz polja svojoj kući. Ljutici to malo biaše; nego bud je već pijan bio, tud i opet hode u kerčmu priko mosta, poserne i padne s' mosta u riku. To je Mirko iz svoje kliti vidio, pa je u pervi mah ovako u sebi rekao; Neka ga, nek se topi. S' njim će jedan zlikovac manje biti na svitu, i selo naše oprostiće se svog' najvećeg' zlotvora. Pogledaj ga, kako se topi! Ali sta mu drago, nitko nemože reći, da sam ga ja s' mosta turnuo, zato, što mi je glavu razbio. A najposli i da ga sad izbavim, zar će mi reći: hvala. — Dok je Mirko s' razbienom glavom ovako u sebi besidio, progovori u njemu svist: Digni se, Mirko, i idi, pomozi Ljutici. To je dobro dilo! To je dužnost tvoja! I odmah oterča Mirko na riku i topećeg' se Ljuticu od očevidne smerti spase. — Eto vidiš, sine, koliku moć ima svist nad čovikom i šta može učiniti.

Sin. O ljubezni otče, kako bi to lipo bilo,

kad bi svi ljudi tako dobri bili, kao naš Mirko; i kad bi svaki svist svoju tako slušao, kao Mirko. Ali kaži mi, molim te, šta je to u čoviku, što mu smeta, i što mu upravo neda, da svist svoju posluša?

Otac. To je ono, sine, što je i Mirka u pervi mah odvratjalo, da neide Ljutici u pomoć, i zove se Ćutljivost. — Poslušaj me, da ti to u primeru izjasnim. Znaš, da su ove godine trišnje slabo rodile, a u našem vertlu neima ni jedne; a, jesi li vidio, kako su se obisile grane u vertlu Ljubislavljevom! Pa kad si jučer onnda prošao i vidio šta ga ima trišanjah i kako su zrile, zar te nije steglo serce da uzbereš koju i pojideš?

Sin. Jest, otče.

Otac. E vidiš, čim si dakle one lipe trišnje spazio, odmah si u sercu poželio, da uzbereš koju i pojideš. Ali, - nije li istina, - tek što si to u sebi pomislio, odmah te je svist ukorila, da nediraš u ono što je tudje? Ali u isti mah čuo si nikoga, koi u tebi govoraše: Priskoči plot, pa na berzu ruku odlomi nikoliko grančicah na kojima najviše trišanjah ima, pa biži! Neboj se, nitko te negleda, a u vertlu neima nikoga! A pogledaj samo kako su krasne trišnje, kako se same nude, kako li će sladko pasti! Je li da je tako bilo? Dakle sad možeš pogoditi, šta je ćutljivost i šta ona ište. Svist te je učila, da nediraš što je tudje, ako ti koliko mu drago serce za njime žedni; a ćutljivost te je učila: priskoči plot pa ukradi. Svist te je učila i svitovala na dobro, a ćutljivost te je nagovarala na zlo. E, jel' ti sad jasno, šta je to u čoviku, što mu nedopušta i otešćava, da svist

svoju posluša? — Više putah, sine, nadje se čovik u nevolji, iz koje bi se samo onda izbaviti mogao, kad bi htio lagati. U takovom dogodjaju čuje on dva glasa u sebi. Jedan mu veli: Slaži, pa ćeš se oprostiti nevolje. I to je ćutlivost; a drugi mu veli: Nelaži! to nije slobodno. I to je svist. Sad se čovik bori sa samim sobom. Svist zahtiva (chiedere) od njega, da nju posluša; ali i ćutlivost to isto hoće. Blago onom, sine, koi sa svisću svojom umi nadvladiti ćutlivost. On je kripostan čovik; a teško onom, koi je tako slab, da ga ćutlivost savlada i na grih navede.

Sin. Otče, je li samo to grih, kad čovik dilo čini, ili je ono grih, kad jezikom svojim koješta govori?

Otac. Sine, štogod je protiv svisti, i protiva urodjenom nama zakonu, sve je to grišno, pa bilo sad to u dilu ili u govoru. Ja znam, mnogi ljudi misle, da to nije ništa zlo, ako ružno psuju, ili ako inače u razgovoru svom nepodobne riči na usta izgovaraju. Jadni su takovi ljudi! A da je njima znati, kako na blizu stoje nevaljale riči s' nevaljalim dilima, ovi bi se upropastili, i doisto bi bolje čuvali jezik svoj, te nebi tako krasan dar Božji gerdili. Zato i veli sveto pismo: Blago onom čoviku, koi u ričima negriši!

Sin. A da li može čovik sagrišiti mislima svojima?

Otac. Da kako, sine; ta misli naše nišu drugo do izliv duše naše. Što duša naša mišli, to mi posli tilom u dilo privodimo. Dakle, ako su nam misli nečiste i grišne, to će i dila naša biti nečista i grišna; ako li su misli naše čiste i dobre, to će onda i dila naša biti dobra i poštena. — Ima, sine, mnogo ljudih, koji dobra dila čine, ali se iz toga

još nemože o njima pouzdano reći, da u sercu i u duši dobro misle. Zato kad bi htili pravo suditi o tudjim dobrim dilima, valja najprie da se podpuno osvidočimo, da li su oni dobročinstva svoja činili iz ljubavi prama Bogu i iskernjemu, i da li je pravi začetak dobročinstva njihova iz svisti njihove izišao? Jer ako tko čini dobro samo ondi, gdi se koristi nada, o takovom se nemože reći, da je u nutranjosti svojoj dobar i da svist svoju sluša. Poznaješ li sada, kako je potribito, da su nam misli vazda čiste. Uvidjaš li sad, da se svako dobro dilo cini po onom unutrašnjem pobudjenju, iz koga smo dobro dilo učinili. Pazi dakle na sebe, i nigda nepodhranjuj u sebi hude i nečiste misli, nego jih čupaj iz korena, čim se u tebi pojave.

Sin. A šta će da radi čovik, ako što protiv svisti svojoj učini i dušu svoju ogriši?

Otac. Valja, sine, da se popravi.

Sin. A može li se, otče, popraviti, i kako to biva?

Otac. Može, sine, samo valja prie svega da pogrišku svoju pozna, pa kad se uviri, da je sgrišio, onda triba da se obeća i Bogu i sebi samom, da neće više to činiti.

Sin. Kaži mi, otče, kako će čovik pogrišku svoju najlakše poznati moći?

Otac. Najlakše će je poznati, ako svoje misli, svoje riči i dila svoja prispodobi sa zakonom Božjim, pa po tom zapita sebe, da nije što pomislio, ili rekao, ili učinio, što je protivno Bogu i njegovim svetim zapovidima, što je protivu čistoj svisti, protivu prirodjenom nam zakonu i protivu dužnostima. Pomisli samo, kako bi čovik u obič-

nom gradjanskom životu mogao znati, da li je u čemgod skrivio, dok nebi najprie dila svoja sa zakonom gradjanskim prispodobio? Da ti pokažem to u primeru. Poznata ti je ona vladanjska Naredba, kojom se zabranjuje zabraniti merca, dok neprojde 48 satih, odkako je mertac izdahnuo. Sad ako hoće tko da zna, jeli tu uredbu pristupio, triba sam sebe da zapita, je li pripisani rok od 48 satih pričekao? E, jesi li me sad razumio, kako može čovik grihe svoje poznati?

Sin. Jesam, otče, nego molim te, iztumači mi na bistrie, kako valja svaki čovik samog' sebe da ispituje?

Otac. Kad bi ti, sine, priduzeo da sebe ispituješ, pa bi ovako u sebi rekao: ja slušam moje roditelje i u obćeno sve starie, a osobito slušam i poštujem moju vlast. U ostalom nemam šta sebi pribacivati, nelažem, nisam nikoga privario, dakle sam dobar čovik i neimam potribe popraviti se; to bi onda ti s' tvojim ispitivanjem bio nalik (somigliante) na onoga u Evangjelu Farižea, koi je sam sebe hvalio. Istina, dica su dužna roditelje svoje slušati i mladji svoje starie; valja da je podložnik vlasti svojoj podložan; nije slobodno lagati ni drugoga varati; ali, šta misliš, sine, zar je u ovo malo ričih sve rečeno, što se od jednog' poštenoga čovika ište? zar ako tko nelaže i nevara, ako je vlasti svojoj viran i podložan, neima više nikakove dužnosti? Ne tako, sine, ne; onaj koi od serca želi da se popravi i bolji bude, valja da se na prostrano o svima dužnostima svojima ispita. — Još da ti ovo kažem, sine. Kad bi ti ovako u sebi pomislio: Ja dužnosti moje marljivo i podpuno iz-

veršujem, i što se toga tiče, svist me ni u čem nekori; a pored toga činim dobra koliko više mogu; – to bi, istina, sve lipo bilo od tebe; ali kad bi sve to činio sámo zato, da te svit hvali, o moj sine, kako bi onda svakolika marljivost i dobrota iz mutnog' i nezdravog' vrila isticala! Zato kad god sebe ispituješ, nemoj i na ovo zaboraviti: da li si dužnost svoju činio zato, što Bog tako hoće i što ti svist tako zapovida, ili može biti nisi na Boga ni mislio, nego si imao prid očima sa svim tvoje lične koristi. Jer zaludu krie čovik serce svoje prid svitom, kad ga od Boga nemože sakriti.

Sin. Kad bi čovik svaku želju tila svoga zauzdati mogao, i kad bi se umio oderžati ondi, gdi je verlo lako popuznuti; ili u kraće da kažem, kad bi čovik s' dana na dan sve bolji i bolji bivao, bi li smio o sebi reći, da je to upravo usluga njegova?

Otac. Ni jedan razuman čovik to o sebi reći nemože. To samo reći može, koi verlo visoko o sebi misli; jer sve što čovik ima i može, od Boga dobiva, pa bilo to bogatstvo ili visoki nauk; bilo gospodstvo ili vlast, bilo zdravlje i srića, sve je to došlo čoviku od Boga. Kad su dakle svi ljudi Božji, i kád od njega jednog' dobivamo sve što nam je potribito, pomisli, koliko je bezuman svaki oni, koi na sebe i svoju snagu mnogo ufa, ili koi se ponosi, ako je u jednom ili u drugom verstan, kad eto vidiš, svako dobro samo od jednog' Boga dolazi, i čovik bez pomoći Božje nije u stanju ni htiti a kamo li učiniti što dobro. – Šta misliš, sine, kad bi tko čovika kakovog' još u ditinstvu njegovom odnio daleko u pusto kakove

misto, i tu ga ostavio da u samoći vas život svoj provede, bi li se bogodani razum njegov u njemu razvio, i bi li on umio razpoznavati pravo i dobro od onog', što je zlo i nepravo?

Sin. Ja mislim, ne samo nebi umio razlikovati dobro od zla, i pravo od nepravog', nego nebi znao ni govoriti.

Otac. Tako i jest, sine, niti bi znao govoriti, niti bi ikada mudar i dobar biti mogao. Zar bi i ti znao sada štiti i pisati, da te nije učitelj u učilištu naučio? Zar bi mi znali govoriti, da nas nisu roditelji i drugi starii godinama još izmalena učili? Ali, sine, kakogod što čovik sam sebi ostavljen nebi razpoznao dobro od zla i pravo od nepravog', šta više, nebi ni govoriti znao, isto tako i svi ljudi, i svi narodi nebi nikad razumni, prosvitljeni i dobri mogli biti, kad bi sami sebi ostavljeni bili. Mora dakle biti jedan, koi je od postanja svita obćeni učitelj sviuh narodah bio, i koi i sada bezpristanka svakog' čovika uči pravoj mudrosti i kriposti. A taj obćeni učitelj sviuh narodah i svakog' pojedinog' čovika jest Bog. Vidiš dakle, da je sve od Boga i Božje, i da neima čovik pravo, što se oholi i ponosi, ako je dobar mudar, pobožan, uzderživ, jer tek pomoću Božjom može on takov biti.

Sin. A da li Bog želi i hoće, da svi ljudi budu dobri i mudri?

Otac. Kaži mi najprie, sine, može li skòt (bruto) biti mudar i dobar?

Sin. Kako bi skòt mogao biti mudar i dobar, kad on neumi razlikovati pravo od nepravog', niti umi izbirati izmedju jednog' i drugog'.

Otac. E vidiš, sine, skòt neima u sebi nikakovoga dara na to, da bi mudar i dobar biti mogao; ali čovik, on već ima takovu izversnost u sebi. Njemu je Bog dao, da može razpoznavati dobro od zla i pravo od nepravog'. Samo on jedan može da bira izmedju jednog' i drugog' i da po tomu čini ono što je dobro i pravo, a da se kloni svega, što je zlo i nepravo. Dakle šta misliš sad, kad je Bog čovika s' takovom snagom nadario, da mudar i dobar biti može, koi pametan može sumnjati, da li je Božja volja, da svi mudri i dobri budu?

Sin. Tako i jest, otče; nego još bi i to rad znati, hoće li Bog dati čoviku kakve načine, koji će mu u pomoći biti, da mudar i dobar postane?

Otac. Hoće, sine. Božja je volja, da čovik svaki dan sve mudrii, bolji, poštenii i pobožnii biva. Ali ni jedan čovik nepostaje u jedanput mudar, dobar, pošten, pobožan, nego sve malo po malo. On u tom napriduje dogod je živ. — Kad je dakle Bog darovao čoviku takovu snagu, da u mudrosti, dobroti, poštenju, pobožnosti i drugim kripostima sve napridnii bivati može, i kad Bog zasbilja od nas hoće, da sve mudrii, bolji, poštenii i pobožnii bivamo: to, koi pametan može se sumnjati, hoće li Bog, koi želi, da smo od dana do dana bolji i bolji, dati nam u pomoć načine kakove, koji će nam napridovanje naše u svakoj kriposti podpomagati?

Sin. A koji su to načini, otče, koje Bog pruža čoviku na tu sverhu, da se popravi i bolji bude?

Otac. Malo prie rekao sam ti, sine, da skòt nemože biti ni mudar ni dobar, niti umi razlikovati pravo od nepravog', jer neima razuma. Tu

izversnost samo jedini čovik ima. Samo njemu jednomu dao je Bog razum, da s' njim razpoznaje dobro od zla, pravo od nepravog'. Vidiš, sine, od kakove je cine i vridnoće taj sjajni dar, kojim je Bog čovìka obdario! Razum je dakle pervi način, kojim Bog čovika uči i ispravlja.

Sin. O sladki otče! ja ću osele sa svim drugačie ciniti taj tako visoki dar Božji, kad znam da je on pervi i glavni način k' tomu, da s' dana na dan sve bolji i mudrii bivam, i slàvića Boga Stvoritelja moga iz sve duše moje na tom, što me je razumom obdario, i kroz to me od svih ostalih životinah razlikovao. — Ima li još koi način?

Otac. Ima, sine, samo slušaj. — Skòt kad se razljuti, on upravo pobisni, i neće da se smiri dotle, dok se neosveti. I čovik se više putah razljuti, ali on može i da se stegne; i ako se naljuti, opet zato može se uzderžati od osvete. Istina, ćutlivost mu iznutra šapće: osveti se; ali mu razum priti: Neosveti se. Čovik dakle može da se u ljutini neosveti. — Dalje, skòt štogod radi, radi slipo, po kervi, po nagonu (*istinto*) svom. Istina, i čovik ima svoje tilesne sklonosti (*inclinazione*) i želje, koje ga obuzimaju; ima i nagloželje, koje ga muče i raspinju, ali čovik može da jih nadvlada. On može da bude i bez onakovog' čega, što mu je najdražje, samo ako to razum njegov nedopušta. On, velim, može sve to učiniti, jer ima slobodnu volju. I ona je čoviku dar od Boga. S' njome tek može čovik kripostan postati. Slobodna volja dakle jest drugi način, kojim Bog čovika uči i popravlja.

Sin. O krasno li je stvorenje čovik! Ima razum, a ima i slobodnu volju. Razum ga uči, šta

je dobro šta li zlo, šta je pravo šta li nepravo; a pomoću slobodne volje bira izmedju jednog' i drugog', i može da čini ono, što je dobro i pravo, a da se klòni svega što je zlo i nepravo. Zaista, Bog verlo ljubi čovika, kad ga je tako divno (*mirabìlmente*) ukrasio. Blago onom čoviku, koi umi ciniti ovakovi dar Božji, i koi se služi s' njim ovako, kao što je volja Božja, to jest, da bolji i mudrii bude.

Otac. Osim razuma i slobodne volje ima još jedan način, i zove se svist. I ona vehoma mnogo pomaže čoviku, da se popravi i sve bolji bude; jer ga ona vazda uči i svituje na dobro, a od žla odvraća. I takò, sine, razum, slobodna volja i svist jesu one tri silne moći, koje blagi Bog svakom čoviku daje na tu sverhu, da s' dana na dan bolji i kripostnii, mudrii, prosvitljenii i pobožnii bude.

Sin. Mili otče, razum, slobodna volja i svist jesu tri moći, koje se u nama nalaze, i koje nas iznutra uče i na dobar put upućuju; ali, ima li i drugih kakovih načinah, koji s'dvora pomažu čoviku, da mudrii i bolji postane?

Otac. Ima, sine, i ti su: Sveto pismo, sveto Kerštenje, sveto Pričešćenje i Molitva.

Sin. Ja te ponizno molim, otče, da mi malo prostranie razbistriš te izvanjske načine, da bi jih kako što valja ciniti i za poboljšanje moje mudrie upotribiti mogao?

Otac. Sine, Sveto Pismo saderži u sebi riči samoga Boga, zato se i zove Rič Božja. Bog, kaò obćeni učitelj roda čovičanskoga, odkrio nam je u svetomu pismu volju njegovu i kazao nam kakova nas plaća čeka, ako volju njegovu izverši-

vali budemo; a kakovoj se naprotiv pedipsi nadali imamo, ako volju njegovu odbacili i sve po svojoj glavi radili budemo. I da se nebi mi s' našom plitkom pameću upinjali, da dostignemo, šta je on i kakov je, zato je sam u svetom pismu sebe i svoje izversnosti odkrio, pa uz to nam je još i to pokazao, kako on hoće, da ga slavimo. — Jednom ričju, sine, sveto pismo jest knjiga nad svim knjigama, i neima toga čovika na širokom ovom svitu, koi iz nje nebi se naučili mogao; niti ima toga stanja u životu, za koje nebi bilo u svetom pismu nauka, svita, lika i utišenja. U njemu je spasonosna pića i za staro i za mlado, i za muško i za žensko; i za roditelje i za čeda njihova; i za vladaoca i za podložnika; i za gospodara i za svako stanje njegovo u životu.

Sin. Blago ljudima, blago rodu ljudskom, kad takovu u rukama svojima imaju. Ali kaži mi, gdi je to misto, u kom se nauk iz te knjige slušati i primati može?

Otac. To misto, sine, jest Cerkva. U cerkvi se iz te knjige štiju sabranom narodu svete riči Božje, koje narod podučivaju i prosvitljuju, ćud njegovu ukroćavaju, volju njegovu na dobro upućuju i k' Bogu ga uzdižu. Vidiš li, sine, kako je potribito za svakog' čovika, da marljivo ide u cerkvu! Ja neznam, kako će se oni ljudi prid Bogom opravdati, koji zdravi budući, kad se služba Božja sveršuje, po kerčmama side i piju. Pa osim što sami griše, tu još i mladjima svojima erdjav izgled daju. Teško duši njihovoj! O moj sine, kako bi mnogo više dobra bilo na bilomu svitu; kako bi u svakom selu mnogo više dobrih

ljudih bilo, kad bi i malo i veliko vazda k' cerkvi na Bogomolju išlo. Pamti ovo, sine, i dogod si živ i zdrav, nemoj propustiti, da u cerkvu ne hodeš kad je god služba Božja.

Sin. Tverdo ti se obećavam, otče, da ću svit tvoj poslušati i po njemu se vladati. Ja još sad kao dite veliku radost u sercu ćutim, kad me sobom u cerkvu povedeš, ako i nisam dosada bistro znao, zašto valja u cerkvu ići; a pošto si me sad poučio, kako je velika korist za čovika, kad marljivo u cerkvu ide, ja ću osele i serce i dušu moju drugčie spremiti za nebeski oni nauk koi se ondi na glas štije, i ništa me od tog' nauma odvratiti neće. — Kaži mi sada štogod o svetim Otajstvima.

Otac. Sveto Kerštenje verlo mnogo prinosi k' našem dobrom odhranjenju; jer pri svetom kerštenju obećavam seBogu, da ćemo u virozakonu (religione) našem do smerti stalni ostati, i da ćemo u svemu onako živiti, kao što svete zapovidi Božje pridpisuju. Ovakovo obećanje, sine, koje smo samom Bogu učinili, moramo i izpuniti. I razmisli samo, ima li što lipše i krasnie, nego kad čovik Boga Stvoritelja svoga dobro poznaje, kad u njega tverdo viruje, kad se na njega jednoga nada i kad se u svemu onako vlada, kao što on u svetom pismu zapovida! Iz ovoga dakle možeš lako poznati, po čemu je sveto kerštenje snažni izvanjski način za napridovanje naše u mudrosti, kriposti pobožnosti!

Sin. Pouči me, otče, isto tako bistro i o svetom Pričešćenju (*comunione*).

Otac. Hoću, sine. I sveto Pričešćenje verlo

je spasonosni način za naše odhranjenje i popravljenje, jer pri svetom Otajstvu spominjemo se onih velikih i neprocinjenih uslugah (*merito*) Isukerstovih za naše odkupljenje; spominjemo se muke i smerti njegove, koju je on u svemu bezgrišan podnio za nas grišnike, samo da nas od vične pogibeli i propasti izbavi, da nas božanstvenim svojim naukom prosvitli i umudri, i da nam na sebi samom pokaže primer, kakovi valja da smo i prama Bogu, i prama iskernjemu, i prama nama samima. Ovakovo razmišljenje, sine, može čovika uzderžati i odvratiti od mnogih zlih mislih, ričih i dilah, i može probuditi u njemu tverdu volju, da što više može, izgledu Odkupitelja svoga, Gospodina Isukersta slidi. Eto vidiš, po čemu je sveto Pričešćenje mogući izvanjski način za naše napridovanje u kriposti! Vidiš od kolike je koristi sveto Pričešćenje i koliko je za svakoga keršćanina potribito, da se više putah [priko godine pričešćuje, kao što to i sveta cerkva naredjuje!

Sin. O moj mili otče, nigda ove tvoje lipe riči zaboraviti neću. Spominjaću se najživlje sviuh ovih mojih obećanjah, koja sam Bogu Stvoritelju i Odkupitelju momu pri svetom keršlenju učinio, i nastojaću koliko igda više mogao budem, da jih sve do jednoga ispunim! Prilaziću i k' svetomu Pričešćenju u vrime od cerkve naredjeno, pošto se kajanjem i ispovidju za to spremim, i spominjaću se vazda one velike žertve (*sacrificio*), koju je Utemeljitelj svetog' virozakona našeg', Isukerst, za vas grišni rod ljudski Bogu prinio! Vazda će mi najdražje biti o Njemu misliti, i o ljubavi Njegovoj prama nama kojoj prilične nigdi neima!

Vazda ću imati na pameti, kako je on u svemu Bogu Otcu svim sercem i dušom pridan, i volji njegovoj u svemu podložan bio! I kadgod u nezgodu dodjem, gdi bi lako popuznuti i sagrišiti mogao, a ja ću se na njega ugledati, kako je on u priličnim prigodama postupao. Jednom ričju, od njega ću se učiti, kako valja ljubiti Boga, iskernjega i sebe samoga, i trudiću se, da se dostjan učenik njegov pokažem. — Još ostaje, otče, da me u molitvi podučiš.

Otac. I molitva je, sine, po sebi vehoma dobri način, pomoću koga može čovik sačuvati se od mnogih napastih i nevoljah; od mnogih zlih mislih i dilah; jer u molitvi na niki način tako pribere i sakupi sve misli i ćućenja svoja, da gotovo zaboravi, da ima tilo, nego mu se čini, da se vas iz duše i iz mislih sastoji, niti u taj čas i o čem drugom misli osim o Bogu. I u ovom povoljnom stanju, u kom ćuti sebe blizu kod Boga, zahvaljuje mu na otčinskom njegovom staranju o njemu. Zahvaljuje mu što mu daje život i zdravlje; zahvaljuje mu na radostima i dobročinstvima, koje mu dariva i priporučuje se u milost i zaštitu (*protezione*) njegovu. Vidiš li, sine, kako je čovik u molitvi raspoložen? I razmisli, je li moguće, da oni čovik zlo misli i radi, koi se često tako s' Bogom razgovara?

Sin. Valja li se i onda Bogu moliti, otče, kad čovika nevolja i napast snadje?

Otac. Da kako, sine! vazda i u svakom dogodjaju valja čovik Bogu da se moli, jer smo mi slabi i nemoćni ljudi, nemožemo ništa bez pomoći Božje učiniti. Pa neka bi nas nevolje i napasti

smalazile, opet je dužnost naša k' Bogu priticati i i moliti ga, da bi se smilovao, i nas od nevole i napasti izbavio. — Mnogi ljudi, sine, klonu duhom, čim jih najmanja kakova nevolja snadje. Za takove je od privelike potribe, da se Bogu mole, nebi li se smilovao, i dao im u serce kripost i snagu, da usterpivo i dobrodušno podnose stanje, koje jih muči.

Sin. A da li će se čovik Bogu moliti, kad zna, da je zgrišio i Boga uvridio?

Otac. Svi oni ljudi, sine, varaju se i nepoznaju Boga, koji misle, da se Bog isto onako serdi i ljuti kao i mi ljudi, pa ga se plaše. Bog je, sine, dobri otac prama svakom i prima molitvu i od največeg' grišnika, ako mu se samo od serca moli, ako se u isto doba i kaje. Zato mu se svi mi grišni ljudi bez razlike molimo, izpovidamo prid njim grihe naše, izjavljujemo kajanje naše za njih i obećavamo se, da ćemo se popraviti i njegovih svetih zapovidih prideržavati se.

Sin. Dakle svi ljudi valja da se mole Bogu?

Otac. Svi bez razlike, sine, dužni su Bogu se moliti, i to svaki valja da se moli najprie za sebe, pa onda i za druge ljude. Tako dica valja da se mole za svoje roditelje, a roditelji za svoju dicu. Sluge i mladji za svoje gospodare i starešine, a podložnici za svoga vladaoca i praviteljstvo.

Sin. Još te molim najposli i to, otče, da me naučis, kako valja svist moju da ispitujem, kad se Bogu molim?

Otac. Sine, ako si rad da budeš dobar i svaki dan bolji, i ako želiš znati kakov si i prama Bogu, i prama iskernjemu, i prama sebi samomu,

a ti zapitaj sebe što više putah i češće ovako:

Kako sam danas dan proveo, kako li sam se od nikog' vrimena vladao? Šta sam prama Bogu ćutio? Da li sam se često spominjao njegove dobrote i milosti? Jesam li vazda na pameti imao, da je on svuda i na svakom mistu, da sve vidi i zna, i da se od njega ništa sakriti nemože? Da nisam prisveto ime njegovo u tašće nesmisleno izgovarao? Ili, jesam li mu teplo i od serca vazda zahvalio na velikoj milosti njegovoj, iz koje mi tolika dobra čini? I da li sam što dobro učinio iz ljubavi prama njemu?

Sin. Da krasnih pitanjah, otče! O kako su jedra i snažna, upravo mi kroz serce prolaze; pa opet kako su sasvim prirodna! Doisto kad bi svaki čovik ovako sebe ispitao, onda bi mnogo više dobrih i pobožnih ljudih bilo na svitu, nego što jih danas ima!

Otac. Sva ova pitanja odnose se na Boga; a sad ću da ti kažem druga nika pitanja, koja se tiču iskernjega našeg'. Tako nek ti je pervo pitanje ovo:

Kako živim s'iskernjima mojima? Da se nisam kom osvetio? Da se nisam tudjoj nesrići radovao? Da nisam o komu zlo govorio? Da ga nisam privario ili čim uvridio? Da se nisam komu rugao ili pogriške i mahne njegove potresao i raznosio? Da nisam koga na zlo nagovorio ili mu i na ruku išao, da zlo učini? Da nisam pjanstvom, psovanjem i priličnim nevaljaštinama drugim, dobrim i poštenim ljudima erdjav izgled dao? Jesam li nadgledao pó mogućstvu siromahe, i da li sam što dobra učinio, koje serce moje veseli?

Sin. O mili otče, kako su to izversna pitanja! Kako bi to krasno bilo, kad bi svaki čovik tako sebe ispitao! Ta onda bi pravi raj bio ovdi na zemlji, kad bi ljudi izmedju sebe jedan drugoga tako čuvali i pazili! — Ima li još kakovih pitanjah, otče, koja se tiču svakog' čovika, i po kojima valja svaki svoje stanje da ispituje?

Otac. Ima, sine; i u ovom obziru valja da zapitaš sebe ovako:

Kako ja izveršujem dužnosti moga stanja i zvanja? Jesam li bio marljiv? Je li posal oni, oko koga sam se trudio, Bogu ugodan, meni i iskernjima mojima koristan? Kako sam se pokazao u radosti, a kako u žalosti? Da li sam u radosti bio razborit, a u žalosti dobrodušan i terpljiv? Kakove su bile želje moje? Smim li jih svakom kazati? I da nisam što učinio, čega se stiditi imam?

Sin. Blago meni, otče, kad i to znam.

Otac. Čekaj, sine, još nisam doveršio. Još valja sebe da zapitaš:

Jesam li se borio s' nečistim željama i zlim običajima? Jesam li grišio po slabosti i neznanju, ili baš i s' namirom? Da li sam pogriške moje priznao i za njih se kajao? Jesam li danas bolji nego što sam do jučer bio? U kakovom je stanju duša moja? Jesam li spreman za drugi život, ako bi me Stvoritelj moj ovoga časa k' sebi pozvao?

Sin. Daj mi ruku, dobri otče, da je poljubim za takov nauk.

Otac. Sine, pamti ova pitanja, i po njima sebe što češće to bolje ispituj, pa ćeš i ovoga svita srićan, a onoga blažen biti.

———

POGLAVJE III.

ISTINE

pocerpljene iz izkustva vikovah.

Slavite	Boga u dilima vašim, i dila vaša u Bogu.
Pridpostavljajte	zapovid božju zakonu ljudskomu.
Darivajte	Serdce Bogu, a brige svitu.
Dajte	Božjim stvarima veću ljubav nego boju.
Ištite pomoć	prie s' neba pa na zemlji.
Nek vam budu	dražja iskušenja božja, nego utišenja svitovna.

ni na dohodcima,
Ne spavajte
ni na ostavštinama.

—

više da budete dični,
Trudite se
nego hvaljeni.

—

nauk za razum,
Cerpite iz nesrićah
i dragomast za dušu.

—

i dobar život,
Nastojte da vam je
i dobro ime.

—

ni na pogibeli,
Nesvitujte nigda
ni na zločinstva.

—

i prie nego popravljati staneš,
Popravi se
i prie nego te isprave.

—

dobročinstvo naprid,
Nosi vazda
a uvridu ozad.

—

u dobrom imenu žive,
Pustite
a u miru mertve.

ne stojte s' nepomičnim nogama,
Čuvajte se da u potribi
i s' prikerštenim rukama.

—

koji kao što se lako izreći,
Davajte takove svite
tako isto i da se lako izveršiti mogu.

—

više nikim samo pruditi,
Nastojte
nego mnogim ugoditi.

—

misao visoko,
Deržite
a seržbu nisko.

—

ili virovanjem,
Postidite lažljivca
ili mučanjem.

—

i u obećavanju,
Kloni se suvišnosti
i u hvaljenju.

—

skota po šapi (zampa),
Uči se poznavati
a budalu po govoru.

—

da ti drugom praštaš,
Bolje je
nego da ti praštaju.

pišice ići, a s' kriposlju,
Poštenie je
nego u kočii, a s' opačinom.

—

da te nenavide s' usluge,
Bolje je
nego zbog sriće.

—

Obziri za prošastnošću,
Niti se
niti se ufaj u došastnost.

—

Kako ćete hvaliti za živola
Radi tako
a žaliti za tobom po smerli.

—

ili dobrog' prijatelja,
Izberi sebi za vićnika
ili dobru knjigu.

—

radie uvride za šalu (burla),
Primaj
nego šalu za uvride.

—

više nek posluje uho,
U zborovima
nego jezik.

—

ili terpljenjem,
U svakom stanju naoružaj se
ili posluhom.

činiti ono što se zapovida,
Dvim stvarima obikni se
i poznavati ono što je pristojno.

—

dok su još u polju,
Necinite dohodke
nego kad su u kući.

—

sriću kad leti,
Hvataj
a priliku kad se desi.

—

ako si od dvi riči,
Nereci da si pošten čovik
ili kad nesvirućeš obećanju.

—

ni jogunastoga (ostinato),
Neufaj se da ćeš popraviti
ni slaboga čovika.

—

ni kad ti velikaši što odreku,
Nek ti nebude žao
ni kad ti mali ljudi što obećaju.

—

da ti štednja bude u običaju,
Bolje je
nego običaj u štednji.

—

ni pervog' svita,
Neprideržavaj se
ni zadnjeg' neufanja (disperazione).

koi sam što izmišljava,
Bolje je da si čovik
nego koi se za drugima povodi.

—

počmi· se šaliti,
Kasno
a berzo sverši.

—

lakima kao i s' mučnima,
Postupaj sa stvarima
a s' mučnima kao lakima.

—

ni tvoja obećanja,
Neporiči
ni tvoje riči.

—

prie plodu,
Iz ričih nadaj se
nego cvitu.

—

plahoga s' blagostju,
Karaj
a linca žestokostju.

—

ljubiti bez koristi,
Uči se
i karati bez merzenja.

—

u budalaštini kakovoj
Upotribi
lik usterpljenja.

više s' bitjem,
Zabavljaj se
nego sa željama.

—

da slast čašicah
Promisli dobro
gorčinom ispunjuje mihur.

—

ni odići,
Neperkosi
ni vrimenu.

—

ni mudromu,
Nebudi zakonotvorac
ni ludomu.

—

toliko ričih,
Upotribi samo
koliko stvar zaslužuje.

—

budi zercalo,
Tudjih pogrišakah
a ne izgled.

—

iskren bez budalaštine.
Budi
I dositljiv bez privare.

—

medju dužnostima
Podili vrime
i tvojim zabavama.

kao prijatelj
Zapovidaj više
nego kao gospodar.

—

najprie razloge,
Promozgaj
pa onda sudi.

—

što je pogibeljno kesi,
Udaljavaj se
a još više što je duši.

—

ni u laskanju,
Nebudi obilat
ni u hvaljenju.

—

dobnik, nego vrime,
Bolje je izgubiti
koje on pokazuje.

—

da u dobra dobar,
Potrudi se
a u nesrići mudar budeš.

—

više za tvoje nepravde,
Žali se i kaj se
nego na tvoju nesriću.

—

da vazda sumnjati,
Znaj
jest kao ništa nečiniti.

—

odiću od grizicah,
Čuvajte
i dohodke od dugovah.

POGLAVJE IV.

PRIPOVIDKE I BASNE.

Dobro ponašanje i ljubav prama roditeljima.

Cesarica Maria Tereža pohodi jednom odhranilište mladih vojnikah, i tom prigodom zapita upravitelja: Koi zaslužuje najveću hvalu medju vašima odhranjenicima?

„Vaše Veličanstvo (odgovori upravitelj), ja se nemogu na nijednoga tužiti, ali je mladi Vukasović najbolji medju njima“. To isto posvidočiše i učitelji od vojničkog' zanata, osobito hvaleći vištinu u mačenju (*scherma*).

„To je lipo, mladi Dalmatinče! (reče Cesarica) ali bi ja rada viditi kako vladaš s' mačem: uzmi dakle tupi mač“.

Koliko je krotkii i plašljivii bio mladi Vukasović prie kad je stojao prid Cesaricom, toliko jači i ognjevitii postade njegov pogled, kada se uzevši tupi mač, stavi na ogled. S' mnogima je kušao sriću i sve je nadvladao. Za to ga nadari Cesarica s' dvanaest zlatnikah. Do nikoliko danah dodje ona opet u odhranilište mladih vojnikah, i odmah zapita za mladog'Vukasovića. Zovnuše ga, ali on dosavši verlo se je uplašio i derktaše. Smiući se, zapita ga Cesarica: „Može biti da si one novce, što sam ti dala, već potrošio? gdi su ti?

„Poslao sam jih momu. otcu“ odgovori on s'.derktjućim glasom.

„Tko je tvoj otac?“

„Moj je otac bio poručnik (*tenente*), ali je odpušten iz službe (*licenziato*), pa sada verlo nevoljno živi bez platje u Dalmacii. Ja nisam znao bolje upotribiti dar Vašeg' Veličanstva, nego s' njim pomoći moga siromašnoga staroga otca“.

Pomilovavši ga Cesarica po obrazu, reče mu: „Dobri mladiću! uzmi mastilo, pero i hartiu, pa piši“.

Vukasović posluša, a Cesarica mu slideću knjigu kazivaše: „Dragi otče! Ovu knjigu, koju vam pišem, Cesarica mi kazuje. Moje ponašanje, moja pomnja, a osobito moja sinovska ljubav prama momu dobromu otcu tako je Cesarici ugodna, da ćete vi osten godišnju platju od dvista fiorinah dobivati, a meni je opet darovala dvadeset i četiri zlatnika.

U slozi jest jakost.

Sinovi jednoga težaka bili su medju sobom jako nesložni. Otac jih je radi toga više putah ukoravao, ali zaludu biahu sve njegove opomene. Jedan put dozove jih sve skupa prida se i reče im da mu donesu nikoliko šibicah. Kad su dica to učinila, onda uzme on šibice i sveže jih čversto koncem u jedan snop, pa jim reče, da prilome taj rukovet. Jedan za drugim pokušavao je to učiniti; ali nijedan nije bio dosta jak za to. Ali kako su razvezali taj rukovet, izlomiše sve šibice jednu po jednu bez svake muke. Na to jim otac reče: Dico, tako će se i s' vama dogoditi

danas-sutra. Ako budete svi skupa složni, neće vam nikakovo zlo nauditi, nit će vas moći neprijatelj pridobiti i podjarmiti. Ako li pak budete živili u neslozi i svadnji, lako će vas pridobiti, i nadvladati neprijatelj, ma baš i nejači od vas.

Sloga od Boga
Nesloga od zloga.

Totila, kralj Gotah.

Dosta je svitu poznato plemenito dilo velikoga Enrika, kralja Francuskoga, koi deržeć Pariz u tisnoj obsadi, a čuvši da mnoštvo miroljubivih u njemu gradjanah od ljute gladi skapava, zapovidi da se po skrovito hrane unese u oni grad, premda njemu protivni. Takoedjr je poznato uljudno dilo Totile kralja Gotah, kad je grad Napulj, koi je bio obsidnuo, silom natirao, da se zbog ljute gladi njemu prida. Pridvidivši on, da kad se gradu vrata otvore, navaliće gladna čeljad na već pripravljenu hranu, i priko mire će se najisti, što bi moglo mnogima škoditi i na ubitak biti, jerbo razslabljen želudac nebi mogao puno jistbine podniti, zapovidi da se neda puku iz grada izlaziti, i da se lagana hrana malo po malo u grad unosi i razdaje, dok se gladni neukripe. Tako kroz ovu otčinsku pomnju, kralj je mnoge od smerti izbavio.

Govori uvik istinu.

Kad sam jedan put iz učionice doma išao, (pripovidaše Poštenović svojoj dici), sritne me prid kućom Stipan, sin uboge jedne udovice, i moli me da mu malo kruha donesem. Ja mu to

obećam i rečem, da tu pričeka. Stupim u kuću, pozdravim moju majku, pa ju prosim da mi dade užinu. Ona mi dade komadić kruha, a ja ga odnesem Stipanu, misleć da ću dočekati večeru lako i bez užine. Ali eto žalosti, malo posli ogladnim. Što sad da radim? Eh! idem opet prositi, majka je dobra, ona će mi drugi put kruha dati; na to podjem k'njoj u sobu, i molim po drugi put kruha. Ona me pogleda i upita: „Stanko, kamo ti onaj komad što sam ti malo prie dala?“ Ja se pobojah, da njoj to neće biti pravo, što sam moju užinu Stipanu dao, pa joj rečem u mojoj zabuni, da mi ga je pas iz rukah iztergao i pojio. „Stanko! (reče ona oštrim glasom) ti lažeš, i zato ti nedam ništa. Ja sam kroz prozor vidila, komu si ga dao, a da si mi istinu kazao, dala biti bila opet. Sad hodi, i ne dojdi nigda više s' lažju prida me!“ To je bila moja perva, ali i zadnja laž. Više me je to razžalostilo, što sam se tako osramotio prid majkom, nego da nisam dobio dva dana ništa jisti. Cilih petnaest danah sramio sam se nju u oči pogledati. Laž kratke noge ima, i gdi ruča, tamo ne večera, pravo i mudro veli naša narodna poslovica.

Podložnici ubijeni, da se dušmani spase.

Rusi uzeli su na juriš grad Nervu, u koi su se Švedci bili zatvorili. Car Petar oštro je bio svojim vojnicima zapelio (vietare), da nikoga u gradu neubiju, niti robe; ali usperkos te zapelice, ljutiti vojnici nasernuvši na oni jadni grad, počeli su sići i paliti. Car opazivši to, poterže mač, zaleti

se medju ono kerdo zviradi, istergne im iz rukah staracah, ženskih glavah, dičakah, koji su već bili pod mač okrenuti. Jošte po drugi put zapovidi im, da pod smertnu pedipsu, nerobe i neubijaju; ali oni od nagloželje za korišću i osvetom, nisu htili da ga poslušaju. Onda on, što igda ljutit stane sići sve one, koje je vidio gdi ubijaju i deru; pedeset je takovih od njegova mača palo, i tako je zapričio okrutnost ostalih.

Vas u znoju i kervlju izkaljan, udje u gradsku polaču, gdi se glavni stanovnici zakloniše. Činilo se da iz njegovih očiuh iskre vercaju, kako strašno izgledaše. Na jedan stol položi svoj kervavi mač, okrene se k' ustrašenom puku, i poviče: „Nebojte se! ova kerv, što s' ovoga mača kaplje, nije kerv vaših sugradjanah, nego je kerv Rusah, koje sam morao žertvovati, da vas spasim“.

Misli uvik na Boga, pa nećeš nigda ništa zla učiniti.

Jedne nedilje bili su otišli moji roditelji k' ujcu, koi je jako bolestan ležao. Ključe su tad pridali meni, i rekli mi, da pazim da nebude nikakova kvara kod kuće. Kad su već otišli bili, dodje k' meni Blaž, sin našeg' susida, da se sa mnom igra. On se je dragovoljno igrao; ali danas mu nije to baš od serca išlo. Ti imaš ključe u špagu, je li? Je li i od vertla ključ medju njima? upita me on dva tri puta, a za tim mi reče: Vidiš, Stanko! mi bi mogli štogod pametniega učiniti, nego amo tamo skakati i odiću derati. Ajde da idemo u vertal, tamo ima lipih krušakah, prasakah, grozdja i t. d. i potražit ćemo što bude za nas“. Dragi Blažu!

(rečem mu ja) to nesmim učiniti". — „Ta nebudi lud (odgovori on), zašto nebi smio, – što triba da to tvoji roditelji znadu. Ajde da idemo, vidiš, da nas niko ne vidi". — Malo što me nije ovo zločesto dite na zlo navelo, ali na moju sriću sitim se otčevih ričih: „Sinko, ako misliš da te niko ne vidi, to te vidi Bog; on je svuda i na svakom mistu, i zna sve što mi činimo i mislimo". Kad je Blaž vidio da me nemože primamiti, pojde kući, i od toga vrimena nisam se družio nikada više s' njim.

Biži od zla druga,
Kô od mèrkla vuka,
Da t' nesnadje tuga.

Jedno selo izhranjeno priko sve jedne zime.

1776 godine, gosp. Piutwitz, kolunel u vojsci kralja Pruskoga, vraćajuć se k' svojoj tverdjavici Kvilitz prozvanoj, prodje mimo sela Marcahn, za jednu milju i od Berlina udaljeno, i na njegovo veliko čudo vidi gdi je u pepeo obraćeno, i nakvašeno suzami nikoliko obitolih, koje su kuću i hranu svoju izgubile. Zapovidivši svom kočiašu da konje ustavi, na jedan put obkole ga mnogi siromasi, i stanu ga plačuć moliti, da im za Boga što udili. „Dragi moji (reče im) za sad uzmite ovo malo jasprih, što pri sebi imam; nego sutra iz jutra dodjite k'meni u Kvilitz sa svim kolima što možete naći". Na to svi oni jadnici padnu pridanj na kolina, i proplaču. Sutra dan dodju s' kolima u ono misto, i na kola toliko pšenico

natovare, koliko im je dosta bilo da do nove želve dokruše.

Junačko čovikoljubje.

Zapalio se je bio donji pod jedne kuće u gradu Auchu (u Francuskoj), i tu došao puk sa svojim biskupom, prip. Dampchon, nebi li oganj ugasili. U tom, na jednom prozoru na gornjem podu iznenada ukaže se jedna žena s' jednim ditetom u naručju, i stane jaukati, nebi li joj pomogli.

Već je donji pod buknuo bio u živom plamenu. Prislonili su jedne listve (scala) uza zid; valjalo je da se ko uza njih penje, da pripomogne onim jadnicima slaziti. Biskup obećavaše da će dobru naknadu (ricompensa) dati onome, koi bi im ruku pružio; ali nije niko htio da se penje, a pogibel sve viša postajaše. Nudio je većim uzdarjem; ali zaludu; najposli obećao je plaću od tisuća libarah na godinu, i to zaludu; niko nije smio da na pogibel svoje persi iznese. „Ja ću dakle sam sobom poći" zavapi ovi izversni glavoredovnik, te stane penjati se uz one listve, do kojih biaše već plamen došao. Kad se ispeo do prozora, Bog je njegov trud blagosovio; činilo se da plamen poštuje njegovu pobožnu težnju; uhvatio je ono dvoje jadnih, i srićno s' njima sišao.

Materino nasladjenje.

Kornelia, kći velikoga Šipiona, a zaručnica vićnika Sempronia, bila je u družtvu rimskih gospojah, koje s' dragim kamenjem, skupocinim uresom i lipima haljinama ponosno nakićene biahu.

Ove zaprosiše Korneliu da bi im i ona štogod od svojih skupocinih uresah pokazala, a Rimljanka dade taj čas svoju dicu dovesti, koju je ona brižljivo i u visokoj kriposti na slavu otačbini odhranila. Ona im ju dakle pokaza ovako govoreć: „Evo vidite moju lipu opravu, moje razkošje, moje skupocinosti, i moje najveće nasladjenje“.

Baštinstvo raspri nepodložno.

U Parizu proslavila se je jedna siromašna voćarica (koja voće prodavaše), po imenu Menthe. Imadiaše desetero žive dice, od osamnaestero što je porodila, i svojim prodavanjem na sitno, i škitim dobivanjem svoga muža kočiaša, izderžavaše jih. Ova žena imala je jednu sestru, koja je u svojoj nasmertnoj oporuci zanemarila jednoga nezakonskoga sina od pet godinah, i misto da dobroj Menthi ostavi četiri tisuće frankah, ostavila jih je ženi jednoga pećara, koja jih nije potribovala. Voćarica uzevši sobom ono dite, podje s'njim u jednoga pravdoznanca, i od njega svìta zaište, da zna jeli valjana oporuka (testamento) njezine sestre; a kad je od njega čula da ona oporuka nemože se pobiti, reče: „E dobro, a ja ću sebi uzeti ovo siroče“. Pravdoznanac začudjen upita je, kako može ona to brime na se uzeti, kad ima svoje desetero dice. — „Kako? (odgovori mu živo Menthe), ovo siroče nije iskalo da dodje na bili svit; a kad je već došlo, valja ga dobro uzderžati“. — Od onoga časa sve ga je kod sebe deržala i hranila kao ostalu svoju dicu.

Plemeniti i milostivi mesar.

Umre u Berlinu tergovac Kruger, čovik izversnoga poštenja. Na malu je ostavio svoju ženu sa četvero dice, koji su istina gospodari bili kuće u kojoj stanovahu, ali morali su je na prodaju izdati, da dugove namire.

Gjuragj Ernest Teichmann, mesar, čovik dobroga serca, namislio je jedan način, kako bi ona udovica i siročad mogli dugove namiriti, brez da se kuće liše. Radi česa svitovao se i sa svojom dobrom i milostivom ženom i zajedno odlučili su kupiti onu kuću, pak onoj obiteli dobra činiti koliko god mogu.

Dobri Gjuragj dakle je kupio onu kuću za samo četiri tisuće dvista dvadeset i pet talirah, čim je više vridila, pak došavši u udovice, reče joj: „Gospodjo, ja sam kupio vašu kuću, ali imate u njoj ostati. Ja vam samo ovu dužnost nalažem, da mi plaćate obični dobitak na moju jaspru što sam izbrojio, i tim ćete mi naplatiti ono četiri sto talirah, što mi je dužan bio vaš muž. Medjutim ja i vi radićemo da tražimo novoga kupca da kupi ovu kuću za ono što upravó valja, a štogod više dobijete, to će zajedno s' mojom glavnicom pri vama ostati.

To se tako i dogodilo. Jedan gostionik vidivši da je ona kuća zgodna za gostionicu, otide u mesara da ju kupi. — „Ajdete, (odgovori mu), u udovice Kruger, i s' njom pogodite se: ja imam pràvo samo na glavnicu, koja mi je kod nje; što joj više dali budete, biti će njezino“. — Pogodba bi utanačena s'gospodjom Kruger za šest tisućah pet

sto talirah, i s' tim jedan je pridavak dobila, osim ostaloga, od dvi tisuće dvista sedamdeset i pet talirah.

Plemeniti čin
edne divojke.

Na dobru gospodina Kandekova u Rosii uzpiri se obnoć oganj, koi se tako naglo po cilom selu razširi, da su kukavi stanovnici sve ostavili i iz kućah bižati morali, samo da život spase. Tako je bila pobigla i jedna boležljiva mati sa svoje troje dice, ali njezino četverto ostade joj u plamtećoj kući, nemogavši ga izbaviti. Dva tri puta se je hotila povratiti opet u plamen! ali svaki put ju ljudi zaustave, koji su vidili, da to nije moguće, da se dite spasi bez pogibelji materine. Njezin plač i jauk bio bi kameno serce omekčao: ali i pak se nije niko našao, ko bi se bio podufao dite osloboditi. Na jedan put ukaza se jedna seljanka, divojka od petnaest godinah. Ona doterči prid plamteću kuću, tu se prikersti i povikne svim glasom: „pomoz' Bože!“ pa uleti kroz vrata u kuću. Svi su mislili da je propala, ali s' njom je bio Bog, koga je na pomoć pozvala, – i tako se ona ukaza za mali trenutak zatim – s' ditetom na ramenu, i pridade ga razblaženoj majci. Kad je začuo Cesar ovi veličanstveni čin, pošalje divojci za njezino junaštvo kolajnu s' napisom: „Za spasenje pogibavših“, da ju na persih nosi, a osim toga pokloni joj još i mnogo novacah, da je čestito živili mogla. Ova divojka zvala se je Agata Skorodnikova.

Damon i Pitia.

Damon i Pitia obadva u naucima pitagorske naslidbe odgojeni i s' posveljenom svezom blagoga prijateljstva sjedinjeni, zakleli su se jedan drugomu vikovitu virnost, koja je teško izkušanje priterpila. Jedan od njih biaše od sirakuskoga kervoloka Dioniza na smert odsudjen. Ovaj zamoli, da bi mu dopušljeno bilo u otačbinu otići i svoje stvari prie smerti u red staviti; priloživši da ima jednog priatelja, koj će u zalogu ostati i na misto njega svoj život dati, ako se on nebi povratio. Dvorani, a osobito Dioniz, teško su čekali, da vide, kako će se ovaj prikoredni dogodjaj sveršiti. Odlučeni dan dodje, a Pitia se ne povrati, svi su već počeli nepravednim načinom ljubav Damonovu kuditi, koi se je dao tako založiti. Ali Damon na misto što bi se imao uplašiti i uznemiriti, neprominjenim licem reče: „Ja zaista znam da će moj priatelj u obećano vrime dojti“; i tako biaše, jer Pitia u rečeni dan i sat prispi. Kervolok, verlo sverhu ovake ridke virnosti začudjen i u sercu ganut, oprosti Pitii život, i zamoli ove prijatelje, da bi i njega za trećeg' druga u njihovo lipo prijateljstvo primili. Vi se tomu možete nadati, rekoše oni, ako se toga dostojni pokažete.

Luda želja.

„Čuješ Marko, ali bi to bilo lipo da se ja mogu u goluba pritvoriti“, reče Mikica svomu bratu. „A zašto bi ti htio biti golub? – Eh zato, jer bi ja mogao letiti po zraku, kamo bi htio“. Još to nije ni izrekao bio, al ti ga iz nenada po-

grabi (afferare) Marko za ruku, i pokaza mu perstom gdi je baš u taj hip jastreb goluba na krovu ulovio, i s' njim u germ odletio. „Mikica! (reče Marko) bi li još hotio golub biti? - Ne, ne! hvala Bogu da sam čovik".

Sova (gaza).

Sova i golub pohodiše pauna. „Kako ti se je dopao danas naš domaćin? (upita sova kući se vratajući), je li da je ružno stvorenje? njegova oholost, njegove ružne noge, njegov gadni glas, sve je da se nemože podniti". — „To sve ja nisam imao vrimena gledati (odgovori tihi golub), jer sam se mnogo i dugo morao čuditi lipoti njegove glave, slavnim bojama njegovog' perja, i veličanskoj krasoti njegovog repa". — Pošten čovik više pazi na kriposti, a opaki na pomanjkanja svoga iskernjega.

Ko sve hoće, sve gubi.

Niki čovik zakopa u dubravi sto zlatnikah (cekinah), i niko o tom ne znaše, samo jedan njegov kum, kojemu sve posle kazivaše. Malo danah posli, ide da pogleda, ali zlata ne najde. Misli, kako i bi, kuma da ugrabi; najde ga i reče mu: „Kumo, posli mi od dobra na bolje idu, toliko novacah skupih, da sutra k' onim drugim hoću zakopati hiljadu zlatnikah". Kum pomisli ugrabit i one, ide, položi opet dignute zlatnike, tako da gospodar povrati se na ono misto, digne svoje novce, i radostan doma jih odnese.

Magarac koi prominjuje gospodare.

Magarac služaše kod jednog' vertlara, i videći mu se tu odveć teško zaželi prominiti gospodara. Ovaj ga proda jednom opekaru, gdi bez pristanka noseći zemlju i opeke, i neimajući takove zeleni kao kod vertlara, još više počme o promini misliti. Opekar ga proda kožuharu, kod kojega noseći kože na vodu, doma i na sajam, reče sam sebi: „Sad sam uprav došao gdi valja! Ovi gradi kože, on će i moju naberzo urediti“. Tko mora služiti, neka neminja često gospodare. I kom je dobro na jednom mistu, neka ga dobro čuva. Tko neima druge vridnosti, nego brime nositi, njemu je kod vertlara najbolje.

Pas, lav i lisica.

Lovački pas vidi iz daleka lava, i poterči za njim; lav se okrene, stane, pak rikne; pas se uplaši i pobigne nazad. Videći to lisica, reče psu, smijući mu se: „Ej, mahnita glavo! ti li se usudjuješ lava goniti, kojeg' ni samoga glasa nemožeš podniti! — Tko bi se nadao da on tako riče“, odgovori osramoćen pas. Ova nas basna uči da prie valja poznati snagu naših protivnikah, a po tom izabrati priličan način kako ćemo se na njih podignuti.

Zanat sdružen s' mukom.

Biaše more tiho i od jutrašnjeg' zraka sjajno, kad jedan ribar dodje, baci mrižu, i malo posli je punu puncatu ribe izvadi. Videći to jedan zidar sam sobom govoraše: „Čini mi se da je ono naj-

bolji zanat, ta bez posla ima dobitka dosta; vala i ja ću se ribarom učiniti". Za tim dodje, te razproda sve čekiće, dlita i ostala njegova ratila, pak kupi mriže i verše. Ali more ni njemu svaki dan nije tiho bilo; nagli mu je vitar dodijao, kadgod po vas dan gladan i žedan kinio se ribe ne ulovivši. Napokon stidan i serdit morao je izpoviditi da zanata bez muke neima.

PRIČICE EZOPOVE

(PRINESENE OD FERIĆA.)

—s—

Dvi torbe.

Na rame staviti Jove htje svakomu,
Da ih budu nositi, dvi torbe umarlomu.
Ka zloba puna je naših, od zada tuj,
A tudjih koja je, objesi spried onuj.
S' toga štoe opako u nam, nevidimo,
Jel' sgriješil drugi tko? On čas ga sudimo.

Planina ka raja.

Planina jur rajat gotova jektanje
Duboko čuse dat, veljeje nadanje.
Na svjetu cjeni svak daće rod izit van
Kikodi veličjak u sebi, i strahotan.
Al jače ona kad, i već se sgrohori
(Nut čuda) miša tad maloga okoti.
Tebi se ono veli, velike ki spravljaš
Stvari, a u djeli' ništa pa opravljaš.

Starica, i sud od vina.

Sud popit vas do dna, na tlim ki ležiaše,
Falerna u kom vina mutežja biaše,
Starica videći, iz koga mili van
Miris sve to veći na sve ide u okol stran,
Sve štog' mogla veće čim stegnu nozdrima,
O mê, reče, najveće bludilo, i draži mâ,
Ke dobro, rietću sad, da u tebi prj imà ti,
U mutežju istom kad ti vonji ostajuti?
Ki Fedra, kakav jes, mogôe dobro spoznat,
Kud ova pripovjes poteže, on će znat.

Pas po rieci pliuć.

Tko hlepi za tudjim, s' razlogom gubi svoê.
Po rjeci ploveć čim kus mesa ki ukroe,
Nosi pas u ustjeh', sien' svoju ugleda
Vodah u bjestrjeh, ter čimju razgleda,
Mni da to biaše pljen drugi, pas koga
Drugi tuj nosaše, i zgrabi zatoga
(Imat da već bude) on njemu htiobi.
Privarena al s' lude pohlepa misli bi.
Pokli ješju iz usti, koju jur daržjaše,
On svoju izpusti, a neima ku htjaše.

Krava, koza, ovca i lav.

S' mogućim vjerno bit nemore družtvo ikad,
Tojtiće svidočit pričica ova sad.
Krava, koza, i s' njima ovca, ka od druzjeh
Pogardâ mnoš prima tarpljiva svazjeh,
Druzì u lovu biše s' lavom, kod gustoga
Sred luga uhitiše jelena krupnoga.

Lav isti budući jur djele učinil
Pogled kriv svarnući tak reče, parvi dil
Uzimljem meni ja, ere se lav zovem,
Drugoga odnjet tja, er sam jaki u svem,
Vimi, mnim, daćete, takodjer a treći
Ideme, er znadete, da sam vitez veći.
Teško ako u četverti tko tegne: tako pljen
Zvieri od jedno vas ti po sili bi ugrabjen.

Muha i mrav.

Meu sobom ratese žestoko muha i mrav,
Od njih ka većjese cjenit ima uprav.
Muha njem, da se ti smješ, reče, moima
Hvalami istakmiti, i djelim slavnima?
Kad je ovca priklata, unutarnja, koja
Bogovom su data, oblazim parva ja.
Stoim meu otarim, i mjesta svećena
Sva ona ka su njim, meni su otvorena.
Kad hoću ja stajem na glavu kraljima,
Gospodjam i dajem celove s' ustima.
Netrudim ništa ja, a ješćje uživamti
Izbrane, rec' divja; što ovim slično imaš ti?
Mrav reče njoj tada: na gozbi Bogov' bit
Kada se tkomu da, čas veću nij smislit.
Al toje onomu, na gozbu kije zvan,
Ne marzeć svakomu koije, i nezvan.
Dičise kraljim ti, i mladih diklicâ,
Ke sjaju lieposti, što sjedaš na lica.
Buditi: kada ja napunim rupe mê
Razlicih žitija, keć služit za sime,
Tad izpod mirinâ vidimte ja jesti
Ono, štoje gubina i rjet, a ne jesti.

Otare obhodiš, ali te tjeraju,
  Gdjegodi dohodiš, potom te ugledaju.
Netrudiš ništa ti, istina jest, s' česa
  Potreba jeliti? neimaš ti ničesa.
Onoti je zahvala, bezočnico, čime
  Sramit bise imala, da stida znaš ime,
Zadirašme ljeti, jel zima počela,
  Zuka nestaneti, i ta ćud vesela,
Doklete zgarčenu žestoća od zime,
  I u malo stegnutu odnese sasvime.
U kući a zdrav ja uživam obilnoj
  Što meni pomnja mâ donije, i trud moj.
Dosta sam s' ovima ponosnos ja ludu
  Tu tvoju rječima pedepso, al zaludu.
Ovoj se u pričici najpervo kažuju
  Ti ludi izpraznici, tašte koi snuju
Hvale sebi istima, pak oni, ki pravu
  Kreposnim djelima stekoše jur slavu.

POGLAVJE V.

POVISTNICA DALMACIE.

Dalmacia se pruža kao pàs oko jedne strane jadranskoga mora, i to od tromedje na hervatskoj krajini, do na kraj Paštrovićah. Granice (medje) su joj od zapada, jadransko more, od istoka onaj komad Hervatske, koi pade pod teški jaram Otmanov, pa i danas stenje pod njim; za ovim Bosna i Hercegovina, od juga junačka i slobodna Cernagora, Arbanaška, pa opet jadransko more. Povila se dužinom 75 nimačkih miljah, a širina joj je nejednaka, jer je medja s' Turskom vehoma neuredna i iskrivudana. Na mistim iznosi 14, na mistim 6, na mistim 5 miljah nimačkih, a na mistim 1 1|2 i još manje.

Prodiru kroz nju tja do mora, dva turska jezika, jedan koi se zove Klek, izmedju Dalmacie, kao što je bio pod Mlečanima, i bivše skupovlade Dubrovačke; drugi pak Sutorina po imenu, izmedju iste i kotorskoga okružja. Oni iznosi 1 1|2, a ovi 2|3 četverokutne milje. Cili Dalmatinski prostor skupa s' otocima, koji su se veliki i mali nebrojeni po moru razasuli, ima 229 nimačkih miljah, a na ovim živu priko 400,000 stanovnikah.

Iz rečenoga vidi se, kako je zemlja ova, ako joj pogledamo na prostor, i broj stanovnikah,

verlo neznatna, ali ne, ako pogledamo na položaj i na misto, koje je zauzela u povistnici.

Ona je po položaju svome najvažnii (najpritežnii) kraj za tergovinu u ciloj Cesarovini, jer je po naravi obdarena najkrasniim lukama i pristaništima, najvištiim mornarima, jer je prava i naravna sveza izmedju istoka i zapada, izmedju Italie, Gerčke i Turske, a moratiće se zaista slicati u nju i tergovina iz Hervatske i Ugarske, ako je sudjeno, da igda ove zemlje tergovinom procvitaju.

U dalekoj davnini, kaže nam se kao majka najvištiih mornarah, dovidnica najizhitreniih brodovah, koje je stari svit vidio; kao kolivka slobode i junaštva; kao korvavo pozorište onoga stogodišnjeg' rata izmedju rimskog' nasilja i stare ilirske slobode. Sa padnućem svojim pod čamprage nezasitog' orla rimskoga, vele nam posvitnici: da je procvitala kao perivoj i posula se kano poljana cvićem, bilim gradovima od jednoga kraja do drugoga, da su krasni putovi krivudali uzduž i nizduž (a to nam i današnji ostanci svidoče), da je zavervila po njoj bogata i jedra tergovina, i svako dobro kao iz vode i blagoslova raslo.

Medju gradovima najponositii dizao se jo ka labud uza sinje more, priko ravnog' polja, slavn Solin, koga stari pisci drugim Rimom nazivlju, n doista njegove veličine, nego njegove lipote radi A i veličinom svojom spadao je u red pervil gradovah svoga vrimena, jer Porfirogenit piše, da je bio za pol Carigrada: (*Urbs est Salona nuncupata, dimidium habens ejus magnitudinis, quam Constantinopolis*), a Carigrad je bio za vrimena Porfirogenita največi grad u Europi.

Uza Solin cvali su kao ruža na jednome busu, Promin (*Promina*), Skradin (*Scardona*), Nin (*Aenona*), Zadar (*Jadera*), Captat (*Epidaurus*) i t. d. U Dalmacii se porodiše toliki rimski junaci, slavne vodje, izmedju kojih niki svojom višlinom i junaštvom popeše se na carsko pristolje i produžiše život rušećem se carstvu. Ali kao što je danas žalibože tudji otrovni zaduh pomekšao, razbludio i pokvario kripki narod slavjanski; tako je i onda rimska last i razbluda ukrutila i ublažila, pa i sa svim razslabila krasne sinove starih onih viteških Dalmatinacah, kojim, po svidočanstvu istih rimskih povistnikah, u junaštvu nije bilo para.

Kad divlje i bisne skitalice navališe od sivera i istoka, kao od Boga poslate, da pedipsaju tolike sagrišene grihe rimskoga svita, i da svojom divljom čilоćom pomlade i novim životom zadahnu trule i izživljene narode poludnevne Europe, neuteče ni Dalmacia to teško i mučeničko priporodjenje. Medju ostalim piscima, koji su nam svidok, evo kako o tom zbori Sveti Jerolim:

„Grozna me obuzima misao, kad pomislim na haranja naših vrimenah: ima više od 20 godinah od kad se svaki dan izmedju Carigrada i Julskih planinah rimska kerv toči. Got, Sarmat, Kvad, Alan, Huni, Vandali, Markomani, pustoše, vuku i razvlače Skythiu, Trakiu, Makedoniu, Dardaniu, Daciu, Tesaloniku, Epir, Dalmaciu i sve Panonske zemlje, svagdi plač i bugarenje, svagdi smertna pozorišta“.

Po svidočbi onovrimenih pisacah trajala su ova četovanja i napadanja od god. 377 pa do 689, dakle priko trista godinah, kao po ostalim rimskim

zemljama, tako i po Dalmacii; ali ona je ipak izmedju svih ostalih bila najsritnia, jer akoprem je mnogo priterpila, ipak ju nije nepriatelj nigda sasvim opustošio, i ona se uzderžala u cvitu sve od prilike do 630 godine, ali tada strašna se sila na nju obori, nahrupiše od sve strane Dunaja nebrojene čete Avarah, najdivlj ih izmedju skitavacah; a nebi moći ni hrabrosti da jih dočeka i uzbije junački, jer su tadašnji Dalmatinski gradjani plivali u razkoši i nasladam života; a razkošnik neima serca ni desnice.

Za kratkom borbom pade bili Solin, stermoglaviše se ponosite kule, i bile polače, pade dika i razkošište Dalmatinca. Stanovnici stranom izgiboše, stranom se razsuše po obližnjim otocima, a nesmiljene čete neodpočinuše dok neobratiše sve u prah i pepeo, dok nesravniše sa zemljom vaskolik onaj krasni i velelipni grad, kojeg' je veličina rimska za pet stotinah godinah podizala, a bogatstvo i mogućstvo rimskog' jednog' Cara (Dukijana ili Diokleciana) kao svoje omilje i razkošište, svim uresima i udobnostim carskim ukrasila. Za razorenjem Solina razidjoše se divlji Avari na način gladnih vukovah po svoj zemlji, i Dalmacia posta plačno pozorište sviuh onih grozah, haranjah i palenjah i konačnog' opustošenja, koja su ovi vridni rodjaci današnjih prosvititeljah južne Europe, obilnom i strašnom rukom u svomo četovanju razsipali. Tko se nesakri po špiljama, i nepobiže na otoke, taj neodnese žive glave. A kad se narod malo po malo iz svojih skrovištah izvuče, nenadje više kuće ni kućišta, nepozna više krasnu otačbinu svoju, pita začudjen: gdi je ponosni Pro-

mio, koi se je dizao kano orao na visokom berdu? gdi Skradin, Nin i Biograd uza sinje more? gdi ostali toliki krasni gradovi? Neima više nijednoga, veli bidnik plačuć na razvalinama puste razorene domovine! Sve to biaše divlji Avar ili odnio ili razorio i uništio, a samo mu ostavio ogromne podertine, da ga tužna na staru slavu i lipotu opomene.

Sam Zadar uzderža se, obraniše ga njegovi tverdi miri a i hrabrost stanovnikah, koji se nisu bili dali na raskoš, kao većom stranom ostali gradjani po Dalmacii, jer su bili siromašnii, te i radenii, mornari vištii, pa i više svoje stare hrabrosti zaderžali. Kad su ove čete poplinile i svukle do kože i kervi nesritnu Dalmaciu, jedna je strana odnila bogato i obilato plino u glavni svoj tabor, gdi se je hranilo pokradjeno blago od polovine Europe, a ostali se po kopnu amo tamo nastaniše. Medju tim se pobignuvši stanovnici iz razrušenih gradovah malo po malo natrag povratiše iz otokah, te naseliše Split, napučiše Trogir, i ostala nikoja primorska mista, stupiše u medjusobni savez protiv Avarima, koji su na njih bezpristanka navaljivali, i prozvaše Dalmaciom rimskom onaj kraj u kom su pribivali.

Oko 640 godine jedna grana naroda Slavjanskoga, Hervati po imenu, koji su se već bili nastanili oko Save i Drave, zapitaše od Cara Eraklia: da im dade mirnim načinom jošte i dalmatinsku pokrajinu, a da će mu za to, kad na koga zavojšti, biti u pomoći.

Prista gerčki cesar na molbu Hervatah, tim više, što jih se (kao miroljubivoga naroda, koi

je do tada samo u onome slučaju udarao na drugoga, ako je ovaj na njega bio namirio), nije bojao, da će kud se krene udariti u haranja i pustošenja; te dade im Dalmaciu, ali pridoda kao uvit, da imaju istirati iz nje Avare, koji su je već od osam godinah terli ognjem i oružjem. Krenuše se dakle Hervati silnom moćju i spustiše u Dalmaciu, gdi se zametnu strašna borba medju njima i pervim dobitnicima; nu Hervati za kratko priobladaše Avare, te jih stranom utamaniše, stranom podjarmiše. Za tim uverstiše Dalmaciu u ostale zemlje, kojima su bili zavladali, i razdiliše se na tako zvanih sedam pokolenjah slovinskih.— Nu kao što se mal da ne sva tadanja dila naroda jugoslavjanskoga, samo na kuse poznaje, a cilo gusta tama obkriljuje, tako je i pervo hervatsko ovo došastje tako zameršeno, da čovik nemože nikako da dojde istini do kraja.

Zemlja je bila razdiljena na županie; kojima su vladali župani, a nad ovim bio je veliki župan kao perva glava naroda. — Ali mi slabo znademo, jesu li se ovi župani izabirali? jesu li bili naslidni u pojedinim plemenima, ili obiteljima? i ako su se izbirali, tko je imao glas?

Iz najdavniih primerah, Svevlada, Selimira, Mladena i Razimira ili bolje Kazimira kao i Budimira, Svetolika, Vladislava, Polislava, Sebislava, i t. d. mogao bi čovik suditi, da su veliki župani, koji se kašnje kraljima prozvaše i krunom okruniše, bili naslidni od otca na sina; jeli pak to bio zakon ili dobra volja narodah? teško bi čovik mogao iz povistnice doznati. U zadnja dva vika hervatskog' kraljevstva, obstojao je bez sumnje

način izborni, jer znademo da su u obćenom zboru izabrali Branimira, Krešimira II, Zvonimira u cerkvi sv. Petra u Soliuu, tako isto izabrali su u velikom zboru Stipana, a po njegovoj smerti Petra, zadnjeg' kralja hervatskog' kolina.

Županiama upravo svima nili pravoga imena neznamo, jer ona imena koja nam doživiše u Porfirogenitu, tako su nikoja gerčkim krojem pokvarena, da čovik nemože nikako da jih opet na slovinski kalup naverne; evo jih:

Hleviana — Livno u Bosni.
Cencena — Cetina u Dalmacii.
Emota — Imoski u Dalmacii.
Pleva — Plivje u Bosni.
Pezenta.
Pantalasio — (Primorje) ali od kle i dokle?
Vrivira — Bribir (ali koî?)
Nona — Nin u Dalmacii.
Tnina — Knin u Dalmacii.
Sidraga.
Krivasa.
Lika.
Gouzeka.

Hervati su, ako dobro razmotrimo ono što nam tadašnji povistnici o njima vele, tako kao i Serblji, (s' kojim su se u jedno vrime u današnje zemlje doselili, i bratinski jedni druge u potribi pomagali) kao poštenim i viteškim junaštvom, tako i dobrotom serca sve tada čelujuće narode daleko nadkrili. Junaštvo u ono vrime nije nigdi bilo bez najžešćeg' divljaštva i nesmiljenosti, a Hervati su ga zaista imali, jer su njime pridobili najveći čopor toga vrimena, Avare, pa ipak pri

tolikom junaštvu, nevidimo nigdi one velike okrutnosti, nigdi nasladno i žedno prolivanje kervi, nigdi razorenje i uništenje starih krasnih gradovah, dapače naziremo kroz tamnu davnost, niko prosvitljenje, koje se sviti oko njihovih dilah.

Posli nego su Hervati svoje neprijatelje pridobili i utamanili, odmah su deržavu svoju uredili, a da je upravljanje deržave bilo osnovano sa svim na temelju pučkomu, to nam svidoče stari povistnici, a osobito Prokopio, koi govoreći o nama veli: „Narodom slovinskim nevlada sam jedan čovik, nego živu od starine u narodnoj obćenoj slobodi, i toga radi samo u obćenom zboru priduzimlju one pridmete, koji su ili koristnii, ili težji“. — Upravitelji glavni naroda su bani, župani, knezovi, a nad ovim svima, kako reko bio je veliki župan. Banovah je bilo više, svaki je imao pod sobom nikoliko županah, a svaka župania po jednoga župana i više knezovah.

U svakoj županii deržala se je, kad je od potribe bilo, narodna skupština, ili kao što su oni zvali, i kao što se i danas po Dalmacii veli: **zbor.** U ovaj zbor skupljali su se, da zbore o obćenom dobru, svi pučki častnici, á uz to i kućni gospodari, iliti starešine. Drugi je bio zbor banski, gdi su se skupljali uz bana župani, knezovi i druge vištie glave, da vićaju za dobro svoje pokrajine. Treći napokon, bio je veliki zbor, gdi su se skupljali uz velikog' župana na njegov poziv, bani, župani i knezovi sidnici, ili bolje prisidnici, to jest, glave općinah i zastupnici plemenah ili porodicah.

Ovde su se stvarali zakoni za svu deržavu, težji pridmeti pritresivali, veći sudovi sudili, i druge

težje odluke odlučivale. Kao ogledalce staroga upravljanja Hervatah, a mislim i Serbaljah, ostalo nam je bilo sve do 1797 godine u maloj skupovladi „Poljica“ koja, akoprem se je bila poništo pokvarila i verlo se u nju uvuklo duha Ugarskog' boljarstva, ipak je bilo zaostalo u njoj mnogo prastarog' narodnog' načina.

Kad su Hervati zavladanu zemlju uredili, onda su počeli podizati stare porušene gradove — kao na primer Biograd na razvalinam Blandone, Karin na razvalinam Koria, Nin na razvalinam Aenone, Skradin na razvalinam Skradone, i to je za Hervate krasni spomen u povistnici, i dokaz njihove ljubavi za sve lipo i plemenito, što se od drugih nadošavših ordijah niti jednim primerom pokazati nemože. Za tim su se dali na mornarstvo, i tako se za kratko u njemu uvižbali, da su imali 180 bojnih brodovah sa 4700 mornarah, jasni dokaz zaista velike snage našega naroda u ono vrime, a osobito ako još uzmemo na obzir kopnu vojsku, koja se sastojala po svidočbi Porfirogenita iz 60 tisućah konjanikah i 100 tisućah pišakah.

U najvećem cvitu svoje slave i mira, pod Budimirom zagerliše Hervati viru Isusovu i častnim se kerstom pokerstiše. Vira se je keršćanska i odprie bila počela rasplodjivati medju Hervatima, ali pod njim ju je malo da ne cili narod poprimio, i Budimir je ovaj za Hervate ono is'o, što i Vladimir veliki za Ruse, jer je ovaj slavni kralj, kao i Vladimir svojim samim primerom narod hervatski na kerstovu viru sklonio i obratio, i sam ga u njoj podučavao.

Ali kad je narod naš baš u smisli novoprimljenog 'Isusovog' nauka, napridovao, i nečinio iskernjemu svome ono, što ni njemu nebi bilo drago da mu se čini; onda su ni na kriva ni na dužna napale na njega iznenada divlje nebrojene čete franačkog' cara, Karla velikoga. Ta njegova vojska napade na lipe hervatske pokrajine; gradovi primorski u kojima je u ono doba bilo još mnogo rimske uspomene, stadoše se zagledavati u toga novokrunjenoga rimskoga cara, a za tim mu i vrata otvoriše; podvergoše se i Hervati; ali samo do zgode. Priko 20 godinah teščao je jaram franački na vratu hervatskome, ali ga nije niti satro nit potištio. Oko 818 god. podiže se najslavnii muž, i koga je hervatska majka porodila na oružje, Ljudevit posavski župan sisački; ustanak ovaj, kao što bi nenadan tako i strašan, i podkopa sa svim to silno gospodstvo. Na pervi glas podiže se protiv njemu cvit franačke vojske, koja je u Italii taborila, ali povrati se za kratko tužna i žalostna, a i mnogo manja neg je pošla. Za ovom tri se nove vojske protiv njemu podignuše; ali se i ove sramotno kući povratiše. Ali bratinska jadna nenavidost razdili mu i umali vojsku, a najzad uze i život. Iz njegove u Dalmacii po neviri Ljutomisla dalmatinskoga župana prolite kervi, niklo je baš u Dalmacii opet sveto stablo naše slobode. Porin ili Perun, jedan izmedju Dalmatinskih poglavicah, nemogući gledati više one muke, na koje su njegov rod bisni Franki udarali, podiže se na junačke noge, pozva narod za slobodu na oružje. Planu plamenom cila Dalmacia, i steče se ratoborna mladež oko mladoga junaka, a u Dalmacii

za malo vrime nebi ni jednoga Franka živa; vas se neprijatelj okrenu pod nož i mač. Diže se na ratoborne Dalmatine vojska za vojskom, i razbisni se vojnica za sedam cilih godinah; ali Porin odoli svemu, te oslobodi i sjedini svoj rod. Pod Porinom pokersliše se i oni koji se nisu bili pod Budimirom obratili na pravu viru, i narod hervatski postade kao u svitu glasovit, tako i u sebi čverst i moćan.

Tako je kraljevina hervatska cvala i razvijala se sve do smerti kralja Zvonimira, a serce joj je bilo Dalmacia, radi junaštva svojih stanovnikah, radi svoga položaja pri moru, i radi toga, što su kraljevi u njoj stanovali uvik u jednomo gradu, nego su minjali svoju stolicu po okolnostima i pogibeli, koja je zemlji pritila: stolni gradovi po imenice bili su Biograd na moru, Klis, Nin i Biać.

Posli smerti *Zvonimira* (1087 god.), koi se bio oženio s' Lipom, ili kao što nikoji povistnici kažu, Jelinom, kćerju svetoga Stipana kralja ugarskoga, porodi se raspra i nesloga medju narodom i poglavarima; pokojni kralj nije bio ostavio iza sebe muškog čeda, a poglavice se počeše otimati za krunu i pristolje. Dalmatinci izabraše za kralja Stipana II, ali Hervati s' one strane Velebita nehtiše da ga priznadu; tako se razdili kraljevstvo na dva komada; u Dalmacii je vladao izabrati Stipan, a u današnjoj Hervatskoj, zabisnio je gradjanski rat, i ogorčenost stranakah dotirala deržavu do najžalostnieg' stanja. U to vrime Vladislav kralj ugarski, videći razdor i metež zagorskih Hervatah, skupi vojsku i napade na nepripravnu zemlju, i-

štući da se prizna za kralja hervatskoga, s' toga, jer mu je sestra Lipa ili Jelina, bivša ljuba pokojnoga Zvonimira, krunu poklonila. Iskanje toga čudnog' otimača tudje svete svojine i slobode, bilo je sasvim nepravedno, jer kraljevstvo hervatsko, barem zadnja dva vika, nijo bilo naslidno niti u muškom čedu, već se je po smerti svakoga kralja novi izabirao, a kamoli u jednoj udovici. Ali nepripravni i oslabjeni narod bratinskom kervju, neslogom i inadom, budući zaželio mira i počitka, nehtide da pokuša sriću na oružju, nego skloni se na kraljevo iskanje, al s' pogodbom, da će Vladislav biti kralj hervatski, i onu čast imati, koja kralju ide, ali da će Hervati biti slobodni kao i prie, niti da će igda pripoznati medju sobom ikakvo tudje gospodstvo, ili da će dopustiti, da se inostranci upuštaju u uredjenje, i upravljanje njihove deržave.

Ugovori su ovi bili dosta čestiti, ali Dalmatinci su se požarili sramom i gnjevom uspalili kad su čuli, da su njihova braća pripoznali tudjina za svoga kralja. Vladislav je htio krenuti se protiv njima, ali navala Kumanah odvrati ga od svoga nauma, a kad se je i s' onima umirio nije hotio da pokuša sriću s' ratobornim Dalmatincima. — Stoperv njegov sin Koloman po očevoj smerti, skupi vojsku, da navali na Dalmaciu i silom je podloži. Hrabri ali nesritni kralj Petar, kog su Dalmatinci posli smerti Stipanove za svoga kralja bili izabrali, pohiti hrabrom svojom vojskom Kolomanu na susrit tja do današnje sluinske krajine. Tu se dvi vojske sudariše, i Dalmatinci boriše se slavno, sve dok im nepogine njihov hrabri kralj

i vodja, koga je junačko serce bilo zanilo odveć duboko medju neprijateljske čete. Kad pogibe vodja, vojska, istina, klonu duhom i pusti mejdan, ali niti izginu ludo, niti pobignu nepošteno, nego se povuku natrag mal po malo u Dalmaciu, koja niti potle ovoga boja nehtide da prizna, kao svoga, kralja ugarskoga, nego stade skupljati novu vojsku, da ga dočeka junački, ako bi hotio na nju navaliti. Koloman videći junačtvo i odlučnost dalmatinskih Hervatah, poboja se, i posla im svoga poklisara, zadajući im tverdu viru i kraljevsku rič, da će im ostaviti sva njihova prava i slobode, da će granice hervatske kraljevine ostati nedirnute, a Hervatska kao i do sad kraljevina slobodna, i nezavisna, tako od ugarske, kao i od druge koje vlasti.

Videći Dalmatinci lipi kraljev način i poštena obećanja, na koja im se virom zavirio; a s' druge strane znajući, kako im mletačka skupovlada bez pristanka o glavi radi, i mami mitom, darom i obećanjem k' sebi primorske gradove, pomisliše, da je bolje ako se s' Kolomanom nalipe načine i pogode, nego da toliku kerv liju, i sile svoje na kocku udaraju za nestalni dobitak. A to jih je osobito nukalo, što su i prikogorski Hervati bili pripoznali Kolomana, kao i otca mu za svoga kralja. Porazumivši se dakle s' prikogorskom braćom, skupe se Dalmatinci u zbor, i tu izaberu, kao što veli Toma Arkidjakon, dvanaest starešinah od dvanaest plemenah hervatskih. Otidoše poslanici do Križevca, gdi je Koloman taborio, i tu im ovaj ponovi svečano opet sve, što je bio po svomu poklisaru poručio, to jest: zakle se na nezavis-

nost i samostalnost hervatske kraljevine; a oni ga priznadoše za svoga kralja.

Kao što su se Dalmatinski Hervati s' početka borili junački protiv ugarskoj kruni, tako su postali od ova doba, pervi ures iste. — Moćne nikoje porodice Dalmatinske, kao Subići, Nelipčići, Frankopanovići, Kačići, Talovci, Vrančići, Draškovići i t. d. ugladiše i oplemeniše svojim primerom, korovito i silno ugarsko boljarovladarstvo *(aristocrazia)*, te novim pitomiim životom zadahnuše cilu deržavu. A 1241 god. spasio je hervatski narod ugarsku krunu i pristolje, kad ga je Tartar bio obalio. Ali i uzdarja i naknade od strane novih kraljevah bile su zaista mnoge i obilate. Ali, na čiji trošak? Na trošak siromaškoga naroda, koga su s' najlipšim podvornicama, s' najplodniim poljima, na kojima je on svoj znoj znojio darivali ugarski kraljevi hrabrim vodjama i okretnim dvorjanima svojim. Na taj se je zlosritni način uvukla u naš narod gospodština, pa naravno i robstvo naroda, što je jedno i drugo bilo protiv slovinskome duhu i starome običaju roda našega. *Ali* robstvo se ovo nije moglo nikako uzderžati u Dalmacii, jer je narod bio odveć junačkim duhom i narodnim ponosom opojen, da bi mu se prignuo; ono ništo, što je bilo podleglo pod gospodstvo Nelipčićah, Draškovićah i Kružićah, propalo je sa svim, kad su Turci navalili u Dalmaciu i dobra im osvojili; jer se narod na berzo podigao i protirao Turčina priko dinarskih planinah, pa svoju staru slobodu zadobio, i nedao se više pod jaram, nego uzderžao je milo i skerbljivo, do dana današnjega.

Kad su dakle na nesriću ugarski kraljevi podilili velike i široke vlasti nikojim našim porodicama, ove su se nečovično nad pukom povisile i podnile, počele zakretati gradovima na svoju silnu volju i ruku, u njihova stara prava zadirkivati, medju se zavadjati se, jedan drugog' svlačiti, dobra otimati, dvorove iz nenavidosti i osvete robiti i rušiti, kervarine zametati, namet po svojoj vlasti udarati, a osobito gradove globiti. Gradovima se zazoriše ova samosilna dila, te nevideći pravde ni pomoći od svojih kraljevah, počeše zagledavati se tamo priko mora na mlečane, koji su već odavna oko njih oblićali, svoje ljude raspošiljali, blago i mito prosipali, zlatne gore, tergovinu, slobodu, i sve što čovik zaželiti može, obećavli. Najveći je čarovnik i nevira kažu ljudi, žuti zlatnik. Razdiliše se dakle gradovi i porodice na stranke, zapliva sve u neslalnosti i slaboj viri; jedni navlačiše amo k' Ugarskoj, drugi tamo k' Mlečanima, a dva brez glave a treći brez duše, dodje mletačka skupovlada, najprie da kao prijateljica, samo da pomože onim, koji su je bili pozvali u pomoć; ali kad se prijateljica okrili, kad dobi u svoje šake osobito Zadar, a za njim Split i Trogir, onda izvrati naopako svoju prijateljsku opakliu, te zaboravivši i porekavši sva prijašnja obećanja poče gospodariti kao u svojoj kući, namisti na sva glavnia mista samo svoje mlečane i ništo malo priverženikah; svu korist obrati u svoj tobolac, te tim virolomnim postupkom omerznu svima, i gradovi zaželiše svoje prijašnje slobode. Najpervi Zadar usta na oružje, protira tako zvanog' mletačkog retora, koi je bio perva glava u gradu;

pozva na pomoć Ugre, ili da bolje rečem, Hervate koji su za Ugre vojevali, i potuče do noge mletačku vojsku po sata na zapad od Zadra (1190 god.) ali kad se duždа Enrico Dandolo zaveze (1202 god.) sa silnom križarskom vojskom put Palestine navrati se na Zadar, pa ga opaše, na juriš uzme i razori sve do kamena. Stanovnici koji ne utekoše ti izgiboše, a Zadar osta pusta razvalina; ali kad se ovi ajdučki križonoše odputiše, kamo su bili namirili, pobigavši Zadrani, povratiše se opet u razvaline svoga grada, i za kratko vrime podignuše Zadar kao što je i prie bio. Zadrani davši se iz osvete na gusarstvo, počmu napadati i robiti mletačke brodove, te vraćati im na sve strane, žao za sramotu.

Ali nesloga, koja je bila zavladala izmedju glavnih hervatskih porodicah u Dalmacii, a osobito samosilja i nepravde knezovah Šubićah, postade strašno i nesnosno, ništa nepovridivoga nije bilo za ovu porodicu, koja je dok je u Dalmacii bila, ako izuzmemo bana Stepka i Pavla, same grozne sinove porodila, koji su cilu Dalmaciu kervju oblili, i svojom nezasitnom željom za pervenstvom, umertvili cili napridak naroda hervatsko-dalmatinskoga. A što otci započeše to zlosritni ban Mladen i doče. — Bio je ovaj Mladen čovik krasnog' visokog' stasa, bistra uma, velike moći tilesne i duhovne, ričju: bio je verstan da podigne svoj narod na staru slavu, i da ga izbavi ispod tudje vlasti, ali je u njemu na zlu našu sriću, gore zavladalo boljim; te Mladen, u misto da postane spasiteljem svoga roda, kao što je mogao svojim izverstnim naravnim darovima, bacio ga je u najveću

nesriću, koja narod postignuti može, t. j. u sdvojenje, radi kojega se bacio u naručaj i verige tudjinca. Opojen nezasitnom žedju za tudjom svojinom, zagerli Mladen u najvećoj smisli pravicu jačega, te stade otimati najlipša tudja polja i zemlje, gradove globiti; ko mu se opro, taj je glavom platio; za tim stavio pod svoju zaštitu, i rasposlao mnogobrojne čete gusarah, ili morskih ajdukah, koji su mu sipali u bezdani tobolac jedan dio otetoga zlata i srebra. Da odole tolikoj sili i nepravdi složiše se primorski gradovi medju se; ali budući banova porodica odveć moćna, jer po rodu, prijateljstvu i savezu razgranjena pociloj Dalmacii, a kralj odveć daleko, pače sami slab, da tome zlu doskoči i svoga bana u red urene, obratiše se na Mletke, koji to jedva dočekaše. — I tako je nepravda, samosilje i deračina kuće Šubića bio glavni i jedini uzrok, zašto se je Dalmacia bacila u krilo tudjina tamo iza mora, i odvojila se od svoje ostale jednokervne braće.

Neostaše Mletci za dugo gospodari u Dalmacii; mletačka skupovlada, koja je pod ovim imenom sakrivala najveće samosilje, zamiri se opet Dalmatinskim primorskim gradovima, te odlučiše tverdu odluku, da će joj se odmetnuti, istom im se prilika zadesi.

Medja tim Ljudevit veliki kralj ugarski, baci oko na Dalmatinsko primorje, pozna njegovu važnost, te odluči da će ga opet sjediniti s' ostalom horvatsko-dalmatinskom kraljevinom, tim više, što mu je stizao glas o nezadovoljstvu naroda s' Mlečanima. I u istinu, istom Ljudevit zavojšti ozbiljno na Mlečane, podiže se pervi Split (1357; 8 serp-

nja) na oružje; hrabri Splićani zaokupiše i razoružaše mletačke vojnike; sutradan isto se dogodi u Trogiru, a te godine 13 rujna, ustade i Zadar. U srid tamne noći navališe Zadrani na mletačku vojsku koja jih je u zatvoru deržala. — Borba bi duga, strašna i kervava, ali napokon uz pravicu pristade i dobitak. — Zadrani svladaše Mlečane. Kad osvavne dan strašno se pozorište razvi prid očima, po ulicam gomile mertvih tilesah, i potoci prolivene kervi. Prodje plamen po ciloj zemlji, te za po godine pribiže sve pod ugarsku krunu, i Mlečani moraše podpisati ugovore, koje im postaviše Dalmatinci i Ljudevit, t. j. da se odriču Dalmacie na vikovita vrimena, a niti da će u naprida već ikada i ričicu prosloviti o kakvoj vlasti na istu. Dalmacia odahne, bi srićna, složna i mirna.

Ali za kratko sve se to obrati na gore i izjalovi se ufanje lipe došastnosti. Umri Ljudevit bez muškoga diteta. Naslidi mu kćer Maria sa svojim zaručnikom Šišmanom, knezom brandeburskim. Kao Hervatskoj, tako ni Dalmacii, ne bi to po volji, da im kraljuje žena, i posve strȁni i nepoznati Nimac, za to se složiše i dogovoriše se s' Ivanom, Horvatom po imenu, hervatskim banom, Pavlom Zagrebačkim biskupom, i s' mnogim drugim iz obadva kraja, da pozovu i posade na pristolje ugarsko, Karla Dračanina kralja napuljskoga, Mariina rodjaka, te mu pošalju na ponude, kao poklisara, biskupa Pavla. — Učini se to Karlu lipo, ako dobije krasne obale jadranskoga mora i plodnu zemlju ugarsku, zato se skloni na poziv, dodje na Senj u Hervatsku, a odtale pomoću svojih priverženikah,

prodje u Ugarsku, te se okruni i side na pristolje sv. Stipana (1387 god.). Ali ovaj nesrićni kralj nije dugo kraljevao, jer ubojica Forgač, koga su dvi kraljice Maria i mati joj Elisabeta, bile podplatile, svojom mu je rukom razlupao glavu, udarivši ga buzdovanom ozada iznenada, kad se je siromašni kralj pouzdano i prijateljski s' dvima kraljicama u njihovoj polači razgovorao.

Ali ni po smerti Karla Dračanina nehliše Dalmatinci da priznadu za svog' kralja Šišmana i ljubu mu Mariu, nego se slože sa Stipanom Tvertkom kraljem bosanskim, koi zavlada cilom Dalmaciom osim Zadra i Nina, gdi su bile ogromne Šišmanove posade (stražarne vojske); a kad Stipan Dabiša, koga su Bošnjaci na misto prognanoga Tverdokovoga sina, i Ostoje Kristića, bili izabrali za svoga kralja, pokloni Dalmaciu Šišmanu s' tom pogodbom: da mu bude u pomoći protiv Tvertku i Ostoji, (koji su se bili utekli Bajazetu turskom caru, i ovaj im dao silnu vojsku u pomoć); a oni tada da neostanu pod Šišmanom, pozovu Vladislava kralja Napuljskoga, sina pokojnoga Karla. Ovaj zametne savez sa Ostojom Kristićem, koi se je bio već u Bosnu povratio, i sam ostao na pristolju. Ostoja pošalje najvećeg' junaka svoga vrimena, Hervoju bosanskoga bana i vojvodu, a kad ovaj zaokupi cilu Dalmaciu, onda se Vladislav priveze iz Napulja (1403 god.), i bi u Zadru po papinom poslaniku okrunjen, kao kralj hervatski i ugarski.

Medju tim se je Šišman učverstio podobro u Ugarskoj, i svoje protivnike, stranom porazio, stranom opet sebi naklonio; pa to videći Šišma-

novi priverženici, kojih je mnogo i u Splitu, i u Šibeniku, i u Trogiru bilo, okrile se, te počmu se dizati i zanj raditi. Vladislav se povrati natrag u Napulj, dok vidi kako će se stvari sveršiti; ali za njegovim odlaskom, klonuše mu priverženici duhom, a odbiže ga i Hervoja, koi ga je jedini mogao postaviti na stolac sv. Stipana. Kad to vidi Vladislav, a on pomisli da je bolje išta nego ništa, pa se okrene na Mlečane, i ponudi im na prodaju onaj komad Dalmacie, koi je bio jošte u njegovim rukama, a svoje pravo na ostalu. To Mlečani jedva dočekaju, pa izbrojivši mu sto tisućah zlatnikah, prime od njega Zadar, Pag i Novigrad, i spreme se na oružje, da ostalo, što je volilo pristati uz Šišmana, nego uz njih, zadobiju silom. I tako nas je ovaj krunjeni nepoštenjak, kog' smo u svoja nidra bili pozvali i toliko zanj učinili, prodao kao svoju stoku za ništo zlata, nevirnoj i lukavoj mletačkoj skupovladi, koja nas je s' lica tobože milovala i ljubila, a s' plećah tako nemilo udarala, da se nećemo još za dugo i dugo vrimena osvistiti od tih zadatih nam ranah. Posli junačke borbe, pade u mletačke ruke Trogir, za Trogirom Split, a za ovim svi gradovi dalmatinski, osim samoga Dubrovnika, koi je ostao slobodan i sam za se. Šišman je pokušao sriću na mejdanu, i slao svoju vojsku u Dalmaciu protiv Mlečanima, ali zaludu. neposluži mu srića, jer morade ustupiti (1433 g.) Mlečanima cilu Dalmaciu, osim ništo gornjih tverdjavicah, kao Sinj, Knin, Klis, koje Turci za malo vrimena napadoše i osvojiše, i tako se u početku 15 vika uterlo sa svim gospodarstvo ugarsko-hervartskih kraljevah nad Dalmaciom.

Kad je Mletačka skupovlada dostigla ono za čim je već od 600 god. teško ginula, kad je velim zavladala Dalmaciom, dvoje uzela je na pamet: 1) gradove, što je najveće bilo moći sapeti, svaku im izobraženost i razvitak pripričiti, da joj nebi mogli za starom slobodom izmaknuti; 2) iz naroda što više vojnikah počiniti, a uz to ako je moguće još ga većma odivljačiti, znajući dobro, da što je narod divljii, to je slipo poslušnii, to je sklonie oružje u rukama samosilnikah. Zato je ona sve časti po gradovim samo za rodjenu mletačku vlastelu odredila, glavni providur, iliti verhovna glava u Dalmacii, morao je da bude vavik Mlečanin; svi ostali manji providuri, iliti konti (knezovi) koji su po okružjima cilom Dalmaciom upravljali, morali su biti Mlečani; a sve sile i moć tako vojnička kao gradjanska, bila je u njihovim rukam. Po gradovim nije bilo nikakove učionice; samo popi i fratri po samostanima, učili su za platju dicu štiti i pisati, pa se kod toga ponajviše i ostajalo; niki su pridavali, istina, početke latinskoga jezika, krasnoričje ili retoriku, ali je to bilo, s' malom kojom iznimkom, sve bez reda. Koji su želili učiti veće nauke, ti su se, ako su bili imućnii, odpravljali u Italiu, i mnogi se do korena izobrazili i služili na diku i ponos svojoj otačbini, ali to je bilo odveć malo i neznatno za cilu zemlju. Jedino gradjansko svećenstvo imalo je priliku napridovati na duševnoj stazi, jer su se izabirali izversnii mladići i pošiljali u Loret, Rimini, i t. d. da tamo s' ostalim znanostima svoje bogoslovne nauke izuče; a bilo je i u Splitu jedno dobro uredjeno simenište; i zato je Dalmacia imala u svako

vrime u svome svećenstvu velikih ljudih, kojih se ime čuje i dan danas, ne samo u Dalmacii, nego i po Europi, kao na primer: jednoga Marulića, Dominiša, Zmajevića, Garanjina, i t. d.

Narod je izvanjski ili selski bio uredjen sa svim po vojnički. Zemlja se je bila razredila na okružja ili pokrajine; svako okružje imalo je svoga kolunela, svoje serdare, pod-serdare, arambaše. Ovi su bili ponajviše sinovi naroda i mislili iskreno za njegovo dobro, ali su im bile svezane ruke, jer su nad njima bili tako zvani konti (knezovi) iliti upravitelji okružjah, a od ovih knezovah smio je svaki činiti zla koliko je htio (samo da se to nije njih ticalo), ali dobra ne za živu glavu. Narod je morao vojevati o svome oružju i trošku; a budući da su četo morale da četuju bez odmora protiv Turčina, za to se je narod stranom odučio, a stranom nije imao niti kad da obradjiva zemlju, to je bio siromašan, i morao se davati na kradju i otimačinu, a boj voditi s' Turčinom, koliko da ga pridobije i sačuva domovinu, toliko da se plinom pomože i prihrani. Istina, ovo se nemože reći od cioga naroda dalmatinskoga, ali može zaista od nikih mistah, koja ni dan današnji nisu zaboravila ona vrimena, kad su, vele, radili po 20 danah na godinu, pa su imali svega dosta, jer što je ponestalo, dao je Turčin.

Isti častnici (oficiri) ovih narodnih četah, imali su tako malenu plaću, da se čovik danas jedva načuditi može. Jedan kolunel n. p. imao je na dan 25 kar.; jedan serdar, 20, pa ovo su bile tako rekuć najveće časti, na koje su se dalmatinski sinovi mogli podignuti! a tko je dalje

dotirao, taj je sigurno imao, ili osobite zasluge, ili štono se kaže, debele kumove.

Ako je mletačko starešinstvo tako se malo brinulo za prosvitljenje po varošima, može se svaki već i sam dosititi kakva je briga stezala ga za seljanina: zato od učionicah nigdi ni spomena.

Narodni svećenici imali su u Zadru i Omišu, a to samo u zadnje vrime, svoja tako zvana glagoljitička, ili hervatska simeništa, u kojima su učili nike vehoma kratke nauke, a izmedju ostalih u novia doba, kao glavnu bogoslovicu pastirsku, od biskupa Kačića, koja je pisana dosta otvoreno.

Svećenići nisu od vlade nikakove plaće dobivali, nego im je siromašni narod morao davati nike naznačene datke. Najglavnia bila je tako zvana *poreština*; n. p. od svake glave, koja se ispovida, polučak, ilili 7 okah ječma, tri oke pšenice, i t. d. Za tim su imali i druge priloge, kao n. p. od toliko i toliko ovacah, toliko runah vune, toliko masla, toliko jajah na uskers, pa se tu za župnika dosta nakupilo.

Svaki zna, od kakove je koristi obćenje, da narod postane pitomii, okretnii i prosvitljenii, pa mletačka skupovlada, kojoj je bilo mnogo do toga stalo, da narod dalmatinski nebude ni okretan, ni pitom, ni prosvitljen, ovo je obćenje iz svih petnih žilah zapričivala, za to nesamo da nije nikakav put otvorila, nego je okrutno pustila obatatiti one, koji su pod hervatsko-ugarskim kraljevima još se u Dalmacii od jednoga grada do drugoga, na ostancima starih rimskih cestah uzderžavali. — Tergovina, kojom su dalmatinski gradovi bili postali moćni i bogati, i za koju rekao bi narav ovu je

zemlju i odredila, sasvim zaostala i utamanila se; i tim se gradovi ponizili, osiromašili; i na svoju staru slavu sa svim zaboravili.

Da pak dobije na svoju ruku, nije od njega, tako rekuć, ništa uzimala, a kad ga je glad i potriba stegla, onda mu je donila hrane, kruha dvopeka ilili tako zvanog baškota, soli, i t. d. Ubojstva i druga sločinstva ostavljala je ponajviše osveti uvridjenoga; kad se je rat zametnuo, neprijatelj se nije u ničemu štedio, nego što je do ruke došlo, to se je i odnilo, — a to vehoma sklanja vojnika na dobru volju i odanost prama svojim poglavarima.

A i drugi je dosta lipi način imala mletačka skupovlada, da omili puku. — Kad se je tko u ratu dobro izkazao, a ona mu je dala ili komad zemlje, ili kolajnu i plaćicu dok je živ; ako se je više putah svojim junačtvom opoštenio, onda ga je podigla na serdariju. Tako je mnoge obitelji od nizkog' kolina na plemeštinu i viteštvo uzvisila, a i sve takove zaslužne ljude javno hvalila i njihova dila na diku iznosila; te tako je tim svojim postupanjem dvi sverhe postigla, jedno: da je zahvalnomu narodu omililа kao pravedna, a drugo da je razdražila i razigrala njegove moći, i zaplanula ga svemogućnim čarobnim plamenom dike i ponosa; kad je guslar zapivao na slavu kome živomu junaku, onda je ovaj bio na največem verhu blaženstva. — Junačtvo to je bilo, sveza Dalmatinca, u ovo je on upleo vile, ljubav i sve čaro života.

Osim neuredne vojske pod kolunelima i serdarima, u koju je spadao svaki koi je mogao pušku nositi, davala je Dalmacia 6000 pišakah, i dvi re-

gjimente konjanikah; vojsku tu uzderžavala je skupovlada na svoje troškove; i ovo joj je bila naj bolja vojska i perva njezina podpora. —

Dalmatinac je bio srićan, kad je mogao stupiti u cernike iliti novake uredne ove vojske; jer vojevati mu je bilo svakako, a uredna vojska imala je lipo odilo, dobru plaću i hranu; a uz to, nije ni toliko nepogode ponosila, koliko siromašne neuredne čete, budući da je većom stranom odlazila u Italiu, i razredjivala se amo tamo po tverdjama da jih čuva. — Zato nije tribalo nikada sile, kad su se kupili novaci, jer je ratoborna i željna mladež dolazila sama izobila na pervi poziv. —

Na taj je način mletačka skupovlada učinila iz Dalmacie tverdi i neoborivi zid, o koi su se razbila sva osmanska napadanja, i na onaj isti način, kao što je junačka krajina sačuvala od većeg divljaštva i poplava Ugarsku i Nimačku, tako je i Dalmacia barem Italiu. Jer nije sumnje, da su Turci osvojili Dalmaciu i nastanili se u njenim gradovima, da bi s' Mauritanima bili osvojili Italiu, ili ju u ugarak i pustoš obratili.

Tako je životario narod Dalmatinski sve do 1797 godine. Od toga vrimena Dalmatinac nit' vojuje, nit' četuje, osim koga neznatnoga okeršaja na granici: mirno leži hančar za pasom, mirno visi šara o ramenu, a on uzdišući kaže: nije boja panni stare slave ni junačtva!

Kad se je usilna carica jadranskoga mora u privratni jaz sunovratila i u njemu propala, onda je u Dalmacii najveći nered i bezvladarstvo zavladalo.

Kad minu ovo pervo zapanjenje, kad se povratiše natrag oni junački vojnici, koji su bili malo prie zavezli se put Mletakah, da se okušaju s' Francuzom, ako bi udorio na deržave krilatoga lava, kad oni vojnici razsuše po Dalmacii taj istiniti i ztosritni glas: da je skupovlada zato pala, što su njena gospoda htila da padne; onda zaori od jednoga kraja zemlje do drugoga: smert i prokletstvo palo na gospodu, koja su našeg' vedrog' duždu iznevirila i našu dobru skupovladu prodala! Kao što prosti narod u svom slipom gnjivu malo kada znade što razsuditi, i razabrati pravog' od krivog', tako se dogodi i pri ovoj prigodi. Baci se krivica nikih na sve višje ruke ljude, koji su u Dalmacii bivali. — Niki plitkoumni i malodušni, koji su svojom jezičnosću znali potaknuti neuki puk, ali tišta čestitoga proizvesti, podpališe vatru još većma. Na Tilovo uzljulja se narod u Splitu, Trogiru i Šibeniku, napade na bogatie kuće i odličnie osobe, proteče gradjanska kerv, obuze strah i trepet nesamo one, koji su šta imali, ili koji su prid narodom bili sagrišili, nego sve koji su se *jezikom* i odilom od naroda odlikovali, jer su ovi svi prid njim lacmani. — A što nije merzio na lacmane mletačkoga starešinstva i svojega duždu, to je tajna slovinskoga serca, da ljubi uvik i iskreno šluje vladaoce, ma i nebili s' njime najpravednii. Strašna bi se dila bila počinila, i Dalmacia može biti sva u svojoj kervi okupala, da nebudu poštena lica, koja je narod ljubio i u slipoći svojega bisnila poznao, ovu pervu vatru utišala. Medju tim za kratko vrime dodje oružanom silom austrianski gjeneral baron Matia Rukavina i zauze Dalmaciu u

ime cesarsko, pod koim je i ostala sve do g. 1806, jer je te godine, po požunskom ugovoru, pripala novosastavljenoj kraljevini talianskoj, ili da bolje rečem, carstvu francuskome. Francuska je priznala vridnost ove krasne zemlje, priznala nedostatke i mahne, radi koj.h čami narod i gradovi, te za to je bila počela s' jedne i s' druge strane blagodatne popravke, koje se je činilo, da će najboljim plodom uroditi. — Francuska je bila uvidila, da ako po gradovim žive nikoliko Taljanah i potaljančenikah, da je ipak narod slovinskoga korena, zato službene novine, tako zvane „Kraljski Dalmatin, Regio Dalmata“ izlazio je na hervatskom i taljanskom jeziku. Ali neprestani bojevi, koji slideše, i kratko gospodstvo biahu uzrok, da nas nije ona srića usrićila, kojoj smo se veselim sercem nadali.

Kad se je Napoleon podigao protiv Moskovu, Dalmacia je dala jednu regjimentu vojnikah, koji su u raznim bojevima pokazali, da još u njihovim žilama teče kerv starih junakah; a car im je višekrat za to svoju pohvalu iskazao, i obdario mnoge, ne samo od častnikah, nego i od niskih vojnikah, taljanskim redom gvozdene krune; pa i danas će čovik viditi sideg' starca uza svoje stado, gdi mu na siromškom kožuhu visi ovaj ures, lipi znamen njegovog' junačtva, i dokaz kakvo serce i koje sposobnosti kriju njegove gole persi i siromaške haljine.

Kad propade onaj slavni muž, kojega će se uspomeni klanjati došasti naraštaji, dok naraštajah bude, onda dobi Dalmacia opet za svog' gospodara Austrianskoga Cesara, pod kojim je eto i dan danas.

POGLAVJE VI.

ZEMLJOPIS DALMACIE.

Podnebje (clima) dalmatinsko vehoma je blago i milo. Liti pripeče, istina, velika vrućina, ali za to tihi zapadnjak razhladjiva i ublažuje sunčanu žegu. Proliće i jesen ugodna su i krasna, a jesen osobito tako prijatna, da je čovik nezna lipše zaželiti. U proliće podosta je kišovito, ali liti zavlada više putah takova suša, da propadne usiv i nada siromašnog' seljanina. Zima u obće nije oštra, pače po primorju i otocima blaga i meka, ali po brigovitim krajinama dosta tverda; a tome je uzrok ponajviše bura, ili siver, koi puše nejednacim rocima po cilu zimu. Sniga je malo i na ritko; oko primorja kad što potrusi, ali ga odmah i nestane; po sridokopnoj strani, zapadne i potraje, ali nikad osim gorskim i visokih krajevah, po više misecih. — Dalmacia je od hervatske krajine i turske opasana visokim planinama, kao velebitom i Dinarom, koje je rube pod raznim imenima sve do Cernegóre. Unutra u zemlji vise se Promina u Bukovici, Mosor i Biokovo u Splitskome okružju. U ostalom nije Dalmacia tako berdovita i kamenita, kako što niki misle; ima u njoj krasnih, širokih i plodorodnih poljah, i izglednih mistah, koje ćeš zalud drugamo tražiti, samo ju triba o-

baći kopnom i morem, a ne projedriti joj kraj obalah parobrodom, ili iz kojekakvih pisacah, koji ju nisu ni vidili, stare laži pripisivati. Pogledajmo samo na dugo i široko sinjsko polje, sa svojim čarobnim brižuljcima, koji mu se, kano kruna na okolo viju; šteta da se ne obradjiva kao što bi tribovalo, i da ga svake zime cetinske vode većom stranom poplave i zamulje, koje bi se inače lako odvratiti moglo. Za ovim Kosovo i Petrovo polje izmedju Knina i Derniša, da jih se nemože čovik od mila da nagleda. Za tim čarobni imoćanski okoliš, krasna krajina splitska, poljička, solinska, omiška i makarska, a verhu sviuh vilinski red selah od Trogira do Solina, koi se Kastelima nazivlje, i koi se može u svakom obziru usporediti s' najlipšim krajinama Taljanske; napokon tiho i veliko Neretvansko polje, i ostale mnoge još krajine ravne i brižuljkaste, koje, da se u perivoj pritvore, netriba ino, nego ruka marljivoga i vištog' težaka.

Dalmacia ima četire glavne rike, i više manjih rikah i potokah.

1. *Zermanja* (Tedanius), koja izvire iz berda Popine, u ličkoj krajini, te sliva se u novski zaliv, ali ne uz Novi, štono niki pišu, nego priko zaliva, baš na protivnu siverau stranu; izgledan joj je tečaj od Obrovca do mora, medju velikim brinetinam i zavojim, ali je za to jednakog' toga i visoke vode, da brode do ovoga mista sa svim lako veliki brodovi. Na utoku Zermanje i po morskom zalivu, love se one glasovite kamenice (oštrige), koje su naj bolje i naj jedrie medju svima, što se love u jadranskome moru.

2. *Kerka* (Titius) ističe ne daleko od Topolja iz Dinare kod Knina. Dvi talianske milje od svoga izvora, prima u se potok Butižnicu, pa utiče u more izmedju Skradina i Šibenika. Od izvora do utoka pada na pet mistah, a najkrasnii je vodopad onaj kod Skradina, koi se sa najlipšim vodopadima u svitu usporediti može, a putnici idu tamo, da ga vide, kao divno čudo naravi.

3. *Cetina* izvire izmedju Dinare i Gnjata, te teče vijugastim a mnogo i padovitim tekom, do kraj Omiša, gdi se sliva u more. Nemože se broditi nego tri talianske milje od mora, po ostaloj plove samo ovdi i ondi, male neznatne ladje za lov i ribanje. Pada po dva puta kod male i velike gubavice, i krasno ju je onde pogledati, kad se sa visine doli stermoglavi. Ima u njoj svakojake ribe.

4. *Neretva*, najveća rika u Dalmacii, ističe iz planine Suljaj u Hercegovini; kod Metkovićah prosica u Dalmaciu, i za kratkim tekom, sliva se šestoglava u more. —

Glavno jezero samo je jedno u Dalmacii, i to je jezero Vrana kod staroga grada Vrane, od kojega ime nosi. Poznaje se na njemu plima i odseka mora, iz čega slidi, da se stiče s' morem ispod zemlje. — Voda je po ništo slana. Jezero ovo hrani najlipše jegulje, dobivale bi se iz njega hiljade i hiljade na godinu. Ostala jezera, ili da bolje rečem, blata, koja se liti ponajviše izsuše, a voda se stisne samo na sridinu ili na jedan kraj, jesu:

Verličko blato, sgornjo- zapadne strane Zadra, Nadinsko, Rastok kod Vergorca, a na jedan sat

hoda od ovoga, Jezerac, za tim Baćinsko blato i Proložac u imoskom polju. Sva ova blata imaju jeguljah i po ništo druge verste ribe, kao i peruti, koja oko vode bazga i obliće. —

Iz mnogih nadjenih biligah zna se za stalno, da ima u Dalmacii zlatnih, srebernih, kao i nižjih rudah; ali kao što je sve zanemareno i zapušteno, tako su i ove. U Petrovom polju nalaze se zlatne rude, a niki vele da i u Mosoru ima. Srebernih pak rudah ima u Trogirskom zagorju, u planini Promini, ispod mirinah staroga grada; u Kninskoj okolici, gdi su se bile počele i kopati 1750 god., pak radi tajnih uzrokah pokojne skupovlade, obustavljene.

Obilata gvozdena ruda nahodi se u Vinjercu. — Za tim u Sinjskoj okolici kod Potravja.

Rumenice (*cinabro*) ima u tertarskim gorama, i kod Suhogdola u Trogirskome zagorju. — Za tim ima smole, bilice, ilili gipsa, mramora, kamenog' ugljevja (rude), koje se već od nikoliko godinah počelo i kopati u Siveriću kod Derniša.

Narav je u svačemu bila s' nama dobra mati, ali mi smo stranom nejaka i neuka dica, stranom nemarni i zapušteni pastorci, koji, ili malo poznajemo njene darove, ili nemarimo za njih.

Poljodilstvo može se u Dalmacii na dvoje razdiliti, to jest: 1) sridokopno; 2) primorsko; 3) otočko. — Sije se ječam, pir, kukuruz, zob, raž, pšenica, sade se, nigdi manje nigdi više, vinogradi, smokve, svake verste poverća, i druga nika južna voća — krumpir se je takodjer po Dalmacii rasplodio.

Po primorju i otocima poljodilstvo je, ako ne izverstno, a ono ipak u mnogo boljem stanju, nego po srido-kopnu; po primorju i otocima rastu svi gori navedeni proizvodi; ali ovde je u obće vinograd i maslina glavni imetak čovika. Plemeniti grozd raste oko Šibenika, na otoku Braču, oko Omiša i Splita navlastito po Kastelima, a neima mu prigovora niti po ostaloj Dalmacii. Najizverstnia vina po imenu jesu: Maraskina, i vino tertarsko, ili s' tertarskoga berda blizu Šibenika, Vugava na otoku Braču, Muškat oko Omiša, Malvazia oko Dubrovnika, a hvale i Marcemin iz kotorskih okolinah. Dalmatinska vina mogla bi se usporediti s' najboljim francuzkim ili ma kojim drugim vinom, samo da se pazi bolje na bir, kad se sade vinogradi, da se svaka versta grozdja napose gnječi i spravlja, da se vino bolje uredjuje, više putah u godini čisti, i u dobre i duboke pivnice (konobe) spravlja. Ali toga žalibože svega nije, pa nije niti iz vina one koristi, koja bi se inače imala. Štono svit veli, da se dalmatinska vina nemogu na dugo uzderžati, tobože radi toga, što su odveć jaka, to je gola bajka. Ima bo po svitu vinah mnogo jačjih, nego što su dalmatinska, pa se uzderže zdrava godine i godine; dapače to biva pri marljivim i urednim gospodarima i u Dalmacii, a što to ridko biva, nije kriviti vino, nego onoga, koi ga redi, pa mu pravoga reda ne daje. Masline se malo po kopnu sade, ne zato, kao da im podnebje nebi prijalo, nego toga radi, što nije čovika, koi bi puk na to podučio, i korist mu pokazao. Pod Velebitom dosta sivera i studeni ima, ali maslina lipo raste i dobro rodi. Maslini škodi studen samo

dok je mlada i nejaka, a kad ojača i na rod stane, onda joj onaka zima kao što je kod nas, nemože ništa. U Dubrovačkom kraju, i oko Trogira najbolje se masline rede, i tako isto i ulje se najurednie pripravlja.

Ono što je rečeno o dalmatinskom vinu, to se može reći i o ulju; jer se i ovo u obće vehoma zlo i neuko pravi i redi, pak se gubi pri prodaji trećina cine. — Od najdavniih vrimenah bilo je kod nas bubah, pa ima jih i danas, ali ni u ovoj struci nismo daleko dotirali, a mogli bi sigurno, jer neznam iz koga bi uzroka morala bili prijaznia Lombardia za ove živinice, i za bile murve, koje svagdi kod nas lipo rastu, nego Dalmacia? ne sigurno iz obzira podnebja i verste zemlje, nego iz obzira marljivih i vištih ljudih, kojih kod nas žalibože neima!

Dalmacia hrani raznoverstne živine, pitome i divlje. Rogate je marve po svuda, ali je ponajviše zle i malene verste; ovce se plode izobila po svoj zemlji, ali su malo gdi oplemenićene; ali dobre su i svilorune tako zvane ovce berke, po nikim otocima, a osobito na otoku Pagu i Rabu.

Kozah po gorskim krajevima ima mnogo, ne tako po primorju i otocima, gdi se ponajviše ne mogu deržati, a stranom i ne smidu vinogradah i maslinah radi, jer je koza osobito za maslinu otrovna zuba, t. j. ako ju oberstì i nagrize, onda ili jako zakerlja ili se osuši. U Dalmacii ima takodjer dosta i dobre verste kermakah, konjah, magaracah, pasah, medvidah (ali samo po graničnim gorama), vukovah, divokozah, sernah, jazavacah, lisicah, kunah, vivericah, divljih mačakah,

ništo malo po lugovima divijih prasacah, na otoku Korčuli pod imenom čaglja nika versta divljega psa, koi na nikoga ne naserće.

Za primorje i otoke vehoma je koristna grana dohodakah ribaria, iliti lovitva svake verste ribe. Svakojakih i najizversniih ribah hrani Jadransko more; kao n. p. polandah, zubatacah, storionah ili esetrah i t. d. Ali najkoristnia je i najdeblja lovitva sardelah. Za sardelama idje lovitva tunjah. Tunji se rižu na komade, sole, pa tako slani razašalju i prodaju. Za tunjima znatna je lovitva lokaradah, jeguljah osobito po blatima, i t. d.

U pogledu političkome diljaše se Dalmacia na četiri velika okružja: Zadarsko, Splitsko, Dubrovačko i Kotorsko, a glava je svakog' okružja tako zvani okružni (okolišni) kapetan (*capitano circolare*); ova četiri okružja dilila su se na 25 kotarah (pokrajinah, dištriktah), u svakom kotaru stojaše na čelu jedan tako zvani pretur, sa nižjim činovnicima, a kotari ovi napokon diliše se od priliko na 82 obćine, kojima pridstojaše ili tako nazvani podeštat, ili šindak (*sìndaco, podestà*). A sad, u kripost Cesarske odluke od 11 kolovoza 1850 dili se na sedam pokrajinskih Pridstavah (*prefettura*). Glavna vlast cile zemlje jest Namistništvo stanujuće u Zadru, od kojega zavisi sedam slidećih pokrajinskih Pridstavah: Zadarska, Šibenička, Splitska, Sinjska, Makarska, Dubrovačka i Kotorska; a ostale glavnie vlasti osim navednih jesu: pozivno i verhovno-karno sudište za cilu Dalmaciu, (*tribunale d'appello, e superiore giudizio criminale*). Za tim četiri nižja gradjansko-karna sudišta, ili tribunala. Za vojene (militarske) poslove ima jedno

vojeno zapovidništvo. Druge omanje oblasti napomenut će se kod pojedinih mistah, gdi side.

Poglavita mista:

Zadar (glavni grad cile zemlje), *Jadera* za vrime Rimljanah, a *Diodora* u sridnjemu viku, leži na jednome ratiću, koi se je od istoka k' zapadu u more pružio. — Od jugo-zapada i sivera more ga obliva; od istoka je ovaj ratić jednom jažom prisičen te more navedéno, i tako se grad kao na jednom otočiću bili, a s' kopnom ga skapča jedan most, koi se digne, kad je od potribe. Uz to je Zadar obkoljen čverstim debelim mirima (bedenima, zidovima), koji su široki na mistim do 20-30 lakatah, a na njima zivaju od sviuh stranah ubojiti mnogobrojni topovi. — S' istočne strane na domet puščanoga zerna ima jedna pridtverdjava sva na debelo obzidjana i vodom obtočena; na gornju stranu od ove priko mora učinjena je nedavno nika mala tverdjavica, koja se *fortini* nazivlje. —

Od siverne strane grada sliva se kao na bok podosta prostrana luka, koja se je u strara vrimena lancom (verigama) zatvorala; dok je cvao Zadar kao tergovište, dolazili su unj veliki i mnogobrojni brodovi, ali danas s' tergovinom umalio se je i njihov broj.

Zadar nije bio nikada ružan grad, a s' ovu stranu 20 godinah tako se je na bolje okrenuo, da bi ga danas jedva poznati mogao onaj, koi ga od tad nije vidio, tako da se može reći da je Zadar danas sasvim lip i uredan grad, ima bo sve svoje ulice lipo popločane, i ponajviše upravne, dvi ga lipe i dosta široke cilom dužinom probi-

jaju; u gradu najveća čistoća vlada, a konali teku svi ispod zemlje u more. Lipa je i prostrana, osobito ulazna ulica od strane luke, sa širokim uza stranu nogostupom, i malim stupčićim, uz nogostup urešena. Kuće su sve s' kupama pokrivene, i ima jih mnogo lipih, a u obće se može o svima reći, da nisu neugodne. Imaju dvi glavne plokade (*piazza*), ili šetališta; 1) tako zvana gospodska plpkada, ne velika, ali lipa i ravna kao dlan i bilim četverouglastim pločama popločana; sa zapadnje strane plokade diže se kula na kojoj stoji gradjanski sat, a na livoj tako zvana loža, nika versta govornice nalik rimskim roštrom, krasna dila što se gradjevine tiče. 2) Plokada narečena zelja, (jer se prodaje svako jutro razna zelen i poverće) velika i krasna prid arcibiskupovim dvorom. Zadar ima dvoja glavna vrata, od luke i s' istočne strane od kopna, ova zadnja vele lipa su i izverstno dilo neumerloga neimara (arkitekta) San-Michieli; ima sedam cerkavah, najlipša je stolna cerkva S. Stošie, dilo 13 vika, — Cerkvu S. Marie, lipo zdanje novie gradjevine. — Cerkva Sv. Šime, u kojoj se nahodi dragocina sreberna i pozlaćena raka, u kojoj počivaju moći istoga svetca.

Raku je ovu poklonila Elisabeta, ljuba velikoga Ljudevita. S' jedne i druge strane rake izvišena su na zidu dva velika slikotvora, na kojima je naslikan, poklon svetcu iste kraljice, u pratnji vide se nikoji hervatski velmože u lipome starinskom i bogatom narodnom odilu. — U cerkvi S. Mihovila služe otci reda sv. Ivana službu božju po starome hervatskom načinu, t. j. u jeziku slovinskome, a što svakoga iskrenoga Slovinca ra-

dovati mora jest: da se i mladji svećenici onog' reda derže ovoga svoga prava, niti hoće da se dadu na latinštinu. U cerkvi zvanoj „Gospa od Kastela" nahodi se raka slavnoga i zaslužnoga arcibiskupa Zmajevića, koi je zaveo u Zadru jedno slovinsko simenište, i sve što je imao, obratio na korist svoga roda. U cerkvi S. Derševana, koja broji priko tisuć godinah, nahodi se najlipsi i najdragocinii oltar u deržavi od zelenoga mramora.

Od dva sata dalečine teče voda u grad ispod zemlje kroz kamenite civi. Ovaj vodovod doveršen je prie desetak godinah, i zadovoljio je najpervoj potribi stanovništa, jer se je prie terpila strašna oskudica sladke vode (t. j. koja ne udara na slano jer take ima Zadar izobilja).

U Zadru stanuje gradjanski Namistnik, vojnički glavar, jedan arcibiskup katoličkoga obreda koi se slovi dalmatinskim metropolitom; jedan biskup gerčkoga viroispovidanja. U njemu je Namistništvo, pozivni i verhovno-karni sud cile deržave, sud gradjansko-karni perve tužbe, pokrajinska Pridstava, pokrajinskì sud, vojeno zapovidništvo, i još kojekakove manje oblasti i časti.

Što se naukah tiče, ima Zadar jedno normalsko učilište za mušku, a drugo za žensku dicu, jednu gjinaziu, za tim obće arcibiskupsko simenište, gdi se osim drugih bogoslovnih naukah pridaje s' osobite katedro (stolice) staroslavjanski i narodni jezik. Ima takodjer jedno simenište za poslidovatelje zakona gerčkoga, gdi se uče nauke na sladkom jeziku materinu. Nalazi se jošte i jedno manje simenište za one žakne ili klerike zadarske arcibiskupie, koji su jošte u gjinazii

a izderžava se iz one glavnice, koju je dobri arcibiskup Zmajević bio utemeljio za svoje simenište slovinsko.

Zadarski stanovnici, kojih imade osim vojništva i inostranih do 7000, stranom su posidaoci (*possidenti*), stranom rukotvorci, a stranom javni činovnici. U Zadru se pravi onaj glasoviti rožolio, koi se svakud po svitu raznosi. Medju zadarskim stanovništvom razvio se je lipi družtveni život, a imade podobru kitu izobraženih ljudih, broji tri knjigarne i dvi tiskarne.

Ostala poglavnia mista u zadarskoj pridslavi jesu: Na 10 talian. miljah k' zapadu malo na siver: *Nin*, najznamenitie, može biti, misto u našoj hervatskoj povistnici. Malo da ne svi primorski gradovi prideržavali su se svoga nikakvoga rimskoga izvora, i tudjili se od Hervatah, sve do okolo 1000 god. posli rodjenja Isusova (jer je tada hervatski živalj, kao što nam povistnica kaže, bio i po gradovima sa svim zavladao), a Nin na protiv postao je odmah od početa grad hervatski; u njemu su se krunili naši kralji, u njemu su stolovali pervostolnici (*primati*) naših hervatskih biskupiah; koji pervostolnici operli su se nečuvenim u ono slipog' poklonstva i posluha doba smionstvom, Rimskim papama, kad su pomoću nikih Splitskih arcibiskupah hotili da uvedu latinski jezik u hervatsku cerkvu: priko hiljadu godinah služila se je u ninskoj biskupii služba božja u staroslavjanskom i hervatskome jeziku, stopram prie 25 godinah utrali su ovu biskupiu i priklonili ju zadarskoj arcibiskupii.

Vični bojevi izmedju Hervatah, Mlečanah i Madjarah, upropastiše ovaj lipi grad, na urese i velelipje kojega, opominju nas oni veličanstveni kipovi i druge starine, koje je tu revni Danieli iskopao, te svoju kuću u Zadru nakitio. Ali živo-tario je i deržao se podobro sve do 16 vika, pa tada započeše udarati Turci svaki čas priko Kotara te uzgred činiti trista jadah; Mlečani da doskoče manjim većemu zlu, zapale ga sami, te tako stolica i krunište hervatskih kraljevah obrati se u razvaline i ugarak; za mirom, koi naslidi, podiže se opet poništo iz pepela, i produži svoj slabi život sve dok mu nestade svoga biskupa, a kad njega nestade, onda umri sa svim kao grad, i posta siromaško selo, koje danas ne ima više od 500 stanovnikah. Nin leži u svojoj luci na jednome otočiću, koi je na okolo mirima (zidovima) opasan.

Jedan ga most od juga, a drugi od istoka s' kopnom skapča. — Kad udješ u ove razvaline, tverda te nika obuzme misao, a žalost razblaži serdašce, videći kako se je danas prominilo ovo lipo krunište naših kraljah, ova dika hervatskih gradovah, koja se je naslonjala ponosita i krasna, kano labud na bistroj vodi uz obalu zelenu. Ninske su okolice prikrasne, sama polja i nekameniti brežuljci. Malo dalje od Nina nahode se Gerbe ili dvori Mafrinovi, koi je htio da obrati tu okolicu u perivoj, kao što bi i morala biti svoje plodnosti radi; potrošio je do 200,000 zlatnikah, podigao zgrade, doveo težakah iz Italie, Arbanaske i t. d., ali posao nepodje za rukom; umri vlastelin na kratko vrime, a novi naselnici poumiraše većom stranom radi vijućega se nezdravoga zraka,

iz gliba kojimo je Nin obkoljen. Šteta velika za toliki trošak, a još veća, što ona plodovita polja koja su medju ostalim rodovima i za duhan vehoma prijatna, ili se neobradjivaju, ili idju u ledinu.

Dvanaest miljah od Zadra k' istoku leži malo selo Biograd na dvostrukim razvalinama: rimske Blandone i hervatskog' stolnog' Biograda. Pervi razoriše Avari oko 6. vika, a drugi Dužda Dominik Mikieli, kad je po Dalmacii bisnila vojna od strane Mlečanah, protiv Ugrima i Hervatima.

Vrana na 20 miljah od Zadra, same razvaline nigdašnje stolice velikoga Priora Templarah, a kasnie krasnog' dvora turskih begah. Malo je nadaleko najveće u ciloj Dalmacii jezero, koje hrani izobila dobrihujeguljah.

Šibenik, povio se lipim pogledom priko boka jednoga povisokog' briga, pokraj rike Kerke, koja se tu s' morem stače. S' kopna je mirim (bedenima) opasan i svezan s' tverdjavicom S. Ane. Povišе grada na berdu dvi su tverdjave sazidane u vrime prošlih bojevah, da brane grad od navale sa strane kopna; jedna se zove tverdjava S. Ivana, a druga Baronia, ali se ova zadnja već obatalila i porušila. Prid Šibenikom otvora se velika i prostrana luka, iza koje se diže iz mora tverdjava Ljuljevac, ilili S. Nikole zvana, lipo dilo slavnoga neimara (arkitekta) Sanmikiela. — Grad ovaj nije doduše ružan, ali je neugodan radi svojih tisnih i stermenih ulicah, koje su, osobito ako je mokro vrime, pogibeljne, jer skliznuv čovik, mogao bi se, Bog zna kamo, odkoterljati.

Grad Šibenik, i ako misto malo, koje nebroji više od 6000 stanovnikah, pak velike je cine u

našoj povistnici. Za vrime hervatskoga gospodstva, bio je pravi hervatski grad, stanovao je u njemu jedan katolički biskup hervatskoga obreda, koi je zabacio kašnje svoj jezik živi, i primio tudji mertvi. Danas je tudjinstvo zavladalo, ali narodnost naša nije mu se ipak tako ponizila, da je nebi ni čuti bilo. — U gradu ovome porodili su se muževi neumerloga imena, kao n. p. onaj glasoviti Antun Vrančić, pervostolnik Ugarske, glasoviti Andria, od Talianah prozvan Skiavone, jedan od pervih slikarah svoga vrimena, Martin Rota, takodjer slikar i rizar, Petar Divnić, koi je u milom materinom jeziku, izmedju ostalih stvarih, pivao pisme u pohvalu rodnoga grada.

Grad Šibenik ima mnogo cerkavah; 20 rimskog', a 2 gerčkog' obreda, medju kojima krasni je uzor gotičko-talianskoga načina, stolna katolička cerkva S. Jakova; počela je ova cerkva godine 1443, a doveršena 1555; keršlenica, koja se u njoj nalazi najsaveršenii je tvor, koga je ruka umitnica satvoriti mogla. Krasna je sgrada i gradjanski kazino. Danas je Šibenik stolica katoličkoga biskupa, jedne pridstave i pokrajinskog' suda, ima normalsko učilište, jedno za mušku a drugo za žensku dicu, i tira nišlo tergovine.

Skradin više Šibenika, na razvalinama staroga slavnog' grada Skradone, koju skitajući se narodi razoriše. Leži na rici Kerki i ima do 1500 stanovnikah, koji se bave ribanjem, tergovinom i poljodilstvom; ima dobre mline; Skradin je misto na glasu, radi svoga vodopada, koi je divno čudo prirode.

Derniš, mala varošica, ima od prilike 1000 stanovnikah.

Knin, pučan i lip grad za vrime hervatske slobode, obična stolica županah, i županie istoga imena, a čestokrat i samih kraljevah. Malo dalje na jednome berdu nahodi se jedna tverdjava. Knin ima tako oko 1000 stanovnikah. Od Knina do Derniša otvora se ono krasno i prostrano polje, koje je najlipše i najplodnie u ciloj Dalmacii.

Ostrovica. Sada malo neznatno selo; ali se je jednom onde na verletnome kamenu podizao po put orla otimača tverdi grad pokojnih knezovah Subićah. Posli neg promini mnoge gospodare obori najzad niz onu ljutu stermad svoju oholu glavu, koju je krunila kobna kruna više šiljastih turanjah, iz kojih su prozirala, kao ubojiti zmajevi, silna bojna oružja.

Karin. Danas dvostruke razvaline: rimskoga grada i stolice jedne hervatske županie istoga imena.

Obrovac. Jednom nika versta tverdjavice, a danas živi varoščić na rici Zermanji, gdi se tira dobra tergovina vinom i dervima.

Podgradje. Siromaško mistance, ali vridno uspomene, jer je na razvalinama staroga grada Aserie, kome se jošte naokolo mirine poznaju; a bez dvojbe ima tu mnogo starinah, ali žalibože neima ruke, da jih marljivo skupi i na vidilo iznese.

Novigrad. Na zalivu istoga imena, poveliko selo, pružilo se priko plećah povisokog' briga, na verh kojega vidi se porušena i obataljena stara a jednom čversta tverdjava, gdi je tamnovala a najzad i život izgubila Elisabeta Ugarska kraljica.

Starigrad. Siromašno selo pod Velebitom, ali zaista obilno nasladište ljubiteljima starinah, samo da bi bilo bolje poznato. Ima i novacah, svakojakih

starinskih grobovah, napisah, doglavakah, a osobito lampicah s' napisom „Fortis“.

Vinjerac i Ražanac na dolnjoj obali mora Velebitskog': dva sela koja su bila s' Turcima znamenite i duge bojeve, i zato velike pravice i slobodštine zadobila od Dužde; svako je imalo po jednu tverdjavu, gdi se je cili puk sgermio, kad je Turčin nadošao, pak se odtole branio. Sad su već malo da ne sa svim porušene.

Medju otocima Zadarskoga okružja, najpoglavitii su slideći:

Pag, sa 5000 stanovnikah. Ima izobila dobrih ovacah, vina i solinah. Glavno je misto otoka Pag sa 3000 stanovnikah, ponajviše poljodiljacah (težakah), stolica pokrajinskog' suda, i rodište slavnoga slovinskog' spisatelja Kašića. —

Rab, otok malo manji od Paga sa 4000 stanovnikah, koji su veliki težaci i ljubitelji čistoće. Glavno misto je Rab, milo svakom slovinskome sercu, jer je rodište onoga slavnoga muža, koi je prokerčio put u duboke znanosti prirode (naravi) neumerlome Newtonu, Marka Antuna Dominiša, Splitskog' nadbiskupa.

Krunarica (Incoronata), puna bujne paše i dobre verste ovacah. Na Krunarici čini se najbolji sir u cilome okružju: za tim *Olib*, *Silba*, *Ugljan*, *Iž*, *Pašman*, i Šibenički otoci; svi više manje prikriti svezelenim maslinama, vinogradima, smokvama i drugim poludnevnoga podnebja stablima. Ore se takodjer i sije, a na nikojim se i bube hrane. Na verh jednoga visokoga berda na otoku Ugljanu, vide se iz znatne daljine razvaline tverdjave S. Mihovila.

Pridslava Splitska.

Split, čedo razorene matere Salone, iliti Solina. Dok je Solin bio, dizali su se na ovome mistu znatni dvori Cesara Dukljana, a kad Solin pade, propadoše i cesarovi dvori; bezkućanici solinski stekoše se u one ogromne razvaline, zbubljiše s' početka niske kolibice, koje se za kratko u polače okrenuše. Mnoge se starine rimske nalaze u Splitu, na primer Perunov hram, danas stolna cerkva, hram Eskulapa, danas cerkvica S. Ivana, koja za keršlenicu služi. Za tim znatni ostanci dvora Dukljanova. Izversnu zbirku svakojakih starinah ima danas gosp· Solitro, koju bi svaki putnik pohoditi morao. Split je dosta lipi grad u krasnoj okolici i na lipoj skeli za tergovinu, koja se je ništo i krenula, osobito s' marvom, koja se dogoni iz turske krajine. U ovome gradu rodili su se mnogi veliki muževi, kao na primer Toma arcidjakon splitski, Marko Marulić, koi je bio u svoje vrime jedan od najučeniih muževah u Europi, a pisao je knjige nesamo u talianskome i latinskome jeziku, nego i u svome materinskom.

Split ima priko 9000 stanovnikah, stolica je jednog' katoličkog' biskupa, okružnoga kapitanata pridstave i pokrajinskog' suda. Ima normalske učionice, tako za mušku kao za žensku dicu, jednu gjinaziu i jedno simenište.

Tri milje na istok od Splita, leže na dugo uz more tužne razvaline bivšega grada Solina, a priko njih teče tiha voda Hyadar, al ne tako ponosita, kao onda, kad je pivo starac Lukanus:

„Qua Adriaci longas ferit unda Salonas,
Et tepidus in moles zefiros excurrit Hyader.“

Nije sad visokih polačah, nili razkošnih perivojah da mu obale krase; samo neuredne razvaline ogreznute u kervi njegovih bivših stanovnikah, i rič putnika: „tu je Solin bio“ eto jadni ostanak tolike slave, lipote i bogatstva! Sad su se ove razvaline po višoj naredbi počele razkopavati, da se iznese na vidilo, što je vidila vridno.

Trogir, na jednom ratiću, jedan put za Zadrom grad najtverdji u Dalmacii, ali su mu danas zidovi popadali i zabatalili se; ima lipu cerkvu, tisne i vijugaste ulice, skapča ga s' bližnjim otokom Buom jedan dugi most; broji 3000 stanovnikah, koji se bave ponajviše tergovinom, poljodilstvom i gradjenjem brodovah. Trogir je rodište Ivana Lucia znamenitog' dalmatinskog' povistnika. Svaki koi u Trogir dodje, neka obadje bašču obitelji Garanjinove, a ako bi se i do knjižnice moglo, još bi koristnie bilo, jer ova obitelj osobito što se naših stvarih tiče, imade više blaga nego i jedna druga u deržavi. Izmedju Trogira i Splita, proteže se sedam selah, uz obalu nazvanu kastelansku, koja su sami perivoj. Sve masline, vinogradi, naranče, smokve, i drugi sadovi i bilje najblažjeg' podnebja. Svako selo imade svoju tverdjavicu (talianski *castello*, od koga se danas kasteli nazivlju) u kojim se puk sakupljao, kad je Turčin navalio, te odtole se branio.

Omiš, na razvalinam, kao što niki tverde, starinskoga grada Onceum; leži na jednoj jezičini koja se u more porinula. U vrime silesie knezovah Subićah bio je Omiš gnjizdo gusarah i svojinah istih knezovah; sad mali varošić kod utoka Cetine u more, ima do blizu 100 stanovnikah, koji su

radini i prometni ljudi; bave se poljodilstvom i tiraju ništo tergovine. —

Pod planinom Biokovom svija se uz more na način polumiseca *Makarska*, varoš sa blizu 2000 stanovnikah: imade dobru luku i tira tergovinu. Ovo je kao glavno misto primorja, t. j. onoga komada obale, od Cetine do Neretve, i koja bi mogla biti Porfirogenitova Pantalasia. Ali Hervati su sve oko mora nastanjeni bili od Obrovca do Istrie, pa se i ovo zove primorje; s' donje pak strane redom od Karina pa naokolo donjom kanicom mora velebitskoga, te zadarskim i splitskim zalivom, sve opet do Cetine, pa i ove obale pravo su primorje, a ponajviše jih tako i narod nazivlje.

Na podnožju Salaje planine leži prikrasno selo *Verlika*, sa čarobnom svojom okolicom i likovitim vodama.

Sinj, lipi varoš dva i po sata od turske granice, malo dalje nahodi se sastan Han, gdi se sastaju da pazare Turci i Dalmatinci. — Na jedan sat od Sinja k' istoku, gdi uliče Karašica u Cetinu, nahodi se *Trojan-grad*, iliti razvaline staroga grada Equum pod Rimljanima zvana, koga je valjda Trojanus popravio, pa se njegovo ime do danas u narodu uzderžalo.

Klis, stari *Mandetrium*, gdi poginu ilirska sloboda, kad Tiberio osvoji ovaj grad, najtverdji za Prominom od sviuh ostalih u Dalmacii; za vrime naše slobode bila je stolica naših kraljevah, danas mali varošić, ima na brigu više sebe jednu tverdjavu za koju se mislilo, dok se topništvo nije saveršilo, da je nepridobivena; ali danas to nitko već nemisli, i ona je izgubila staru svoju cinu.

Ovdi je pokopan naš kralj Budimir, koi je svoj narod na kerstovu viru obratio.

Imoski lipi varošić sa 1000 stanovnikah na jednome berdašcu ispod kojega se pruža prikrasno Imosko polje. Ovo misto imade jednu tverdjavu, i tira znatnu tergovinu, osobitoj u rogatoj marvi s' turskom krajinom.

Fortopus (Opuzen) na neretvanskom bogatome polju. Ova pokrajina, koja se zove Neretva, bila je u sridnjem viku slobodna i nezavisna; na mornarici nije šala! najmoćnia na ciloj obali jadranskoga mora; a kad joj je Mletačka skupovlada počela od zavisti zanovetati, onda je udarila svojim nebrojenim brodovima na nju oda sviuh stranah; nigdi blizu Zadra zametnu se morska bitka, koju Neretvanci pridobiše, a dužda koi ju je vodio, glavom platio, te najzad ju u taki strah natiraše, da im je morala plaćati harač cilih 170 godinah; ovoj Sparti slovinskoj bili su podložni svi znameniti otoci, kao n. p. Hvar, Brač, Korčula, Lastavo, Vis.

Ona krajina, koja se proteže medju Klisom i Duarem, rikom Cetinom i Žernovicom, zove se Poljica, i ima do 11,000 stanovnikah. Misto je ovo sve do 1808, bilo za se slobodno i nezavisno, a mletačkoj skupovladi plaćalo je na godinu 250 fior. srebra, da ga ima zaštititi u potribi i pogibelji; u ostalom u unutranje upravljenje nije se niko strani upuštao. Narod se je dilio na tri strane, na plemiće hervatske, plemiće bosanske i neplemenite. Vladalo je obćinom 12 knezovah i jedan verhovni knez. Svaki knez vladao je u svome selu, a kad je bio kakav težji posao, koi se je

cile obćine ticao, onda su se knezovi sastali, da zbore uz velikog' kneza. — Svake godine na dan sv. Jurja sastajao je se je narod pod vedrim nebom, na ravnom polju u tri čelo razdiljen; na plemiće hervatske, plemiće bosanske, i neplemiće, da izabira svoje poglavare; te su knezovi izabirali velikoga kneza, a narod nove knezove stranom izabrao, a stranom one potverdio, koji su mu po ćudi išli.

Duare, selo koje je priašnjih vrimenah imalo jednu dobru tverdjavu, ali sada leži porušena. Ne daleko pada rika Cetina sa visine od 100 stopah, niz strahovili ponor.

Stobrec, selo na utoku potoka Cernovice u more, toga radi znamenito, što je tu bio u stara vrimena grad Epetium, od kojega se i danas poderline vide.

Na Splitsku pridstavu spadaju slideći otoci:

Brač, koi ima do priko 13,000 stanovnikah, bogati i plodni otok; ulja, vina, smokavah i drugoga poludnevnoga voća ima dosta, a stanovnici kao što su radini težaci, tako su višti ribari i mornari. Ima takodjer na ovome otoku i pčelah i bubah, a vino *vugava* jedno je od najboljih, ne u Dalmacii samo, nego i drugdi. — Glavna mista:

Supetar, s' jednom dobrom lukom. *Milna*, s' krasnom lukom. Stanovnici višti su gradioci brodovah.

Zatim *Nereži*, jedan put glavno misto ciloga otoka a danas po ništo zapušteno.

Hvar (Lesina, Pharia). Znatno misto u staroj povistnici, kao gnjizdo slobodnih Ilirah, i rodište onoga glasovitog' starinskog' muža, Dimitria Hva-

ranina. Sad je otok dosta obradjen, ima vina, ulja zobila, a nika se i obertnost pokazala, jer se ipravi iz rusmarina nika mirišuća voda, koja se živo prodaje, kao takodjer niko ulje *quintessenza* zvano. Glavno misto otoka jest grad Hvar, pod jednim berdom, na kojemu stoje dvi tverdjave, Španjolska i Napoleunova, ima 1500 stanovnikah, jednu učionicu, lipu cerkvu i prostranu luku; stanovnici živu ribariom, mornaricom, a najviše poljodilstvom.

Starigrad, na razvalinama stare Farie, jednom pervo misto na otoku, ali danas je otišlo na manje i u broju stanovnikah i bogatstvu, te tako i pervenstvo Hvaru ustupilo.

Solta, stara Olyntha, ima 1300 stanovnikah, radja bogato vinom i uljem, a iz njenih pčelnjakah vadi se najbolje verstb med.

Vis (Lissa) bogati otok, za vrime engleskog' tu gospodstva imao je do 13,000 stanovnikah, koji su se radi velike tergovine bili naselili; ali kad prista englesko gospodstvo sad je broj od 13 na 5 tisućah, što takodjer nije malo ako mu na veličinu pogledamo. Vina, smokavah, naranačah, bajamah i safrana ima izobila, a osobito je od velike koristi ribaria sardelah. Kod ovoga otoka potukla je strašno Engleska flotu francusku (1813). Glavno misto: *Vis*, glasovita tverdjava s' velikom i krasnom lukom, koja se u pervo jadranske obale overstiti može; tverdjava je ova ključ jadranskog' mora, i zato su Englezi svakako radili, da im u rukama ostane. — *Komiša*, s' dobrom lukom.

Pridslava Dubrovačka:

Glavna mista: *Dubrovnik.* Od ovoga slavnoga grada i Atine slovinske neimademo primera nili u starinskoj povistnici, da se je u tako malome gradu, od nikoliko tisućah stanovnikah toliko glasovitih i veleumnih ljudih porodilo, a i onako svaki u kojemu pravo slovinsko serce kuca, valjda će znati ništo o zgodama rodišta Palmotićeva, Gundulićeva, Gjorgjićeva, Boškovićeva i t. d.; valjda će znati o izobraženosti koja je ovdi vladala, i narodnosti koja je cvala, dočim je gust oblak nehajstva sve naokolo zavladao i prikrio.

Posle neg je Dubrovnik izgubio svoju političku slobodu, izgubio je svoje velike muževe, svoje bogatstvo; popustila je ona žarka ljubav za jezik materin i svi čari koji su ga okruživali; a danas se ponajviše tiši uspomenom stare svoje slave.

Dubrovnik danas ima do 6000 stanovnikah, kojima to osobito na čast služi, što se još uvik, ako prem govore talianski čistie nego po ostaloj Dalmacii — ipak služe ponajviše svojim jezikom narodnim. —

Medju zgradama najlipša je bivši samostan Jezuitah, koi je sada u bolnicu okrenjen. Za tim polača bivše skupovlade, cerkva sv. Blaža. Tergovina pomaže se i raste sve to bolje, osobito s' Turskom. Šteta je, da ovaj grad neima dobru luku, zato ponajviše brodovi moraju pristajat u Gružu, podaleko od grada. U Dubrovniku sidi jedan biskup katoličkog' obreda, ima pridstavu, karnogradjanski i pokrajinski sud; ima takodjer muške i ženske normalske učionice i gjinaziu.

Captat (Ragusa vecchia), na razvalinama starog' Epidaura.

Ston (Stagno) znamenito mistance radi bogatih solinah, koje su bile pervo vrilo bogatstva dok je Dubrovnik slobodan bio, ali sada su na po propale.

Pridvorje, lipo misto u bujnoj dolini pod planinom Snižnicom; ondi se nalazi jedna špilja Eskulapiova zvana, o kojoj priča narod nebrojene bajke.

Pelješac, na poluotoku istoga imena, znamenito radi raznoversne nošnje krasnoga spola (ženskićah), koi je tu zbilja krasan.

Orebić, prama otoku Korčuli, na rečenom poluotoku, misto pokrajinskog' suda.

Poglaviti otoci ove Pridstave:

Korčula (Corcyra nigra), misto koje je zaderžalo još jednu biligu onih krasnih gorah, kojima se jednom resila cila Dalmacia! Gore su njene velike i krasne, ponajviše borove. Ovaj otok ima duljinom 25, a širinom 5 talj. miljah; ima izobila vinogradah i maslinah; a i drugim svakojakim darom plodi ova blagodatna zemlja. U ovome se otoku nalaze znamenite kamenarnice, od kud se lipi kamen za svakojaku potribu raznosi. — Glavno misto jest grad istoga imena, prie stolica biskupa, koja je sad ukinuta, a otok ovaj pridružen dubrovačkoj biskupii. Osobite je lipote gotička cerkva sv. Jerolima. Stanovnici bave se gradjenjem brodovah, poljodilstvom, i ribariom. Korčula je majka jednog' od najizversniih pisacah dalmatinskih, Ivana Kanavelića, koi je pisao krasno i u prostom i pisničkom slogu; ništo je pečatano, ali većom stranom leži jošte u rukopisu u nikoga gosp. u Korčuli.

Drugo misto na ovomo otoku jest *Blato*, bogato selo sa blizu 3000 stanovnikah. —

Mlit (Meleda), otok kamenit sa 1000 stanovnikah, koji govore jako pokvarenim hervatskim jezikom. Glavno misto otoka jest *Babino polje*.

Kaločep, *Lopud*, *Šipan*, tri otoka s' lipim vinogradima i maslinama.

Kotorska Pridstava.

Glavni grad *Kotor*, koi je s' okolicom svojom bio slobodan jednom pod žaštitom serbskih carevah, jednom ugarskih kraljevah, a najzad se dao mletačkoj skupovladi pod osobitim ugovorima i sloboštinam. Leži na kraj krasnog' zaliva na podnožju Lovćena planine. Kotor ima priko 2000 stanovnikah, koji se bave mornarstvom i tergovinom. Ovdi stoluje biskup katoličkog' obreda, ima pridstavu, sud karnogradjanski i pokrajinski. Znamenita je stolna cerkva s' kapelom sv. Trifuna.

Novi, tverdjava koju sagradi Tverlko kralj bosanski; u vrime turskih ratovanjah sa Ugrima, jedna od pervih tverdjavah.

Budva, gradić na morskome zalivu, s' dobrom lukom, tira dobru tergovinu.

Perast, *Dobrota*, *Risan*, krasna su i divnoga pogleda mista, na čarobnome Kotorskom zalivu, koja tiraju veliku tergovinu po moru.

POGLAVJE VII.

Pismotvori XV. i XVI. vika.

Pričice.

I.

Ako te bude kad tkogodir pohvalit,
Spomen' se, jere tad tvoj sudac imaš bit.
I veće hlěj sebi neg druziem vjerovat,
Jer što je u tebi, najbolje môš sàm znat.

II.

Imò bi nauk svak od mrava uzeli,
Kî lěti kupi, pak o čem će živjeti.

III.

Ne dàrži na svili priateljstvo druga stvar,
Negli har primiti i učinit drugu har.

IV.

Na tance ljuvene i pjesne ne hodi,
Jer rastu zelene travice pri vodi.

V.

Ne samo ubog jes, kî blaga ne ima,
Nu vele, kî pienez' hotil bi da ima.

VI.

Putnici stanova' zadosta imaju,
Nu malo tuj nova prietelja stecaju.

VII.

Čovjek kî od sebe ne čini spomene,
Kako hoć' od tebe da se kad spomène?

VIII.

Na svjetu veće dan' stvorila je višnja čès,
Što nij' bilo u jedan, u drugi neka jes.

IX.

Staro ulje i vino dobre su dvie stvari,
Nu priatelj nad ino najbolji jes stari.

N. DEMETRIĆ.

Otok Svetoga Andrie.

Stant'te zvjeri, stan'te tice
I ostali Boži stvore,
Navlaš ribe pliskavice,
Kê plovete sinje more.
Tužbu moju i nevolju
Da čujete i bolesni
. . . .
Obrah dvore za pokoru,
Gdě nije čuti razgovara,
Da se s' draziem razgovoru
U pučini sinja mora.
Za polače obrah spile,
Gdě su stěne i litice,
Gdě su hridi i gomile,
Kuda laze gušterice.
Gdě pitome nije zeleni
. . . .
. . . .
Srjed gomile kamenite
Samo rastu do dva busa
Od travice zlamenite,
Kâ se zove medna rusa.
To su moji slavni stani,
Tetivika gdě se plete,
I gdě càrni s' mora vrani
Oko mene svuda lete.

Garličice nije čuti
    Oko mene ni golubka,
    Zać ga sokò podlabuti,
    Kak ga čuje da zaguka.
I tičice nij' čut ine,
    Er kad pridje k' meni koja,
    Od sokola taj pogine,
    I ostavi perja svoja.
Još nij' čuti ni za želju,
    Da u prolitje slavić poje,
    . . . .
Nu galebak dodje bili,
    Ter lupare kljunom para,
    Na markjenti pak se krili,
    Kako da me razgovara.
Drača mi je za ružicu,
    A koštrana za tratorak,
    I kopriva za ljubicu,
    Za naranču suh javorak!
Lovor mi je za lemune,
    Troskot mi je za bosiljak,
    A česvina za četrune,
    Koja smeće zelen listak!
Navlaš lěti na vrućini
    Gorko sunce kad sve spraši,
    Jer nij' cvjetka ni zeleni,
    Dokle daždič zemlju skvasi.
Do korenka jer sve sahne;
    Još je tuga vele hudna,
    Da dušica tuj izdahne,
    Gdě se pije voda mutna
    . . . .

Nu kad pridje primalětje,
Ter zemljicu daždič skvasi,
Sva zelenja i svo cvjetje,
Svo iz zemlje nadvor lazi.
I opet se sve objavi,
Priko lěta što prisiše,
Ter se moj duh oporavi,
Divje cvjetje gdě miriše.
Oštra zima kad li pride,
Ter se nadne sinje more,
Valovi se svuda vide
Po pučini kako gore.
Ter su tuge, ter su jadi,
Gdě od *Oštra* i *Garbina*,
Kad se more s' krajem svadi,
Vali jašu do varh stina'.
. . . .
Još je tuga i nevolja,
Munja oči gdě zablěšti,
I sve trepti do vàrh školja,
Kad zagàrmi i zatrješti.
Još je něka huda mraka,
I boljesni i tužice,
Gdě otisnu iz oblaka'
Nad pučinom piavice!
Ter se more ognjem stvori,
I s' valonim zakàrvavi,
Kako pako ter sve gori
Put otoka kad se pravi.
Nu ja tada Boga molju,
I u zvonce něko zvonim,
Ter tu tuga i nevolju
Ja od sebe tako gonim.

VETRANIĆ ČAVČIĆ.

a). Lipi perivoj.

Sagradih jedan lip u polju perivoj,
U koi nasadih od dubja svaki broj,
Učiniv' na srjedi hladenac jedan lip,
Da bude polivav' goit ga svaki hip;
Voće mi uzraste, i mio plod učini,
Kî lugu svu moju svôm časti zamini.
Ja, kî bih gospodar, ne htěh ga ticati,
Gojeć se tako njim, očima gledati;
A jedan tudjinin pak dodje, kî meni
Porazi, i obra taj vas plod žudjeni.

---

b). Várh sreće.

Gledaj srećo, moga jada!
Ja većekrat bih u boju,
Nu vîk tako zledno u znoju
Ne ostah ranjen, kako sada.
Veće puta' putujući,
Ih po daždu u zloj snazi,
Nu nigda me dаž ne skvasi,
Kako sada doma idući.
Veće rjeka' pješ prigazih,
I zla nejmah u taj vas rok,
A sad što htih mao prit potok,
Na zlu mjestu zlo se upazih.
Mnogo trava brah godišta'
Konju mômu po livadi
Tudjer, gdi se drača sadi,
I nigdar mi ne bî ništa.

A sad svjesli s' někom slipom,
Ubrat hteći jedan cvit ja,
Skrovno iz kruga zla me zmija
Peči u sàrce zlim nalipom.

Ja idjah kako dobri taj drug,
Kî ne sumnji nigdje, gdi je,
A ne scjenjah, da se zmije
Pod cvjetjem viju u krug.

I prije palih morske smeće,
I vîk pàrs me ne poboli;
A sad što me mao val poli,
Stuži mi se prem od veće.

Bez potrebe, i u potrebi,
Ja većekrat bez zazora
Plivah strašna čudna mora,
I vîk sàrcu zled mi ne bì.

A sad što se, čudne stvari!
U jedan lokanj spustih malo,
U ruke mi veomi zalo,
I u noge gàrč udari.

Igrah mnokrat ja s' vilami
U pustoši vitieh gora'
I u tem ne čuh vîk umora,
Jak taj mramor tvàrdi kami.

A što sad mal' s' jednom stoje'
Skoknuh, tak me stavi u smeću,
Da za vele dana' neću
Čut u meni snage moje.

Mnogo voda' pih po sviti
Mutnih, i zdrav vazda jur bih,
A što bistre sad se napih,
Za sàrce me zlo uhiti.

Mnokrat mene žedja zani,
Lěti loveć proć dalečе,
Nu me ovako vîk ne upeče
Taj privrući zrak sunčani.
Patih muke, trude, i jade
I prije u nèke dobre mê dni;
Nu vîk jaoh tužnu meni,
Trudnii ne ostah, nego sade.
Mnokrat ruse brah kraj vode,
I ne bì mi zlo nikade,
I što utàrgnuh jednu sade,
Zlo mi drača dlan probode.
Za toj vele mnogiš satvar
U mao jedan čas stvori se,
Kâ pak, vjeruj, ne zgodi se
Na čoeči život nigdar.
Čudne ti si srećo ćùdi,
Čoeka gladiš dugo vrime,
A pak ga u čas jedan zlime
Jadom tvoja zled utrudi!
Něgda stoje kola tvoja
Pravo, a něgda doli sàrte,
Lě se u okolo vazda vàrte
U neredu bez pokoja.
Sad si blaga, sad sàrdita,
Sad u ledu, sad u cvitju,
Nekrepka si u tvom bitju;
I u svem vazda promjenita.
Puziva su i plaziva
Tvâ blaženstva, puna smeće!
Zato se uzdat neću veće
U obećanja tvâ laživa.

---

c). Pokoj.

Već ne vjeruj taštoj làži,
Privarena dušo moja!
Ni u čem ne mož' nać pokoja,
Da se želja tvâ utaži.
Tak te vrjednu htio stvoriti
Bog, da umàrla nědna satvar
Ne može ti jur nikadar,
Duhu želju samiriti.
Štogod misli tvê ikadar
Pomisliše, sve imiše,
I tvîm očim nědnu satvar
Ne zabranih, kû želiše.
Robje, konje, sluge, blago,
Uživaše želje tvoje,
I kamenje ono, koje
Na sem svjetu tač je drago.
Svitom svile svake nosi,
Jede u srebru i u zlatu,
I u tem nědnu dobru platu,
Misli željnoj tvôj ne isprosi.
Nu sad, pokli kroz svjes sveti
Znat mi od stvari' dà istina,
Da 'e sve izpraznos' i taština,
I čemeran trud pameti;
Dušo moja, rjeti mogu,
Išti, išti svudi, gdě ćeš,
Nigdi mira najti nećeš,
Nego u samom jednom Bogu.
Svaka na svjet' stvar dodije,
Kûgodir se čoek činit stavi!
Nego samo zrak ljubavi
Božie, kojoj svàrhe nije.

D. RANJINA.

a). Nenavidos noći.

Sjen danu protivna svud je mrak pustila,
I děla sva divna od svita sakrila.
I càrni oblaci k' tomu se združiše,
Da nam se još zraci od zvjezda' sakriše.
Ter mi se němo sad i slěpo sve čini,
Kada već neg' nikad pod zemljom sunce ckni.
I tko sad počiva, mene je dalek taj,
Mene trud snebiva, i boles, i gork vaj,
Misli me zle more, zdajuć mi žestok boj,
Niću ja do zore sadružit moć pokoj.
Ni sdružit slatka sna; bježi već o noći,
Nakazni pritamna, lupeška pomoći!
Ti tužnim nesreće u zabit ne stavljaš,
Neg' tuge najveće, i nemir ponavljaš.
Otidi lěnico, jer kàrtiš sve zaman,
Počinju već ptice pojući budit dan.
Zora se pripravlja, da starca ostavi,
I ures postavlja na svoj hip gizdavi.
Svjetlosti! pospješi, ovu tmu oždeni,
Neka se utěši grozni plač u meni.
Jer mi će način dat, viděti drugu vil',
Tkoja će izvidat pozorom vas moj cvil.

b). U smert ljube.

Slavju, koi s' milim pjesni'
Glasiš, da je svàrha zime,
I da veće pride vrime
Od veselja i ljubesni;
Spivaš, jer led hudi prodje,
Ki neredno sve haraše,
A žudjeni dni postaše,
Gdi prolitje drago dodje.

Svitu kripos novu davà
Zlato sunce, muči more,
Stěču novo bilje gore,
Polja travu, cvjetje trava.

Sad živuće sve stvorenje,
Ljubav ćuti u radosti,
Ter uzbjesni od sladosti
Gorko dubje i kamenje.

Ali ona, kû obljubi,
Duša moja tvàrdo stoi,
Tvàrdu studen sama goi,
S' kôm ljuvena sila gubi.

Ti si mnokrat biljišući,
Ustavil se s' tvojom drugom,
Čujuš' mene smućen tugom,
Tužbe moje slišajući.

Nije, da bì u kôj scjeni
Tužba moja, neg' sva gine,
Žestočie gvoždja i stine
Nje su pàrsi protiv meni.

Venem, ginem, kopnim, sahnem,
Nigdi lika ne nahodim;
Ter sva pusta mjesta ohodim,
Da se izlužu, da odahnem.

Vil' proć meni stoi gnjivna,
Neće govor moj, da čuje,
Neg' sve uši zatiskuje,
I odvraća lica divna.

Zatoj tako vik čés prika
Tvoga mira ne prikrati,
Tako t' dano pripivati,
S' tvojom dragom tač do vika.

Ti za milos k' njoj poleti,
Ter običaj tvû slědeći,
Jasnim glasom žubereći
Hti joj rječi ove rjeti:

Jedan, koga zamamiše
Tvoje dike, mira neima,
Nikad neda sna očima,
Vazda plače i uzdiše.

Bdeć u tuzi noći traje,
U žalosti dni provodi,
Dalek ljudske družbe hodi,
Svoje boli naricaje:

I u svaku rič, kû reče,
Svedj otajni uvjet něki
Spomenuje, kî zloreki
Smete hinac, i poreče.

Jur za jadnje strile svoje,
Smàrt pohita, da ga rani,
A on sili toj se brani,
Nazivajuć ime tvoje.

Zać imena slados tvoga,
Toliku mu kripos dava,
Da se moći odàrvava,
Tač poraza usiona.

Lě ga život veće màrzî,
Gdi ne može tàrpjet truda,
I pustit će, da smàrt huda
Podere mu duh iz pàrsi.

Nije dosti, da pogine
U najlěpšu svoju mlados,
Pokaži mu licem rados,
I odždeni smàrtne tmine.

U ljubavi sve sad gori,
Razbludno je primalětje,
Svud je rados, niče cvjetje,
I topi se sneg na gori.

I ti reci, da u vrućini
On uzdàsi led raztopi,
Kî ti sàrce sve priklopi,
Ter ljuveni plamen primi.

A nebudi tač nemila,
Na njega se već ne gnjivaj,
Od mladosti dni uživaj,
Koje bježe kako strila.

Ter kad sve toj dogovoriš,
Milos pitaj slavju mili,
Jer me ote smàrtnoj sili,
Ako milos kû izdvoriš.

Jaoh što mislim? što li činim?
Zaman pomoć svud vapiem;
Po pàržini morskoj siem,
Vjetar obteć mrižom scinim.

D. ZLATARIĆ.

Kresnica.

Trudnom svietu noć na lice
Vàrgla biše sienu blidu,
Da od ljubezni polajnice
Na svoj tančac sviezde izidu.

Ja ljubicu kod nje dvora
U zabitnoj čekah strani,
Kad nje u miesto, s' gar s' prozora
Bi mi dodan list pisani.

Mrem od želje za prie znati,
Što mi piše má jedina:
Nu môj želji svahu imati
Nenavidna brani tmina.

Nie pomoći: iza gorah
Jasni miesec još neizteče:
Svieće rajskih od prostarah,
Zviezde, su mi predaleče;

A želja me nuka i blazni
Tak, da skrovna draga slova
Proštio bi bez bojazni
Na plamenu od trieskovah.

Aii u cvielju, i u travi
Sriećnom sgodom meni tada
Krilata se zvierca objavi,
Spred zlatjena, svietla ozada:

Ulovih ju, i nad svime
Taj lov dàržah dražji od zlata;
Ter njim svietlit nauči me
Moja ljubav domišljata.

K pismu ju prinieh, i po njemu
Pomno vodeć plam krilati,
Na tom zraku živućemu
Sve razvidieh, što htjah znati.

Ah! da ti je uviek hvala,
O svietnjače pregizdavi,
Od livadah zviezdo mala,
Drobna iskro od ljubavi.

Nemogu te neg hvaliti,
Liepa zvierce, hàrnom piesni,
Čim dostoja pomoć biti
Nepokojno moj' ljubezni.

Urešenje nepriprosto
Ti si od lieta po naravi ,
Dielak sunca, za njim osto
Za razgovor cvietju i travi.
Pred tvim zlatom zlato krije,
I sobom se zlato srámi:
Tvoj plam zlatni u tebi je,
Ko u pàrstenu dragi kami.
Od zemlje si ti zenica,
Dan, ki leti simo i tamo;
Slika mudrieh divojčicah,
Ké se u noći kažu samo.
Sve kušala cić dobrote
Dragu radost, zvierce draga,
Mednom rosom doilo te
Milo nebo, zemlja blaga. GJORGJIĆ.

Osman.

(Pievanje IX. 11—61.)

Sadàržaj. Sokolica, vitežkinja turska, pobivši se u bitki kod Niestera (g. 1621) sa Krunoslavom, vitežkinjom poljačkom, plieni neprestano poljačke krajine. — U Varšavi slavi se god odàržane ove pobiede nad Turci: junaci idu na lov, a gospodje na ples i pievanje kraj rieke Visle. Sokolica i njezine druge zateku gospodje u plesu, i ugrabe svaka po jednu, ter ih odnesu u gustu dubrawu k' jezeru.

Bieše u svàrsi Kolovoza
Jur počela jesen plodna,
Kad zadažde s' grozdnieh loza'
Ruina i zlatna pitja ugodna.

Prem osvanù dan čestiti,
    Koga viečna bit će slava,
    Dan veseli od dobiti
    Kraljevića Vladislava,
U kî bez broja i bez kraja
    Vojsku on razbi, i zatierà
    Iztočnoga ljuta zmaja
    Lanjsko lieto kraj Niestera.
K' poljskom' kralju na dan ovi
    Skupiše se sried Varšova
    Sve vojvode, svi knezovi
    I staroste od gradova',
Tere pokli tu u mnogu
    Bogoljubstu u sve glase
    Najprie hvala višnjem' Bogu
    U presvetoj càrkvi dà se,
U razlike svak načine
    Sa svom se opet moći slavi,
    Da spomena nad sve ine
    Sriećnoga se dana slavi.
Mlad kraljević i po izboru
    S' njim gospoda ina tada
    Podranili biehu u zoru
    Lov loviti izvan grada.
On razlike tiereć zvieri
    Hotiè ukazat sviem očito,
    Kako s' vojskom cara tieri
    Uudan isti priednje lîto.
Pod bogatiem' uodiećami
    Od càrljena sja grimiza,
    Gdie se biser i drag kami
    Vàrh pošvena zlata iznizà.

Na pásu mu 'e mač zlatjeni,
Vàrh glave mu trepti perje,
A pod njime konj ognjeni
Lakši i bàrži neg siver je.

Taki 'e vidiet bog sunčani
I u oružju i u obrazu,
Kad zvieri iskat i on podrani
Po nebeskom sviellom pásu.

Brat Kazimir, stopàrv koma
Lice zlatni mah celiva,
I on na konju ognjenomu
Zlatno odieven uzanj siva.

U iztoku od mladosti
Zora od slave još mu izteče,
A od hrabrenstva i od krieposti
Stere zràke na daleče.

Stiepan mladji brat uz njega
Kaže iztakmit dielim ime
Bàrži od pláma, bielji od sniega
Igra urešen konj pod njime.

Jezde i svietla bratja ina
Kod slavnoga Vladislava,
I od oružja i od haljina
Zamierna je sviem naprava.

Liepi i mladi kraljevići
Na njegovieh zracih sjaju,
Jakno sivi sokolići,
Kad se u sunce zagledaju.

Vojevode, knezi i bani
Pred njim redom jezde u dici,
Odieveni i oružani
Plemenito svikolici.

Plemenita družba ova
S' dobitnikom turskieh sila'
Na odlučena miesta od lova
Ovako se 'e uputila',

A varšovske liepe i mlade
Sve gospodje pune dike
Izišle su vàrh livade
Pokraj bistre Visle rike.

Tih se lančac medju njimi
Ta zameće u ljuvezni,
U kom glasim medenimi
Kliknuše ove sladke piesni:

„O čestiti i hrabreni
Kraljeviću Vladislave,
Svak je veseo u spomeni
Nedobitne tvoje slave!

Ti, o sivi naš sokole,
U mladjahna tvoja lieta
Potlačio si Turke ohole,
I dobio cara kleta.

S' tebe obranu svú primila
Kraljevina 'e naša svudi,
S' tebe se opet se razgojila
U pokoju, ki svak žudi.

Svud težaku zemlja blaga
S' tebe obilne vratja plode,
S' tebe obtieče miesta draga
Méd iz dubja, mlieko iz vode.

S' tebe veseo krotka stada
Pod sviróku pastir pase,
S' tebe putnik miran sada
Grede pojuć u sve glase.

Konj, koi se biesan jahà,
S' napuhanjem' nozdram' prie
Hàrzà, pienì, oganj pahà,
Vihar vidiet bì svudie,
Blag i krotak zelén milu
Na livadah sad uživa,
Tere bojnu ljutu silu
Na ljuvenoj promienjiva.
Skladni puci, mirna sela,
Travna polja, doba ugodna,
Rojne pćele, stada ciela,
Žitne njive, dubja plodna.
Razvedren je vsak u licu,
Glasi ti ovo svi govore:
Veće liepu vierenicu
Na ćaćkove vodi dvore.
Kraljeviću, sve je spravno,
Neckni veće pir veseli;
U unucieh ime slavno
Ponoviti naš kralj želi.
Noviem' zracim čin' da obtieču
Ova naša miesta i dalja,
I radjaju se i iztieču
Sunca od sunac', kralji od kralja'."
Ušlo na čás dana blaga
Tanac vode sej gospoje,
I ovako se piesan draga
Vladislavu slavnom' poje:
Eto smiona Sokolica
Iz dubrave guste izide
S' dvanaes bojnih dievojčica',
Ké je svudi sliedom slîde.

Jak lavica usried gora',
Kad pritisne glad je ljuti,
Na sve strane uši otvora
Oslušujuć, kud se puti,

Iz dubravah guslieh kada
Pastirske ona dipli čuje,
Sudeć da tu pásu stada,
Veseli se i raduje;

I misleći, da bàrzo ima
Na volju se nasititi,
K' onoj strani put uzima,
Leteć u tiek strielovititi:

Zatočnica tako ohola
Na začinke sladke i mile,
Kiem' se biehu posried kola
Liepe gospoje oglasile,

Vapie: „Evo plemenite
Srieće, evo liepa pliena;
Tec'te, o druge mé, tecite
Na bogatstva neizrečena.

Slied' me svaka, svaka osvieti
Sebe, cara, tursku vieru,
Spomenjujuć u pameti
Lanjsku dobit i potieru."

Dobro ovoga nedoreče
Mogorkinja dikla vàrla,
A tište se i zatieče
Na bàrzomu konju hàrla.

Lete za njom, a neteku,
I nje drúgo nagle i hitre,
I plien željni da prie steku,
Bàrziem' konjim stižu vitre,

Ter u način poplavice,
Ká s' obilnieh vodah riekom
Plaho se oreć niz litice
Sve što sriela nosi liekom,
Nieka za pram rudi od kosi',
A za ruha nieka sviona,
Za ruku ova onu nosi,
Za pás zlatni ovu ona.
Preko noćne lako tmine
Sried divjači vuku prîke
Vukovi ovce u načine
Nemilosne i razlike.
Bojne dikle bárže od striele
Tekuć poljem u pospiehu
S' draziem plienom sve vesele
Odmakle se dalek biehu,
Kad gospodje ugrabljene,
Budući se osviestile,
Sve u glase sjedinjene
Tuže!, ciče!, plaču i cvile.
Nieka ćaćka draga svoga
Nieka bratju milu, a nika
Uzdišući ljubljenoga
Zove u pomoć vierenika.
Još slobode sladke cióa
Népresłaju sa svom moći
Vapit slavna kraljevića,
Da ih otet bude doći.
Ali se od njih svieh zamani
Ciče, plače i tuguje,
U zaklonoj ako strani
Ni'e nikoga, da ih čuje.

Gàrm ih spleten, dubje često
Gustim gajem jur obstriè,
Pače kiljem' hvojam' miesto
Nebesom ih istim krie.

I. GUNDULIĆ.

Kristiada.

(Pievanje III. 65—111.)

Sin božji iztieravši tàrgovce iz càrkve Jerusolimske i povrativši se opet k' učenikom, tumači veličanstvene slike ove càrkve.

Čim liepote drage toli
Nagliem okom svaki kupi,
Ćaćka božji sin domoli,
I nenadan k' njim' pristupi;
Reče: vidim, gdi càrkva ova,
Kê slavite gradju oholu
Od osvètnieh vitezova'
Strêna pada na tlé dolu.
Jak visoka jela vita,
Kû skoriepi i pohara
Poplavica strahovita,
Ali plasieh množ vihara',
Nje će ljepos uzvišena
U ništa se sva skončati,
I vàrh stiene ciela stiena
Za spomenu ne će ostati;
O solimski grade hudi,
Kî proroke svete ubijaš,
I poslane s' neba ljudi
Stienam goniš i pobijaš;

I tebi se s' gora priete
Zle pogube i porazi —
Od pravedne božje osvète,
Kâ vàrh zlobnieh glavah slazi.

Kolikrat sam ja požudu
Veliku imao, i hotienje,
Sjediniti, a zaludu
Razpàršeno tvôe rodjenje;

Ja htieh skupit tvôe sinove,
Kako ptica, kâ ljubljene
Pod svâ krila ptiće zove,
A ti ne htiè slušat mene;

Cieća tvoje oholosti,
Jer si Bogu tvom' neharan,
Ne do dugo imaš pasti —
Kàrvav, spàržen, satren, s'haran.

Nevidiš li, gdi od sada
Slava pàrve tvoje sreće
Prem očito gre nazada,
Ni si uslišen s' neba veće;

Bog u druge svieta strane
Svetilišta svâ prenosi,
Druge obira on gradjane
Čast zavietnu od kieh prosi;

On će uviete sklopit s' njimi
Kî se razvàrć' vieku ne će,
A vlast tvoja, kû s' gor primì,
Na zahodu svom' je veće. —

Kako svàrši sej besiede,
Izdieljane u kamenu
Čudne slike kazat' siedè,
Liepu ruke svê spomenu;

Biehu od pàrvieh to šes dana'
    Slavna diela i čestita,
    Kad uzraste sazidana,
    Neizmierna gradja od svîta;
Gledaše se jošter òdi,
    Ne bez miere, i bez reda,
    Što se u staro vrieme sgodi,
    I sve bitje parvieh dieda';
Nu se obličje, i prilika,
    Kao zabrani zakon stari,
    Nevidjaše, ni od čovîka
    Ni od živuće druge stvari;
Pisma otajna i visoka
    Sve kazahu, kâ nitkore
    Ni od znanac', ni od proroka'
    Do to doba znat' ne more;
Ali porod božanstveni,
    Viečno znanje s' kiem pribiva,
    Kô u zàrcalu bez zasieni,
    Dragoj družbi sve odkriva.
Gledaše se, gdi kralj viečni
    Pun neizmierna svietla uresa,
    Stvara u način neizrečni
    Zemlju, vode i nebesa;
Voda od neba ne razdiona,
    Zemlja od vode prazna staše,
    A vàrh ponora usiona
    Kruta tamnos kraljevaš;
Kad vlas Božje veličine
    Stvori svietlost, i dan bieli,
    S' kiem on' čas càrne tmine
    I mučeću noć razdieli.

Gledaše se sa svieh strana'
Stvoritelja svoga okolo
Od letuštieh od dvorana'
Neizbrojeno letiet kolo;

Kolo pàrve stvor svietlosti
S' neizrečenom gdi ljubavi
U veselju, i u radosti
Svoga stvorca hvali, i slavi.

Čim Angjeli s' dvorbom slîde,
On stavljaše po načinu
U svoj ures rajski zide
I nebesku svû krekčinu.

Vidjaše se po tom toga,
Gdi od vodah bieše dio
Sred prostara nebeskoga
Nad krepčinu postavio,

A gdi druziem zapovida
Kieh saziva sinje móre,
Bez kàrzmanja da ureda
Obkruženu zemlju otvore.

Bieše vidiet vlažne vale,
Suhu zemlju gdi su obstàrli,
Ter na krajne teku žale
Ovdi mirni, ovdi hàrli.

Još ne biahu valovite
Tad poznali plahe piene
Kitni bori, jele vite
U pučinu prinešene;

Morska polja i širine
Blazi vietri gospodjahu,
Bez poraza, bez vàrline
Milostivo kî pàršahu.

Jedva móre zemlju povì,
A kamenjem opasane
Silne gore i briegovi
Izrastieše po sve strane;
Ostajahu pod njim tiesne,
I nizoke svud prodoli,
I ravnine još ne uresne
I široci lûzi goli:
Kad se zemlja s' mnogom slavom
Plodna ukazà, i zelena,
Zračna cvietjem, kitna travom
Gostiem dubjem narešena.
Svaka voćka svomu bitju
Sličan i liep plod otvora.
U gizdavom premalitju
Veseli se polje i gora.
Puno dike i lieposti
Videć Višnji svako veće,
Božanstvenom svôm kriposti
Stvori žarke dvie svieće,
Dvie žarke svieće, koje
Rednom skladnim i jednacim
Nebo rese. zemlju goje
Goruštiema svojim' zracim'.
Sunce, svieća poglavita
Biela dana kralj izbrani
Vàrteći se oko svîta
U zlatnieh se kolieh bani.
Sad vitorog, obó sada
Jasni miesec sunce mieni,
Noćno vrieme koji vlada
I veseli mukle sieni;

Njega okolo, pune gizde
Liepim redom, a bez broja
Sjaju odasvud silne zvîzde,
Ruse od višnjieh perivoja'.

Vidjahu se ribe nieme,
Gdi po polju morskom pliju,
I gdi kudam izvitieme
Valovite piene biju;

Nebeskome gdi širinom
Ptice krila svâ prostiru,
I nad zemljom i pučinom
Strielovite svud udiru.

Ne daleče, mirna stada
Gledaju se s čudnom slasti,
Sred ravnine i livada'
Meku travu skupno pasti.

Vidio bi zvieri vàrle,
I one, kê se po tlé viju,
Kao da bàrziem tekom hàrle,
U planinu da se skriju.

Iz oblaka svietla i biela
Rajska gospod, kad ih stvori,
Cinjaše se vedra čela
Da ove rieči njim' govori:

„O stvorenje drago moje!
U veselju svi rastite
Vàrstu i plemen svaki svoje
Vàrhu zemlje uzmnožite."

Najposlie cârna od kala
Čoviek stvoren stà na svieti,
Nad stvorenja sva ostala
Čestit blagom od pameti.

Rajskiem suncem vàs obkružen
Vidjaše se kralj od nebi
Kripostima sviem sadružen
Duh mu davat sličan sebi.

JUNIO PALMOTIĆ.

Ban Zrinović u Sigetu.

(l. 1567)

Suleman se razbolio biše
U bielu gradu Carigradu.
Pitaju ga Paše i Veziri:
Što je tebi Care Gospodare!
Koja ti je bolovat nevolja?
Ali ti je starost dodijala?
Ali junak Zrinović Nikola
Devet godin s' tobom bojak bijuć?
Odgovara Care Sulemane:
Prodjte me se Paše i Veziri!
Nije meni starost dodijala;
Već nevierni Zrinović Nikola.
Koi razbi Ali Pašu moga
Pod Sigetom, on se nebiclio!
Ter izsieče svu vojsku njegovu,
I porobi Bosnu do Fojnice.
Sada neima većega junaka
U Turčina ni u Kaurina.
Ni žešćega meni dušmanina
Od Nikole Zrinovića Bana.
Nit ću živit, ni veseo biti,
Dok nesmaknem dušmanina moga
Zrinovića Bana Horvatskoga,
Koi mi je puno dodijao.

Pak dozivlje Sokolović Pašu
Ter je njemu Care besiedio:
Amet Paša vierna slugo naša!
Kupi vojsku štogod veću moreš.
Da idjemo Siget uzimati
U liepoj zemlji Ungariji.
Koga mi je bábo uzimao;
Al ga nije osvojit mogao.
Ako nami Bog i srieća dade,
Ter mi sada njega osvojimo,
Nikolu Bana pogubimo,
Bit ćeš Vezir od svih Pašah mojih.
Kad je Paša njega razumio;
Silenu je vojsku sakupio
Sto hiljadah po izbor konjikah,
Piešadie ni broja se nezna.
Ode vojska do Sigeta grada,
I prid njome Care Sulemane.
Gleda' ga je Zrinoviću Bane,
Gledao je, ter je besiedio:
Mili Bože na daru ti hvala!
Kad dočeka i ovoga danka.
Da ja vidih ovliko junakah
Pohoditi Zrinovića Bana.
Što sam Bože od tebe prosio,
Sada vidim, da sam izprosio.
Blagoslovi svietlu sablju moju,
Da osvetim svetu vieru tvoju.
Tri hiljade, već neimam vojnikah;
A brez broja na polju Turakah.
Al s' pomoćju Boga velikoga,
Pridobit ću dušmanina moga.

Pak je svojoj vojsci besidio:
    Poslušajte mila bratjo moja!
    Evo nu nas Turska sila dodje,
    I prid njome Care Sulemane.

Spomente se, da jeste Ungarci
    Malo nas je; ali smo junaci.
    Svaki udri na deset Turakah,
    Sam Zrinović hoće na dvadeset.

Ako l' se je približalo vrime,
    Da mi našu kàrvcu prolijemo
    Braneć svetu vieru Isusovu,
    I svietlu krunu Cesarovu:

Umrit ćemo kano mučenici
    Od slavnoga naroda vojnici.
    Z golim sabljam' u desnici ruci;
    Al' će platit i nevierni Turci.

Pak naperi tanena viešala,
    Na bedenu od biela grada,
    Ter je družbi svojoj besidio:
    Poslušajte moji vitezovi!

Ako bi se koi junak naša',
    Ter spomene: *da se predademo.*
    Stavit' ću ga na viešala tanka,
    Da bi bila ista moja majka.

Ako bi me pogubili Turci,
    Ili ljute rane dopadnule,
    Slušat ćete mojega netjaka
    Baš od mene boljega junaka.

Vi imate praha i olova,
    I zaire za tri godinice.
    Branite se, ne izdajite se
    Živi Turkom ne pridajite se!

Ako stari Siget izgubite,
U novi se opet zatvorite.
Ako li bi novi izgubili,
Bježat ćete u kasteo tvàrdi.
Istom Bane tako govoreći,
I delije svoje slobodeći,
Potrese se Siget grade bieli
Od Carevih silnih lumbaradah.
Bijo ga je tri nedielje danah;
Pak učini juriš od mejdana:
Al se brani Zrinoviću Bane,
Ljute Turkom zadavaše rane,
Evo pobre golome žalosti!
Turci žestok lagum užegoše,
Po' Sigeta u lagum digoše.
Ter na Siget juriš učiniše.
Al je sieku delie Ungarci
Zrinovića po izbor junaci.
Koliko je u godini danah,
Ban Zrinović odsieče glavah.
I pogubi dva zmaja ognjena
Bulvi Pašu od Macedonie,
Tiluf Pašu od Bagdata grada;
Ali stari Siget izgubiše,
U novi se opet zatvoriše.
Ladna voda oko' grada bieše;
Al je zemlje Turci napuniše.
Za tu vodu neznade se ladnu;
Jer je bàrzo Turci presušiše.
Namiestiše ognjene topove,
Novi Siget biju brez prestanka.
Pak na njega juriš činjahu
Od zorice ter do màrkle noćce.

Mnogo danah i puno nedieljah
Siget biše i nanj' udaraše.
Ungarci se Turkom nepredaju;
Već jih sieku, nigda neprestaju.

Tu pogibe silenih Turakah
Oko' trijest i veće hiljadah;
Al i vojska Zrinovića Bana
Tad izgibe, malo i ostade.

Ostade mu šest stotin vojnikah,
Ungaracah na glasu junakah.
Kad to vidi Zrinović Nikola,
Zatvori se u kasteo tvàrdi.

Suleman mu bielu knjigu piše:
Zrinovićn krilo Cesarovo!
Nemoj ludo izgubiti glave,
Već otvori vrata od kastela.

Njemu Bane knjigu odpisuje:
Vira moja Sulemane Care!
Dok je meni na ramenu glava,
Neću tebi otvoriti vrata.

Imam dosta praha i olova,
I zaire što je od potriebe.
Medju to će dobra pomoć doći
Od Cesara Maksimiliana.

Kada ga je Care razumio,
Od jada se biše razbolio,
Pak dozivlje Sokolović Pašu,
Ter je njemu Care besidio:

Amet Paša desno krilo moje!
Ako meni sudnji danak dodje:
Postavi me na kočije bàrze,
Ter me vozi k bielu Carigradu.

Ukopaj me vierna slugo moja
Gdieno devet Carah ukopano.
Gdieno barjak svetca Muhameda,
I Feredža Azreta Alije.
To izusti, a dušicu pusti
Na kriocu Sokolović Paše.
Da od vojske i ne znade niko
Pod Sigetom, pod bielim gradom.
Sieče Paša Careve dvorjane,
I Mojsiju njegova liekara:
Da zataji smàrtcu gospodara
Sulemana Cara silenoga.
Meće njega u kočije bàrze,
Ter ga vozi k bielu Carigradu
Liepo ga je Paša ukopao,
Gdieno devet Carah ukopano.
Gdieno barjak svetca Muhameda,
I Feredža Azrete Alije.
Obnoć podje, obnoć opet dodje:
Da od vojske niko neznadiše.
Kad li podje pod Siget u vojsku,
Pusti Paša po vojsci telare:
Da telare od jutra do mraka,
I od mraka do biela danka.
Zapovieda Care Sulemane:
Da kasteo tvàrdi osvojimo;
Ako li ga osvojit nećemo,
Žive će nas mećat u topove,
I s nami će njega uzimati.
Kad to čuše Turci Janjičari,
Na kasteo tvàrdi udariše
Uzanj' tanke liestve prisloniše,
Ter kaštelu skaču na bedene.

Za petnajest i više danakah
    Neprestade juriš brez prislanka;
    Ali svoje pogubiše glave
    Jer ji sieku Ungarci delije.
A najveće Zrinoviću Bane;
    Ali mu je vojska izginula:
    Ostade mu dvista vitezovah;
    A pogibe četiri stotine.
Evo brate i gorje žalosti!
    Džabanu mu Turci upališe;
    Kad to vidi Zrinović Nikola,
    Družini je svojoj besidio:
Turci nami barut upališe,
    Svu zairu u lagum digoše.
    Od càrnoga praha pocàrnismo,
    Od živoga ognja izgorismo.
A neće nam dobra pomoć doći
    Od Cesara Maksimiliana.
    Obranit se Turkom nemožemo,
    Da vitežko dielo učinimo:
Otvorimo od kaštela vrata
    Ter na sablje dočekajmo Turke.
    Liepše nam je slavno poginuti,
    Nego živi upasti u Turke.
Gole će nas po vojsci voditi',
    Pak najposlie na miehe derati;
    Ali prija nego izginemo,
    Hod'te bratjo da se zagàrlimo.
Svi klekoše, ter se poljubiše,
    I za griehe svoje proplakaše.
    Nu' poslušaj pobratime dragi!
    Što učini Zrinoviću Bane.

Oblači se štogod liepše može
Metnu na se sa zlatom haljine,
I na glavu kapu kubašliju;
A za kapu šest perah od ždrala.

U žep meće sto zlatnih dukátah
Ter ovako upišao biše:
Ko ukopa Zrinovića Bana
Neka nosi sto zlatnih dukátah.

Pak otvori vrata od kaštela,
I povadi sablju od bedrice
Na kašteo Turci udariše;
Al pàrvinci glave pogubiše.

Jer ji sieče Zrinović Nikola,
I njegovi mladi vitezovi;
A kad Bana rane dopadoše,
Kleknu vitez na kolieno lievo.

U ruke se Turkom nepredaje;
Već jim ruse odsieca glave;
Al ga biše puška udarila,
U zlo miesto u čelo junačko.

Màrtav Bane càrnoj zemlji pade,
Zemlji pade, Bogu dušu dade.
Zrinoviću pokojna ti duša!
Ko će Turske odsiecati glave?

A. KAČIĆ.

Nenavidost.

Tkogod lasno sve vieruje
Što od šupljih ustah čuje,
Čelo nosi zato šuplje,
Da je tudjim lážma duplje.

Koje manje biva cîne,
Neg gdie Sove gniezdo čine;
Jer panjina nezna šuplja
Uzkratiti Sovi duplja;
A čovieku razum kaže,
Da se lážma nepodlaže.
Tko vàrtloglav nepostane,
Valja da mu na um pane,
Kad klapićat drugog čuje,
Da mu lahko nevieruje,
Jer tkogodi rad klapiće
Kad izmišlja i namiće,
I laž daje za istinu
Da obori drugog cînu.
Kad zlo indi drugog kaže
Valja mislit da on laže,
Doklegodi njem u oči
Od drugoga posviedoči.
Tko će indi càrnim zvati
Onog, koga lažac blati?
Psi na nebo obnoć laju,
Kao vuka da gledaju;
Al razumnog nenauče,
Da se nebo u tor vuče.
I dvonoge tako psine
Lâvu čine na visine.
Čoviek koj pravo čini,
Jasan stoji na visini;
Pak psi lajuć kazat rade
Puno manah da imade.
Ali čoviek od razloga
Vierovati neće toga;

Dali kako tko što làne,
Odmah njemu na um pane.
Da pakleni to pas laje,
Na onoga koi sjaje.
On pak', od kog zlo se veli,
Nek se smieje i veseli;
Sto ga tamni nenavidi,
Kad njegovu svietlost vidi,
Mrak od noći zlo neveli
Neg se suncu neveseli;
Tako tamni na tamnoga
Neće vikat druga svoga;
Dal svietloga kada vidi,
Da se taman sad nestidi,
Radi s' lažma zamazati,
I za tamnog pokazati.
To je blatnom od starine,
Da u blato drugog rine;
Da je manje neobičan,
Kad je drugi njemu sličan.
Al u sebi tko je zlato,
Što mu škodi tudje blato?
Drugdi njemu nenaudi
Neg kod tupih i kod ludi',
Kojima se može blato
Za priliepo dati zlato?
Nać se može tko obisan,
Lud, pomaman i nesvisan,
Da i na svog Boga viče,
I njega se psujuć tiče;
Al Bog zato nepogubi
Bogavanja, što sviet trubi.

Ni krieposan neizgubi
    Zato kriepost, koju ljubi,
Malovriedni što ga kudi,
    I zlo od njeg koje sudi.
Nenavidnim to je milo,
    Naopako činit dîlo;
Žive radé pokopati,
    A pokojne izkopati;
Onda žive kopat radé,
    Kad glas dobar njihov smrade,
A pokojne odkopaju,
    Kad za njima biesno laju.
Iskàrnjega kad tko rani,
    Nenavidost da nahrani
O krieposti on neradi,
    Dal se truje i osmradi.
Nit on po tom dielu sine,
    Dal svoj dobar glas ukino,
A pak oni jasno sine,
    Koga radi da ukine;
Jerbo ljudi to već znadu,
    Nit se varat u tom dadu,
Da se oni nenavide,
    Na visini koji side;
A oni je nenavidan,
    Tko je sobom malovrîdan;
Jer nad sobom drugog vidi
    I pod njim se biti stidi.

VID DOŠEN.

Rozalia kara san i zove zoru.

O lienčino gàrda, snu gluhi! noć prodje
A ti sàrca tvàrda, i gluha nedodjė.
A po zlu pošao, što nehtio, srio,
Kad nisi došao, nit me tiešit htio.
Nit mira imao, nit što ikad snio,
Nit kad zadriemao, nit što jesi, bio.
Nit perja vidio, nit za pokoj znao,
Nemir te slîdio, nepokoj te klao.
Neka ti se svako perce u tàrn stvori,
Ili nek te, kako tàrn, bode i mori.
Kamo noćit podješ, nek ti dračje beru,
I kad spavat podješ, š' njim postelju steru.
Mak ti nerodio, i ako ti rodi,
Led mu se zgodio, da sav po zlu hodi.
Neka ti ga svega gràd s' vietrom povali,
Nek ti još mraz njega u klicah opali.
Sve što čini spati sladko i duboko
Nehtielo ti dati, da zatvoriš oko.
Nek ti u glavi kuje nemir, nek ti buči,
Nek te tuga kljuje, i nepokoj muči.
Svako što imade glas, neka te smeta,
Ni driemat nedade, nakazo prokleta:
Nek te smeta buka, praska, vriska, jeka,
Skripnja, rika, tuka, lùpa, vika zvéka.
Sini zoro, sini: kad me bieži sanak,
Ti mi mrak izmîni vodeć bieli danak.
Tako ti sunašca i danka, o zoro!
Nemoj mi sàrdašca kinit, sini skoro.
Jeda te san tavni, da na ružah spava,
On moj zlotvor glavni jošter zadàržava?

Tako ti sunašca i danka o zoro!
    Nemoj mi sàrdašca kinit, sini skoro.
Jeda se odîvaš, i kitiš za gorom,
    Ili se umivaš rumenime morom?
Što mi se umivaš, liepa i čista?
    Što mi neprosivaš, o liepoto ista?
Tako ti sunašca i danka, o zoro,
    Nemoj mi sàrdašca kinit, sini skoro.
Ah, ustani gori, i za svietlost tanku,
    Jutàrnja otvori vratca malom danku.
Tako ti sunašca ótvori o zoro!
    Nemoj mi sàrdašca kinit, sini skoro.
Sini, zviezda, koja tebe naviešćiva,
    Danica te tvoja sivajuć poziva.
Tako ti sunašca, i Danice, zoro!
    Nemoj mi sàrdašca kinit, sini skoro.
Jeda ružičnoga kitiš iza dola
    Još Rumenjka tvoga konjica i kola?
Jeda željna ići, na njeg uzdu vàržè.
    O kada ćeš stići! kao da čuh, hàrže.
Hoće li mi skoro noć žalostna minut,
    Uzdisana zoro, kad ćeš mi prosinut?
Tako ti sunašca, i danka, o zoro!
    Nemoj mi sàrdašca kinit, sini skoro.
Ali više puta većma je moguća
    Rieč oštra i ljuta, neg molitva vruća.
San u doba gluho, kad po noći prodje,
    Kao da je čuo proklinjanje, dodje.
Il mu zora reče, da se k' meni digne,
    I bàrzo poteče, dok i ona stigne.
Jer kad se umorih uzdišući tako,
    Oči mi zatvori, ali neznam kako. KANIŽLIĆ.

Utiha Ilirii.

(Prigodom proglašenja ustava Sárbskoga 1839.)

Ilirio, Bog je s tobom!
Stresi pepeo s tvoje glave:
Neplač' više sad nad grobom
Niekadašnje tvoje slave.

Vieruj, prazna rieč da nije:
Da se opet podić bude,
Bez krivine pao koi je
Pod udarcem srieće hude.

Sladka čuvstva od pokoja
U vieke ti biehu mila,
A na kàrvav zanat boja
Viekoma si ti màrzila.

Voće sadit, stado pasti,
Grade zidat, piesne pieti,
Ine dike, ine slasti
Nisi znala na tom svieti.

Lakom Rimljan, Frank nemili,
Hun pakleni, Turčin smieli
Raj tvoj jesu razorili,
Al ti nisu slavu oteli;

Jer ne hrabrost, već bezbrojni
Potlači te broj njihovi, —
To Metula zidi bojni
I Kosovo svietu slovi:

Znak, i u našeg da je puka
Moć velika, prem plug vodi,
Razbojnička kad mu ruka
Žudi podat smàrt slobodi!

Nu čemu bí tvoja snaga?
Nie Solina, Sisak pade,
Od Metula nima traga,
Ture plieni sàrbske grade.

Ali ni zlo viek netraje,
Zla i dobra srieća leti:
Novi dan ti sad nastaje,
Sunce i tebi opet sveti.

Što ti otè nebrojeni
Broj dušmanah, sve to će ti,
Sàrb i Horvat sjedinjeni,
Vieruj, natrag još donieti.

I starom će slavom ime
Opet sinut *Ilirie*
I dičit se rod tvoj njime,
Kako se je dičio prie.

Zato stresi pepeo s glave,
Ilirio, i nad grobom
Niekadašnje tvoje slave
Neplač' vise: Bog je s tobom!

D. DEMETER.

KAZALO.

Pazka za izgovaranje.

c	znači	stare:	cz — z,
č	„	„	cs — ç, cj,
ć	„	„	ch,
s	„	„	ſ,
š	„	„	sh — ss, sc.
z	„	„	s,
ž	„	„	x — ſs, ſcj.

Gradjanska ćirilica mala i velika

uzporedjenà s làtinskim pismenima

а,	б,	в,	г,	д,	е,	ж,	з,	и,
a,	b,	v,	g,	d,	e,	ž,	z,	i,
А,	Б,	В,	Г,	Д,	Е,	Ж,	З,	И.
A,	B,	V.	G,	D,	E,	Ž,	Z,	I,
az,	buki,	vědi,	glagolj,	dobro,	jest,	živěte,	zemlja,	iže

і,й,	к,	л,	м,	н,	о,	п,	р,	с,	т,
i,j,	k,	l,	m,	n.	o.	p,	r,	s,	t,
І,Й,	К,	Л,	М,	Н,	О,	П,	Р,	С,	Т,
I,J,	K,	L,	M,	N,	O,	P,	R,	S,	T,
i,	kako,	ljudi,	mislěte,	naš,	on,	pokoj,	rci,	slovo,	tvèrdo

у,	ф,	х,	ц,	ч,	ш.	щ,	ѣ,	є,	ю,	я.	ћ,
u,	f,	h,	c,	č,	š,	šč,	ě,	je,	ju,	ja,	ć,
У,	Ф,	Х.	Ц,	Ч,	Ш,	Щ,	Ѣ,	Є,	Ю.	Я,	Ћ,
U,	F,	H,	C,	Č,	Š,	Šč,	Ě,	Je,	Ju,	Ja,	Ć,
u,	fert,	hěr,	ci,	červ,	ša,	šča,	jać,	je,	ju,	ja,	ćerv

ђ,	џ,	љ,	њ.
dj,	dž,	lj,	nj.
Ђ,	Џ,	Љ,	Њ,
Dj,	Dž,	Lj,	Nj.
djerv,	dži,	lje,	nje.

НАРОДНЕ
ПОСЛОВИЦЕ
по
ВУКУ СТЕФ. КАРАЏИЋУ.

Ако Бог да! (Штагођ наш народ уговара да ради, свагда обично говори: „Ако Бог да!" Некакав Турчин запита у вече свога комшију Србина, хоће ли и он сјутра на вашар, а Србин му по обичају одговори: „Хоћу, ако Бог да!" Онда Турчин рече: Вала, ја хоћу, Бог дао, не дао." Кад буде у јутру Србин се спреми, и дошавши Турчину више куће зовне га: „Хајде комшија, да идемо на вашар:" али му он одговори: „Богме ја не могу, ујели ми ноћас вуци коња.")

Ако је ко јачи, но и Бог је свачиј.

Ако чоек не може бити лијеп и богат као што би ћео, може бити добар и поштен.

Ако хоћеш кога да познаш, подај му власт (у руке).

Бацио кост међу њих. (Завадио их, као кад чоек баци кост међу псе.)

Без бритве обријати. (Преварити.)

Без муке нема науке.

Било би га добро по смрт послати. (Кад се ко куд пошље, па за дуго не дође)

Бисер не ваља пред свиње бацати.

Благо добром чину и свијетлом образу!

Благо ономе ко што зна! (Некаква снаха полије свекра, који је ћео да се измје, врућим цијеђем по глави, кад га цијеђ ожеже, он скочи па брже боље главу забоде у снијег. Снаха видећи те помисли да он нешто врача, па рече: Благо ономе ко што зна! а ја сирота не знам ништа.)

Ближа је кошуља него хаљина.

Богат једе кад хоће, а сиромах кад може.

Бог високо, а цар далеко.

Бог говори: Помози се сам, помоћ' ћу ти и ја.

Бог даје да се грјешник каје.

Бог затвори једна врата, а отвори стотину. (Ако се кашто и учини да Бог чоеку што с једне стране узме, али му с много страна оно може накнадити и накнађује.)

Бог с вама! (Одговори се у Котору ономе који полазећи рече: С Богом остајте! У Србији се мјесто тога одговори: С Богом пошао! Или: У добри час! А да ко у Србији или у Сријему рече: Бог с вама! помислило би се на: Бог с нама де!)

Бог с нама де! (Кад се чему чуди, као луду или ђјаволском послу.)

Бој не бије свијетло оружје,

Већ бој бије срце од јунака.

Боља је једна размишљена него стотина учињенијех.

Боље је поштено умријети него срамотно живљети.

Боље је с мудрим плакати него с лудим пјевати.

Боље је своје јаје него туђа кокош.

Брада нарасла, а памети не донијела.

Брат брата над јаму води, али га у њу не тиска.

Брат је мио, које вјере био. (Када братски чини и поступа.)

Ватра и вода добре су слуге, али зли господари.

Види онај који ведри и облачи. (Бог)

Види туђу длаку, а свога брвна не види.

Вид'ла жаба ђе се коњи кују, па и она дигла ногу.

Јунак поткива коња храбрена,
Виђела га је жаба зелена,
Подиже ногу, јунаку рекла:
Поткуј и мене, млади јуначе!
Нека бих коњем у гору утекла.

Вино и мудрога побудали.

Више је људи помрло од јела и од пића него од глади и од жеђе.

Вјетар кад хоће да престане онда највећма душе.

Вољ' ти пити, вољ' капу купити. (Приповиједају Шијаци у шали, како је Херцеговац с обале бацио талијер у воду, да дарује жабу што му је крекећући казала ђе су му коњи, које је тражио. Кад талијер падне на жабу, она јекне и да од себе глас пит, а он мислећи да она пита, хоће ли за оне новце пити, одговори јој: „Вољ' ти пити, вољ' капу купити.“)

Во се веже за рогове, а чоек за језик.

Врана врани очију не вади.

Време гради низ Котаре куле,
Време гради, време разграђује.

Вук длаку мијења, али ћуди никада.

Гвожђе ваља ковати док је вруће.

Где је цвет ту је мед. (Челе без цвијета не могу меда скупити.)

Глас до неба, а кад добро погледиш, а оно мућак.

Глас народа глас сина Божијега.

Гледи као теле у шарена врата.

Гледај коњу је л' дебела врата,
А ђевојци каква јој је мајка.

Голу кост ни псето не ће.

Гори је зли језик него турска сабља.

Господскоме смијеху и ведру небу не ваља вјеровати, јер се за час промијене!

Гради кућу у сваком мјесту. (Приповиједа се да је некакав отац на смрти казао сину, и мислио је, да би се син старао у свакоме мјесту да стече пријатеља; али син то није разумио, него је помислио праву кућу и био се забринуо како ће он толико кућа координати, докле му није некакав старац показао што је отац управо мислио.

Да има сира и масла, и моја би мати знала гибати гибаницу.

Даје Богу душу, а Бог је не ће (да прими.) (Кад се казује да је ко у каквој невољи.)

Tiskarne pogriške.

Strana	*Versta*	*Misto*	*Popravi*
8	7 ozgo	appuntito	pulito
9	1 „	bukviće	bukvicu
9	13 ozdo	sternu	sterni
15	1 „	nakazi	nakaze
15	2 „	e	i
15	1 „	uši	oči
18	15 „	ostala	ostali
19	6 ozdo	ga	jih
20	11 „	vitrenjica	vitrenjača
20	3 „	ogreblom	ogrebljem
22	14 „	pećme	pećmu
23	14 ozgo	onde	onda
23	3 ozdo	obradovanje	obradjivanje
24	9 ozgo	nitama	nitima
28	3 „	ra-zastiru	rastiru
31	3 ozdo	jahaćku	jahaću
34	9 „	obhod	obhodi
34	8 „	sidei	side.
35	7 ozgo	bubanji	bubanj.
38	2 „	izmir	izmiri
42	17 ozgo	tebi u govorilo	u tebi govori
46	5 „	neugriši	neogriši
49	5, 8, 10, 11 ozgo	ćutlivost	ćutljivost
55	15 ozdo	sj jni	sjajni
58	15 „	obećavam	obećavamo
60	8 ozgo	dostjan	dostojan
62	7 ozdo	potresao	protresao
105	15 „	obećavli	obećavali
109	15 „	Tverdokovoga	Tverdkovoga
115	5 „	novako	novake
115	8 „	ponesila	podnosila
115	5 „	panni	pak ni
117	14 „	slideše	slidiše
117	10 „	sideg'	sidog'
127	9 ozgo	plpkada	plokada
128	13 „	stanovišta	stanovništva
131	15 „	dobrihu	dobrih
134	6 „	zudobila	zadobila
139	3 „	sastajao je se	sastajao se
140	3 „	ipravi	pravi
140	4 „	overstiti	uverstiti
151	2 ozgo	Dobrovnik	Dubrovnik
142	14 ozdo	talj.	talian.
142	12 „	so	se
144	10 ozgo	žaštitom	zaštitom
157	13 „	Aii	Ali
159	5 ozdo	Uudan	U dan
161	12 „	tebe se opet	tebe opet
167	5 „	kraljevaš	kraljevaše

Pod tiskom:

KAČIĆ ANDRIA. Razgovor ugodni Naroda Slovinskoga, u komu se ukazuje početak i sverha Kraljah Slovinskih, koji puno vikovah vladaše svim Slovinskim Deržavam, s različitim pismam od Kraljah, Banah, i Slovinskih Vitezovah. – Drugo izdavanje ove tiskarne.

BABIĆ F. TOMA. – Cvit razlika mirisa duhovnoga.

Cina ove knjige 50 kraic.

